

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TRABZON'DA YAYLACILIK VE YAYLA HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olgun KÖSE

Enstitü Ana Bilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Enstitü Bilim Dalı: HALK BİLİMİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU

HAZİRAN - 2001

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TRABZON'DA YAYLACILIK VE YAYLA HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olgun KÖSE

Enstitü Ana Bilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Enstitü Bilim Dalı: HALK BİLİMİ

Bu tez/...../200..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Gün geçtikçe kültürümüz bazı değerlerini yeni unsurlara bırakmaktadır. Nesilden nesile aktarılamayan bu değerler, kültürümüzün şu anki konuma gelmesinde en önemli faktörlerdir. Çünkü kültür bir etkileşim süreci içerisinde oluşur ve şekillenir.

Bu araştırma, kültürümüzde önemli bir yere sahip olan “yayla – yaylacılık” üzerine bir tezdır. Orta Asya’da göçebe hayat süren Türk milleti, bu alışkanlığını Anadolu’ya da getirmiştir. Bugün Anadolu’nun çeşitli yerlerinde halen bu göçebe hayatın kendisini veya izlerini görebiliriz. Yaylacılık, göçebe hayatın en önemli unsurlarındandır. Bu araştırmada Trabzon yöresindeki yaylacılık ve yayla hayatı değişik metodlarla incelenmiştir. Çalışma yapılırken yayla hayatı ile kışlaktaki (köyü – kasabayı) hayatı belirli bir çizgiyle birbirinden ayırmak imkânsız olduğundan bu tez, aynı zamanda yörenin bütününe ait bir folklor incelemesi özelliği taşımaktadır.

Araştırma sırasında, sahada çalışırken bütün sıcaklıklarıyla zamanlarını ayırıp bilgilerini bizlere sunmaktan kaçınmayan bütün kaynak kişilere, maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma, araştırmanın her aşamasında engin bilgilerinden istifade ettiğim kıymetli hocam, Yardımcı Doçent Doktor Türker EROĞLU’ya teşekkür ederim.

Olgun KÖSE

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
Al.	: Almanca
Cm	: Santimetre
ev.	: Çeviren
Derg.	: Dergi
F.	: Fotoğraf
Fak.	: Fakülte
Fr.	: Fransızca
İng.	: İngilizce
Kg.	: Kilogram
Ltd	: Limited
M	: Metre
Mat.	: Matbaa
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
San.	: Sanayii
Şti.	: Şirketi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
Tic.	: Ticaret
Uyg.	: Uygulama
Üniv.	: Üniversite

FOTOĞRAF – ŞEKİL – TABLO LİSTESİ

Fotoğraf No:	Sayfa No.
F.1. Hıdırnebi Yaylası Yayla Kenti	23
F.2. Hanırmak Yaylası'nda Bir Yayla Evi	202
F.3. Acısu Yaylası'nda İlkel Bir Kelifin Giriş Kısmı	202
F.4. Acısu Yaylası'nda Duvarları Taştan Yapılmış Bir Kelifin Yan Bölümündeki Ahır Kısmı	203
F.5. Acısu Yaylası'nda İki Tarafı Toprağa Gömülü Olan Bir Kelif.	203
F.6. Erikbeli Yaylası'nda Eskiden Kullanılan Bir Han.	204
F.7. Ustoğlu Yaylası'nda Eskiden Kullanılan Bir Han.	204
F.8. Hanırmak Yaylası'nda Taş ve Ağaçtan Yapılmış İki Katlı Bir Yayla Evi.	205
F.9. Cami Boğazı Yaylası'ndaki Sultan Murat Camii.	205
F.10. İlkel Bir Kelifin Süthane Kısmı	206
F.11. Lişer Yaylası'nda Evler ve Çayır Çitlerinden Bir Görünüm.	206
F.12. Lişer Yaylası'nda, Bir Küçükbaş Hayvan Sürüsü	207
F.13. Soğuksu Şenliği'ne Adını Veren "Soğuksu" (Lişer Yaylası)	207
F.14. Hıdırnebi Yaylası'nda Bir Su Gözesi	208
F.15. Sultan Murat Yaylası'nda Büyükbaş Hayvanlar	208
F.16. Lişer Yaylası'nda Günlük Giysileriyle Bir Yaylacı Buzağıyla	209
F.17. Nazar Almasın Diye Süslenen Bir Büyükbaş Hayvan	209
F.18. Cami Boğazı Yaylası'nda Bir Küçükbaş Hayvan Sürüsü	210
F.19. Koyun ve Keçilerin Boyunlarına Takılan Çıngıraklar	210
F.20. Yaylada Kullanılan Bir Süt Makinesi	211
F.21. Yaylalarda Kullanılan Peştamal ve Atkı	211
F.22. Yaylalarda Kullanılan Yük İpinin Dokunduğu Araç.	212

F.23. Sütün veya Suyun Kaynatıldığı Büyük Kazan	212
F.24. Elektrik Kesintilerinde Kullanılan Tüplü Lüküs.	213
F.25. Duvara Asılarak Aydınlatmanın Yapıldığı Gazlı Lamba	213
F.26. İneklerin Başına Geçirilen Süs	214
F.27. Tahta Yayık ve Yük İpi.	214
F.28. Çarık ve Çoban Heybesi	215
F.29. Atesin Üzerine Sarkıtılan ve Usuna Kazan Takılan Zincir	216
F.30. Atesin Üzerine Sarkıtılan ve Usuna Kazan Takılan Zincir	216
F.31. Haçka Yaylası Bir Şehit Mezarı	216
F.32. Sultan IV. Murat'ın İran Seferi Dönüşünde Cuma Namazı Kıldırıldığı Yer (Sultan Murat Yaylası)	217
F.33. Sultan Murat Yaylası, Sultan Murat Suyu.	217
F.34. Sultan Murat Yaylası Şehitliği.	218
F.35. Kadirga Yaylası'nda Kadirkaya Mezarları	218
F.36. Haçka Yaylası, Haçkalı Hoca Türbesi	219
F.37. Kadirga Yaylası Açık hava Camii.	219
F.38. Kadirga Yaylası Hançerli Evliya Mezarı	220
F.39. Alaca Yaylası, Erenler Tepesi Mezarlığı.	220
F.40. Hıdırnebi Yaylası Bir Şehit Mezarı.	221
F.41. Hıdırnebi Yaylası, Ziyaret Kayası'ndaki Çahlara Bağlanmış Çaputlar, Bezler.....	221
F.42. Hıdırnebi Yaylası'nda Ziyaret Kayası'nın Üzerindeki Su Çukurları	222
F.43. Hıdırnebi Yaylası Şenliği'nde Kurulan Büyük Horon Halkası	222
F.44. Yörenin En Ünlü Davulcusu Ahmet KÖSE.	223
F.45. Hıdırnebi Yaylası Şenliği'nde Bir Obanın Kurduğu Şenlik Sonundaki Büyük Horon Halkası	223
F.46. Yayla Şenliklerinde Kurulan Eğlence Çadırlarının Birinde Kemence Çalıp, Söyleyen Bir Grup. (Kemenceci Harun Parmak, Türkücü Mevlüt Karaağaç).....	224
F.47. Hıdırnebi Yaylası Şenliği'nde Kurulan Bir Kasap Çadırının Gece Görüntüsü	224
F.48. Hıdırnebi Yaylası Şenliği'nden Bir Görüntü.	225
F.49. Kadirga Yaylası Şenliği'nden Bir Görüntü.	225
F.50. Yaylada Odun Taşıyan Kadınlar.	226
F.51. Yaylada Ot Biçen Yaylacılar.	226
F.52. Alaca Yaylası Pazar Yerinde Yerel Giysilerle Bir Kadın.....	227
F.53. Haçka Yaylası'ndan Bir Görüntü.	227
F.54. Sisdağı Yaylası'nda Bir Kır Kahvesi	228

ÖZET

Bu araştırma, Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan göçebe hayatının bir uzantısı olarak nitelendirilen “yaylacılık” konusu üzerinde yapılmıştır. Araştırma sahası, Trabzon yöresindeki yaylalar olup, araştırmanın şekillenmesinde şu amaçlar etkili olmuştur.

Tablo – 1	1990 yılı Trabzon İli İlçeleri, Köy ve Toplam Nüfusu	12
Harita – 1	Trabzon İli Yaylalar Haritası	27
Yöredeki yayla hayatının ve yaylacılık kültürünün bugünkü ve yakın geçmişteki		
Şekil – 1	Ustoğlu Yaylası, İsmail ASLAN’ın Yayla Evi	187
durumunu inceleyerek yöre kültüründeki yeri ve önemini tespit etmek.		
Şekil – 2	Acısu Yaylası, Ahmet ERÇEP’in Yayla Evi	187
Yaylacılık hayatında günden güne yerini yeni unsurlara bırakan kültürel değerleri tespit		
Şekil – 3	Hıdırnebi Yaylası’nda Bir Yayla Evi	188
etmek.		
Şekil – 4	Eğimli Arazide Kurulan Yayla Evinin Yandan Görünüşü	188

Yöredeki yaylacılık ve yayla hayatının hangi kültürden kaynaklandığını ortaya koymak ve yörede bu konuda ortaya koyulan araştırmalardaki polemiklere son vermek.

Yayla hayatının ve yaylacılığın bir değişim süreci içerisinde olduğunu ve bunu etkileyen öğeleri ortaya koymak.

Yöredeki yayla hayatı ve yaylacılık etkinlikleri hakkındaki bilgileri, Anadolu’nun çeşitli yörelerindeki yaylalarla benzerlik ve farklılık itibariyle karşılaştırılabilecek seviyeye getirmek.

Araştırma, saha araştırmasına dayalı bir monografik bir incelemeyle ortaya koyulmuştur. Araştırma; kaynak araştırması, gözlem, görüşme araştırma teknikleri uygulanarak hazırlanmıştır. Bu tekniklerden en çok kullanılan görüşme tekniği olmuştur.

Araştırma sonucunda kısaca şu sonuçlara varılmıştır:

Trabzon yöresindeki yaylacılık ve yayla hayatı bir değişim sürecinde olup, değişimi en çok etkileyen unsurlar teknolojik gelişmelerin yaylalara kadar girmesi olmuştur. Trabzon'daki yaylacılık ve yayla hayatı etkinlikleri gün geçtikçe yerini turistik değerlere bırakmaktadır.

Trabzon yöresindeki yaylacılık ve yayla hayatı eski Türk kültüründeki göçebe hayatın bir uzantısıdır.

Trabzon yöresinde yaylacılık, yöre kültürünü özellikle köyleri direk etkileyen hayatın düzenlenmesinde en etkili ğelerdendir.

SUMMARY

This search is made on the alpine posture life which has an important place in the Turkish nomadic life. Search regions are the alpine postures in Trabzon. The aims below effected the search;

To examine the life of the alpine postures of today and near past to determine the importance of it in the region culture.

To determine and examine the new values taking place of the alpine postures life.

To find out from where and which culture the alpine posture life has been effected and to end polemics which were determined before.

To find out that the alpine postures life in the process of changing and determine the reasons which effeted them.

To bring into level to compare and contrast them with other facilities in another regions of Anatolia.

This search was put forward depending on monographic field search. Search was prepared by using source searching, observation, interview search techniques. But mostly interview and discussion technique was used.

As a result of the search, we gained;

The alpine postures life in Trabzon is in change, and the most effective component in changing is the entrance of the technological developments into the alpine postures.

The alpine postures and the alpine postures life in Trabzon leave their place to the tourist values.

The alpine postures and the alpine postures life in Trabzon are the extensions of nomadic life in ancient Turkish culture.

The alpine postures life in Trabzon region is one of the most effective elements which arrange the village and agriculture life.

I. GİRİŞ

İnsanoğlu, tarihten bugüne kadar yaşamak için çeşitli uğraşlarda bulunmuştur. Bazı toplumlar, yerleşik hayatta kendine özgü geçim kaynaklarını uğraş edinirken, bazı toplumlar ise göçebe hayat tarzıyla geçimini temin etmiştir.

Göçebe toplumlarda “hayvancılık” faaliyetlerine dayalı bir hayat tarzı oluşmuştur. Bir toplumun kültürel öğeleri toplumun hayat tarzıyla birebir ilişkilidir. Kültürel öğeler ile hayat tarzı birbiriyle aynı doğrultuda gelişir. Bu öğeleri tespit etmek toplumu iyi bir şekilde tanımak ve çözüm üretmek için çok önemlidir.

“Trabzon’da Yaylacılık ve Yayla Hayatı” kaybolan kültür değerlerimizi, eski halk yaşayışını tespit etmek, göçebe hayatın en önemli unsuru olan yayladaki halk yaşayışının nasıl değiştiğini ve bu değişimin nedenlerini ve kendisini gözler önüne sererek halk yaşayışı üzerindeki etkilerinin daha iyi algılanmasını sağlamak bakımından önem arz etmektedir. Tez; altı bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde; tezin konusu, amacı, araştırma sahası, tez oluşturulurken uygulanan teknikler ve temel kavramlar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; araştırma sahasının kısa bir şekilde tarihî, coğrafi ve idarî yapısı hakkında bilgi sunulmuştur.

Üçüncü bölümde; araştırma sahasındaki hayat ve hayatın çeşitli unsurları (Halk edebiyatı, halk veterinerliği, halk hukuku, halk hekimliği, halk mimarisi, giyim-kuşam-süslenme, halk oyunları, halk takvimi, halk matematiği, halk zoolojisi, halk mutfağı, halk meteorolojisi...) aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde; yaylalarla ilgili çeşitli fotoğraflar bulunmaktadır.

Beşinci bölümde; araştırmanın sonucu ve öneriler belirtilmektedir.

Altıncı bölümde; kaynaklar ve kaynak kişiler belirtilerek, özgeçmiş sunulmuştur.

1.1. Konu

Araştırmamızın konusunun “Trabzon’da Yaylacılık ve Yayla Hayatı” olmasının nedeni kültürümüzde yaylacılığın ve yayla hayatının büyük bir yer kaplamasıdır. Yaylacılık ve yayla hayatı Türkler için Orta Asya’dan günümüze kadar süregelen bir yaşama tarzı olmuştur. Bu sadece bir yaşama tarzı değil, Türk kültürünün yapı taşlarının oluşmasında ve şekillenmesinde en önemli faktörlerdendir. Konunun seçiminde bu unsurun ehemmiyeti yol gösterici bir faktör olmuştur.

Yaylacılık faaliyetleri, her yöreye göre değişiklik göstermektedir. Buna, coğrafi etken ve mekan faktörü sebep olmaktadır. Bu sebeple Trabzon’daki yaylacılık kültürü de diğer yörelerdeki yaylacılık kültürlerinden değişik unsurlar bakımından farklı bir yapıdadır. Bu yapı, yöredeki mahalli kültürün oluşmasında önemli etkenlerdendir.

Araştırmada, yöredeki yayla hayatının ve yaylacılık faaliyetlerinin yöre kültürünün oluşmasındaki etkinliğinin yanında, toplum içindeki kendine özgü fonksiyonları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Kültür öğeleri fertlerin veya toplumun anlayamadığı veya algılayamadığı birçok görevi yerine getirirler. Önemsiz gibi görünen bu unsurları ortaya çıkarmak, o toplumu anlamının ilk adımıdır. Başka bir husus ise yörenin kendine özgü kültür özelliklerinin ortaya çıkarılması ve yöredeki sosyal hayatın diğer yörelere göre ne gibi farklılık oluşturduğunu ortaya koymaktır.

Araştırmanın önem arzeden başka bir konusu ise antik değere sahip yaylacılık faaliyetlerinin yavaş yavaş kaybolması ve yerini turistik öğelere, modern hayata bırakmasının incelenmesidir.

1.2. Amaç

Bu araştırmada, geçmişten günümüze devam eden yaylacılık ve yayla hayatının durumu incelenmiştir. Böylece yöredeki yayla hayatı ve yaylacılık kültürünün bugünkü ve yakın geçmişteki durumu incelenerek, bunun yöre kültüründeki yeri ve önemini tespit etmek amaçlanmıştır. Bunun yanında günden güne yerini yeni unsurlara bırakan kültürel değerler, ortaya koyulmuştur.

Yukarıda belirtilen genel amaçların dışında, araştırma yaparken aşağıdaki amaçlarda tezin şekillenmesine neden olmuştur:

Yöredeki yaylacılık ve yayla hayatının hangi kültürden kaynaklandığını ortaya koyarak bugünkü uzantılarını tespit etmek istenmiştir. Böylece yöre kültürü konusunda ortaya atılan bazı görüşlerin yanlışlığı gün ışığına çıkmış olacaktır.

Yöredeki yayla hayatının ve yaylacılığın bir değişim süreci içerisinde olduğunu ortaya koyarak bu değişimi etkileyen unsurları tespit etmek.

Yöredeki yayla hayatını ve yaylacılık faaliyetlerini diğer yörelerdekilerle benzerlik ve farklılık itibarıyla kıyaslanabilecek seviyeye getirmek.

Bu amaçlar doğrultusunda ilk önce, yaylacılık ve yayla kavramları üzerinde durularak, araştırma sahasının tanıtımı yapılmıştır. Daha sonra yayla hayatının ve yaylacılığın değişik unsurlarını ortaya koymak için yaylalardaki halk dili ve edebiyatı, halk takvimi, halk hekimliği, halk hukuku, halk mimarisi, halk takvimi gibi unsurlar üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise araştırmanın sonucu belirtilerek edinilen izlenimler sunulmuştur.

Araştırmada aşağıdaki sonuçlara varmak hedeflenmiştir.

* Trabzon yöresindeki yaylacılık ve yayla hayatı bir değişim süreci içerisindedir.

* Trabzon'daki yaylacılık ve yayla hayatı etkinlikleri gün geçtikçe yerini turistik ögelere bırakmaktadır.

* Trabzon yöresindeki yaylacılık ve yayla hayatı eski Türk kültüründeki göçebe hayatının bir uzantısıdır.

* Trabzon yöresindeki yaylacılık ve yayla hayatının şekillenmesinde en etkili unsur hayvancılık faaliyetleridir.

1.3. Araştırma Sahası

Araştırma sahası, Trabzon ili sınırları içerisindeki yaylalar olup, il sınırlarındaki bazı yaylaların diğer illere geçmiş bölümlerini de kapsamaktadır. Araştırma alışmalarında, Trabzon ili sınırları içerisindeki büyük yaylalar üzerinde daha çok yoğunlaşılmıştır.

1.4. Metodoloji

1.4.1. Metod

Trabzon yöresindeki yaylalardaki halk hayatı ve yaylacılık etkinlikleri saha araştırmasına dayalı bir monografik bir incelemeyle ortaya koyulmuştur.

Araştırmaya ilk önce konu ve yreyle ilgili kaynakların taranıp, elde edilenlerin incelenmesiyle başlanmıştır. Daha sonra sahaya çıkılarak yaylalardaki hayat ve etkinlikler çeşitli tekniklerle saptanmıştır. Saptanan bilgiler belirli bir düzene koyularak yazıya geirilmıştir.

1.4.2. Teknikler

1.4.2.1. Kaynak Araştırması

Yörenin tarihî, coğrafi bilgilerini bünyesinde bulunduran; yöre kültürü; yaylacılık ve yayla hayatı ile ilgili makale, kitap v.b. çalışmaların taraması yapılarak bu kaynaklardan yararlanılmıştır.

1.4.2.2. Gözlem

Yöredeki yayla hayatı ve yaylacılık etkinlikleri doğrudan, dolaylı ve katılarak gözlem teknikleri uygulanarak tespit edilmiştir. Gözlem tekniğinin en çok kullandığımız türü “doğrudan gözlem” olmuştur. Yaylalarda kaldığımız süre zarfından gözlem yoluyla yapılan etkinlikler ve yayla hayatı ile ilgili bilgiler bazen kasetlere tarafımızdan aktarılmış, bazen önceden hazırlanan fişlere not edilerek kaydedilmiştir.

1.4.2.3. Görüşme

“Görüşme”, genellikle uzun yıllardır yaylacılık yapan veya değişik nedenlerle artık yaylacılık yapamayanlarla ve yöre kültürü konusunda bilgi sahibi olanlarla yapılmıştır. Görüşmeler sırasında daha önce hazırlanan açık uçlu sorular kaynak kişilere yöneltilerek gerekli bilgiler edinilmiştir. Görüşmelerin söyleşi şeklinde, sohbet havasında olmasına dikkat edilmiş ve yapılan görüşmeler teyp kasetlerine kaydedilmiştir. Bütün görüşmeler bittikten sonra kasetlerdeki bilgiler deşifre edilerek konularına göre düzenli hale getirilip yazıya dökülmüştür.

1.5. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar

Araştırma sahasındaki çalışmalarımız, 1998 yazıyla başlayıp 2000 yazının bitişiyle son bulmuştur. Bu süre zarfında sahada araştırma yapılırken bir dizi zorlukla karşılaşmıştır. Bu zorluklar araştırmamızın daha hızlı ve daha verimli olmasını engellemiştir. Bu zorluklar çeşitli şekillerde aşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızı etkileyen ve zorlaştıran hususların başında kadın kaynak kişilerle bazı konularda görüşememe ve bazı yaylalarda kalacak yer sıkıntısı çekmemiz olmuştur.

Kadın kaynak kişilerden teyp kasetlerine kaydederek almak istediğimiz bilgiler, ancak not alınarak elde edilmiştir. Kadın kaynak kişilerden bilgi toplanırken yanımızda çok iyi tanıdığımız kadınların bize yardım etmesi zorlukların giderilmesinde önemli rol oynamıştır. Bazen bu konudaki derleme işini bizim yerimize tanıdık kadınların yapması bu zorluğu gidermemize yardımcı olmuştur.

Araştırma sırasında karşılaştığımız diğer bir zorluk ise gittiğimiz bazı yaylalarda kalacak yer sıkıntısıydı. Bunu da bazı kişilerden izin alarak kurduğumuz çadırlarda kalarak gidermeye çalıştık. Çadır kurduğumuz yaylalarda kısıtlı zaman süreci içerisinde yoğun bir araştırma yapmaya çalıştık. Çalışmada elde edilen bilgilerin büyük bir bölümü, büyük diye anılan yaylalardan derlenmiştir. Araştırmamızda büyük yaylalarda yoğunlaşmamızın nedeni ise yöredeki yaylacılığın ve yayla hayatının hemen hemen birbirine benzediğini tespit ettiğimizden dolayıdır.

1.6. Temel Kavramlar

1.6.1. Yayla

“Yayla” kelimesinin bugünkü anlamından önce geçmişte hangi anlamlarda kullanıldığı ve hangi kelimedenden türediği üzerinde durmak gerekir. Çünkü kelimenin bugünkü işlevi ve anlamının geçmişle bağlantısız olacağı düşünülemez. Kelimenin bugünkü anlamı ve işlevi, geçirdiği evreler incelendiğinde belirgin bir biçimde ortaya koyulur.

“Yayla” kelimesi, İslamiyetten önce eski Türkçe de yaz anlamına gelen “yay” sözcüğünden gelmektedir. Mevsimlerin isimleri eski Türkçe de şu şekildeydi: Yaz (İlkbahar), yay (Yaz), güz (sonbahar), kış. Hayvanları otlatmak sözünü tam karşılayan ve bugün halen kullanılan “yaymak” sözcüğü mevsim olan “yay” sözcüğü ile ilgilidir. (İzbrak, 1992: 339)

Başka bir kaynakta ise “yayla” sözcüğünün sadece mevsim olan “yay” dan türemediği söylenmektedir. “Yayla, eski Türkçede yaz mevsimi anlamına gelen “yay” kökü ile hayvanları açıktaki otlatmak manasına gelen “yaymak” mastarından türemiştir.” (Gürbüz, 1994: 5)

İkinci görüşte “yayla” sözcüğünün oluşumu iki kelimeye bağlanmaktadır. Biri isim, biri fiil olan, sestese özellik taşıyan “yay” sözcüğünden “yayla” sözcüğünün türediği görüşü daha uygundur. Çünkü aralarında birebir ilgi bulunan bu kelimelerin hangisinin diğerini daha çok etkilediği tartışılabilir. Bunun için “yayla” kelimesinin, ikisinin etkileşimi sonucu türediğini söylemek daha doğru olur.

“Yayla” kelimesi günümüzde çeşitli alanlar için kullanılmaktadır. Trabzon yöresinde “yayla” sözcüğünün neyi karşıladığını ortaya koymak için çeşitli kaynaklardaki tanımlarını taramak gerekir.

1) “(Al., Fr., İng. Plateau; dilimizdeki başka adı : Plato) Akarsularla derin bir şekilde yarılmış, parçalanmış, fakat üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu yeryüzü biçimi. Yayla, ya masa duruşlu tabakalarla örtülü düz yerlerin, ya da henüz iyice yarılmamış yüksek yerlerin, akarsuların aşındırmasıyla yarılmış bulunan düzlükleridir.” (İzbrak, 1992: 339)

2) “(Al., Alm., Fr., Alpage, İng. Alpine pasture, eski kelime: Mer’a). Dağlık bölgelerde kışın geçilmesi güç, yazın ise serin olan yüksek yerlerdeki hayvan otlatma yerleri. Böyle yerler ya orman sınırının daha yukarısındaki çalılık-otluk yerlerdir, ya da biraz daha aşağılarda ormanın yok edilmesiyle elde edilmiş yerlerdir. Buralarda taze otluklar, soğuk pınarlar, arı ve duru sulu dereler bulunur.” (İzbrak, 1992: 339)

3) “Yazlık dinlenme yeri” (İzbrak, 1992: 340)

4) “1) Yazın çıkılıp ikamet olunan serin yer, dağların üzerindeki yazlık ikametgah. 2) Yazlık mera ... demektir.” (Sami, 1987:429)

5) “Yayla, yazın belirli bir süre içinde hayvan otlatma, ziraat yaparak geçimin sağlanmasında menfaat temin eden; her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan; köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümdür.” (Köse, 1997: 12)

Çeşitli tanımları bulunan “Yayla” nın Anadolu’da aşağıdaki tiplerini görmek mümkündür.

1) Yazlık (sayfiye) anlamı taşır. Mali durumu yüksek olan şehirli nüfusun yazın sıcağından kaçarak yaylaya çıkması ve burada bağ, bahçe gibi faaliyetlerde bulunmasıdır.

2) Pınar, kuyu, yahut ırmak kenarında çobanlara makbul bir çadır yeridir. 3) Yalnız yazın oturlan ve etrafında sürüyü otlatılacak yeri bulunan bir ev veya ev grubudur. 4) Bütün zirai imkanlara sahip ve köyün bir kısmının veya tamamının göçtükleri etrafı otlak ve tarla halinde bir saha, çiftlik, yahut sadece bir köydür. 5) Köy sürülerinin yazın en sıcak devresinde çıkıp uzun süre kaldıkları dağ merasıdır. (Gürbüz, 1994: 5)

Trabzon yöresindeki “yayla” faaliyetleri yukarıdaki tanımların beşincisi olarak aldığımız tanımla özdeşleşmektedir. Yöredeki yaylacılık, köydeki büyük ve küçükbaş hayvanların, havaların ısınmasıyla birlikte geniş otlakların bulunduğu yüksek yerlere (Bu yüksek yerler yörede dağların üst kısmı ya da dağ etekleridir.) çıkmaktır. Son yıllarda yöredeki yaylalar turistik mekanlar haline geldiğinden bir sayfiye yeri özelliği taşımaktadır. Zamanla bu iki işlevin birbirini tamamlamasıyla yeni bir yayla tipi meydana gelmektedir.

“Yayla” ile “yaylak” kelimesi arasında fark olup olmadığını anlamak için “yaylak” kelimesinin anlamını irdelemek lazımdır.

“Yaylak” kelimesinin iki sözlükteki anlamına baktığımızda şunlar karşımıza çıkmaktadır:

1) “Yazı geçirmek için çıkılan yüksek yer, yayla.” (Dilçin, 1983: 240)

2) “Yazın hayvanların otladığı yüksek dağlık yerler, ya da ovalarda böyle bir işe yarayan yerler. Yaylaklar ya yüksek dağların ormansız yamaçlarında, ya da bu dağların eteklerinde olur. Yaylacıların, yazın göçüp kondukları bu otluk yerlere yaylak denir. Anadolu’da yayla ile yaylak birbirine çok yakın anlamda kullanılır.” (İzbırak, 1992: 340)

Başka bir kaynakta ise, “Eskiden yazın barınılan yerlere “yaylak” denmekte idi. Zamanla bu kelimenin anlamı, kapsamı değişerek yayla halini almıştır.” (Gürbüz, 1994: 5)

“Yayla” ve “yaylak” kelimelerinin tanımlarına bakıldığında hemen hemen aynı kavramları karşıladıklarını görmekteyiz. Eski Türkçede “yaylak” kelimesi, “yayla” kelimesiyle anlatılmak istenen anlamı karşıladığını, zamanla sosyal yapının ve coğrafi mekanların değişmesiyle oluşan durumu ise “yayla”nın daha iyi yansıttığını söyleyebiliriz.

“Yayla” ile “oba” kelimeleri Trabzon yöresinde iç içe kullanılan iki kavram olduğundan karıştırılmaktadır. Yörede yayla, obaların birleşmesinden meydana gelen bir yer olarak algılanmaktadır. Başka bir ifadeyle obalar, yaylanın alt kümeleri durumundadır. Oba, yaylada belirli bir köy halkının bulunduğu kısım, ev topluluğu anlamında kullanılır. Fakat halk bazen obayı yayla anlamında kullanmaktadır. Örneğin; Hıdırnebi Yaylası, Marzali, Kuruçeşme gibi.

1.6.2. Yaylacılık

Temelinde hayvancılık olan yaylacılık etkinliğinin zamanla değişik etkinliklerle kaynaşarak yeni bir görünüm kazandığını yaptığımız araştırmada gördük. “Yaylacılık” kelimesini tanımlamadan önce “yaylacı” kelimesinin tanımlanması daha doğru olur.

Yaylacı, “En çok kullanılan anlamı ile yazları sürüleriyle beraber yaylaya çıkan, orada yazın sıcak aylarını geçirip davarlarını yadıktan sonra yine aşağılara inen çiftçi ve

davarcı olarak geçirenler.” (İzbrak, 1992: 340) şeklinde nitelendirilir. Yaylacı, “yaylak” ve “kışlak” diye tabir edilen yerler arasında yıl içerisinde yer değiştirir. “Yaylak” ile “kışlak” iki zıt kavram gibi algılanmaktadır. “Yaylak” ın yayla olarak algılandığını daha önce belirtmiştik. “Kışlak” ise genel anlamıyla “yaylacı” ların kışın geçirdikleri yerlere verilen addır. Daha özel bir tanımla kışlak; “Kış mevsiminde yayla alanlarından daha alçak seviyelerde, karın daha az düştüğü ve hayvanların ihtiyaçlarının kolay temin edildiği yerlerdir.” (Gürbüz, 1994: 7) Trabzon yöresinde “kışlak” kelimesi kullanılmamasına rağmen onun yerine “köy” kelimesi kullanılır ve aynı işlevi yüklenir. “Yaylacılık” yöredeki yayla ile köy arasındaki etkinliklerin adıdır. Başka bir ifadeyle yaylacılık, havaların ısınmasıyla yaylaya çıkıp (yazın), bir süre burada çeşitli etkinliklerde bulunduktan sonra havaların soğuması ve kışın yaklaşmasıyla aşağı kesimdeki eski yerleşme yerlerine dönme olayına denir. Yöredeki yaylacılık faaliyetleri mayısın son haftası ile haziranın ilk haftasıyla başlar. Yaylaya çıkışlarda belirli bir günün olmayışı havaların o yılki durumuyla ilgilidir. Yaylacılık faaliyetinin yıl içerisinde son bulduğu dönem ise Ağustos sonlarında açmaya başlayan “vargit” çiçeklerinin görünmesiyle başlar. Bu çiçeklerin görünmesiyle artık yayladan köye dönüş başlar. İnsanlar ve hayvanların, köye inmesiyle, o yılki yaylacılık faaliyetleri son bulur.

II. ARAŞTIRMA SAHASININ TANITILMASI

2.1. Trabzon’un Konumu

Trabzon, 39 derece, 10 dakika, 30 saniye ile 40 derece, 25 dakika, 10 saniye doğu boylamları ve 40 derece, 30 dakika, 10 saniye ile 41 derece 7 dakika, 7 saniye kuzey enlemleri arasında yer alır.

Yüzölçümü 4685 km kare olan Trabzon; doğuda Rize, Güneydoğuda Bayburt, Güneyde Gümüşhane, batıda Giresun illeri, kuzeyde Karadenizle çevrilidir. (Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ?: 19)

Deniz seviyesinden başlayarak güneye doğru artan yükseklik il sınırları içinde 3.000 metreyi bulur. Yüksek kesimlerde dağlar, tepeler ve yaylalar bulunmaktadır. Trabzon'un güneyini kuşatan dağlar, kuzeye doğru alçalarak belirli yerlerde düzlükler oluştururlar. 1750 – 2200 metre yükseklikteki bu düzlüklerde birçok yayla bulunmaktadır. Kuzeye bakan yamaçlardaki yaylaların yaz mevsimlerinde bile çoğu zaman sisli olmaları buraların gür çayırlarla kaplı olmasına neden olmaktadır. Bu da yöre halkının buralarda hayvancılık yapmasını sağlamaktadır. (Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ?: 20-21)

2.2. Trabzon'da Yerleşme

Genel olarak engebeli bir yüzey şekline hakim olan Trabzon'un % 30 dağlık, % 60'ı engebeli ve dik yamaç olup % 10'u düzlüktür. Yerleşme daha çok kıyı düzlükleriyle yamaçlarda toplanmıştır. Nüfus yoğunluğu kıyıda iç kesime doğru azalmaktadır. Kıyıya paralel olan dağları yararak denize varan akarsular yüzey şekillerini parçaladığından yerleşme dağınık bir yapıya sahiptir. Kasaba ve köylerde de dağınık bir yerleşme vardır. (Cihanoğlu, 19976: 4)

2.3. Trabzon'da İklim

Trabzon'da yumuşak bir deniz iklimi hakim olup yörenin kuzey-batı yönündeki depreyonlara açık olması iklim elemanlarının değişmesine neden olur. Karadeniz ikliminin özelliğini tam yansıtır, yazlar orta sıcaklıkta, kışlar ılık geçer. En sıcak ay ortalaması 23 °C (Ağustos), en soğuk ay (Şubat) ortalaması 7 °C. Ortalama yağış metrekareye 830 mm. dir. (Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ?: 25)

Trabzon'daki hakim rüzgarlar aralık ayında güney- güneybatı, nisanda güneybatı, haziranda güney, diğer aylarda ise batı-kuzey olarak tesbit edilmiştir. Halk arasında

güneyden gelen rüzgarlara “kible”, güneybatıdan esenlere “lodos”, kuzeyden gelenlere ise “yıldız” denir. En etkili rüzgar ise kuzeybatıdan esen “karayel” dir. (A.g.e: 25)

2.4. İlin İdarî Yapısı

On yedi ilçeye sahip Trabzon’un dokuz ilçesi sahil şeridindedir. Bunlar batı-doğu istikametine doğru Beşikdüzü, Vakfikebir, Çarşıbaşı, Akçaabat, Yomra, Arsin, Araklı, Sürmene ve Of ilçeleridir. Sahilde yer olmayıp iç kesimde olan ilçeleri ise şunlardır: Tonya, Şalpazarı, Düzköy, Maçka, Köprübaşı, Dernekpazarı, Hayrat ve Çaykara. Altmış altı belediyeye sahip olan Trabzon’un 497 köyü vardır. (Atlas Yayıncılık, 1997: 17-18) 1990 yılı nüfus sayımındaki şehir, köyler ve toplum nüfus durumu aşağıda gösterilmiştir.

Sıra No.	İlçe Adı	Şehir Nüfusu	Köyler Nüfusu	Toplam Nüfusu
1	Merkez	143.941	72.664	216.605
2	Akçaabat	25.285	74.541	99.826
3	Araklı	12.141	43.278	55.419
4	Arsin	6.705	26.727	33.432
5	Beşikdüzü	14.047	14.747	28.794
6	Çarşıbaşı	6.002	13.285	19.287
7	Çaykara	2.250	19.410	21.660
8	Dernekpazarı	2.686	5.495	8.181
9	Düzköy	4.793	16.181	20.974
10	Hayrat	4.168	16.338	20.506
11	Köprübaşı	4.343	10.073	14.416
12	Maçka	7.673	34.651	42.324
13	Of	14.948	50.485	65.433
14	Sürmene	12.008	23.298	35.306
15	Şalpazarı	3.665	15.318	18.983
16	Tonya	11.058	14.732	25.790
17	Vakfikebir	20.564	17.680	38.244

18	Yomra	7.335	23.334	30.669
	Toplam	303.612	492.237	795.849

Tablo 1: 1990 yılı Trabzon ili, ilçeleri, köyleri, ve toplam nüfusu (A.g.e: 17-18)

2.5. TRABZON'UN KISA TARİHİ

2.5.1. Trabzon Adı

Şehrin ismi konusunda birkaç görüş bulunmaktadır. En çok kabul gören görüşler şunlardır :

- 1) Şehrin isminin Yunanca “Trapez” kelimesinden geldiği, düşüncesinden kaynaklanan görüşe göre, “trapez” in Yunanca dörtgen anlamına geldiği, şehrin surlarının da dörtgen biçiminde olmasından dolayı şehre “Trapezus” adının verildiği belirtilir. (Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ?: 11)
- 2) Şehre ilk gelen Rumlar toprağı işlerken “trapez” (dörtgen) biçiminde taşları çok gördüklerinden şehre “Trapezus” adı verilmiştir. (A.g.e: 11)
- 3) Sinop'tan gelen sömürgeci Rumlar, deniz kenarlarında sofraya benzeyen iri ve yassı taşları görünce bu kıyalara dörtgen anlamındaki “Trapeza” adını verirler. (A.g.e: 11)
- 4) Charles Texiner, şehrin adı konusunda yukarıda belirtilen görüşlerin bir muhayyileden ibaret olduğunu söyleyerek, Trabzon adının Yunanca “trapez” ya da “trapeza” kelimelerinden geldiğini öne sürenlerin şehrin kurucusu olarak Miltlileri gösterme çabasında olduklarını ve bu düşüncenin amacının ismi etnik bir temele dayandırmak olduğunu belirtir. (Cihanoğlu, 1997b: 1)
- 5) Ortaya konulan başka bir düşünce ise Trabzon yöresinde yaşayan Amazon ve bu mıntıkanın doğusunda bulunan Elizliler'le (Orta Asya kökenlilerdir.) şehrin isminin

ilgili olduğudur. Son yapılan ilmi araştırmalarda Trabzon ve çevresinde yaşayan Tibar ve Tibaren adındaki Turani kavimlerin şehre isim verdikleri ortaya koyulmaktadır. Görüşte, Trabzon'un kelimesinin ilk kısmının "Tur" olduğu, bunun ise Türk kelimesinin değişmiş bir biçimi olduğu belirtilir. Buna göre Trabzon'un adının ya bir mabut ya da morfolojik temele göre Türk kelimesinden geldiği vurgulanmaktadır. (A.g.e: 11)

2.5.2. Trabzon Tarihi

Tarih kitaplarında Trabzon'un kuruluşunun M.Ö. 2000'li yıllarda olduğu söylenmektedir. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan İpek Yolu'nun başlangıcıyla kurulan şehrin, Orta Asya ile Kafkaslar'dan gelen Turani kavimlerden Mosklar, Marlar ve Tibarenler tarafından kurulduğu kaynaklarda belirtilmektedir. (Atlas Yayıncılık, 1997: 55) (şen, 1998: 13)

Trabzon'un kuruluşundan sonra geçirdiği tarihi dönemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Kuruluş (M.Ö. 2000 – M.Ö. 756)
- 2) Miletoslular Dönemi (M.Ö 756 – M.S. 50)
- 3) Roma Dönemi (50-395)
- 4) Bizans Dönemi (395 – 1204)
- 5) Komnenoslar Dönemi (1204 – 1461)
- 6) Türk Dönemi (1461) (Atlas Yayıncılık, 1997: 55-61) (şen, 1998: 13-37)
(Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ?: 3-4)

2.5.2.1. Kuruluş Dönemi (M.Ö. 2000 – M.Ö. 756)

Bu dönem, kuruluşundan serbest şehir oluncaya kadar geçirdiği devredir. Trabzon'un kuruluşu hakkında fazla bilgi bulunmaktadır. Bugünkü adıyla Bahçecik'te bulunan bazı kalıntılar bölgeye ilk gelenlerin Kafkasya'dan Mosklar, Tibarenler ve Marlar'ın olduğunu ve tarım ve balıkçılıkla uğraştıklarını bize iletmektedir. (Atlas Yayıncılık, 1997: 55)

2.5.2.2. Miletoslular Dönemi (M.Ö. 756 – M. S. 50)

Sinop'ta M.Ö. 785 yılında bir koloni kuran Miletliler, kolonilerini genişletmek için Karadeniz'e açılmışlar ve M. Ö. 756 yılında Trabzon'da bir koloni kurmuşlardır. Bu devirde Trabzon önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Serbest şehir olarak Miletliler'in egemenliği yaklaşık 700 yıl kadar sürmüştür. (Eroğlu – Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ? : 3)

Trabzon, İran hükümdarı, Keyhüsrev zamanında İran'a bağlanmış ve bu Büyük İskender'e kadar böyle devam eder. Büyük İskender'in ölümünden sonra şehir Pontus Krallığı'na bağlanmış (M.Ö. 280) ve bu bağlılık Roma dönemine kadar sürmüştür. (Şen, 1998: 14-15)

2.5.2.3. Roma Dönemi (50-395)

Romalılar, Pontus Devleti'ni yıkarak bütün Anadolu'ya hakim olunca Trabzon şehri de Romalılar'ın egemenliği altına girmiştir. Romalılar, Yunan sömürgelerine yaptıkları gibi Trabzon'a da "serbest şehir" imtiyazını bırakmışlardı. Bu dönemde şehir Karadeniz'in en işlek limanı ve en canlı ticaret merkezi halini almıştır. Trabzon'da Hristiyanlığın yayılması da bu dönemde başlar. (Atlas Yayıncılık, 1997: 57-58)

2.5.2.4. Bizans dönemi (395-1204)

Roma İmparatorluğu'nun 395 tarihinde ikiye bölünmesinden sonra Trabzon, Bizans'ın egemenliği altına girmiştir. Bu dönemde Bizans'ın doğuya yaptığı akınlarda bir üs olarak kullanıldığından, Trabzon'un stratejik önemi artmıştır. Şehirde su kemerleri, kilise, manastırlar yapılmış ve surlar onarılmıştır. (Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ? : 3)

2.5.2.5. Komnenoslar Dönemi (1204-1461)

1204 yılında İstanbul'da taht kavgaları başlayınca Trabzon'un Hristiyan valileri de Bizans'a karşı bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. İstanbul'dan kaçarak Gürcistan'a gelen Prens Alexi Komnen, Trabzonlu valilerin isteğiyle kenti onlardan teslim almıştır. Prens Alexi Komnen'in Trabzon'da imparatorluğunu ilan etmesiyle 1204 yılında Komnenos devri başlar. Bu dönem şehrin ticaret bakımından en parlak devri olmuştur. (Atlas Yayıncılık, 1997: 58)

2.5.2.6. Türk Devri (1461)

1458 yılında tahta çıkan Trabzon Komnenos Kralı David Komnen bütün savunma tedbirlerini alarak Kafkasya, Fırat çevresi ve Avrupa'ya kadar bütün ulusları ve hükümetleri Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmeye çağırır. Bunun üzerine Trabzon Kralının eniştesi olan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan 1459'da Fatih'e bir heyet göndererek Trabzon'dan vergi alınmamasını aksi takdirde Osmanlı Devleti'nin tarihte vermeyi kabul ettiği verginin altmış yıllığına birden ödenmesini ister. (Eroğlu, Ramazanoğlu, Gürsoy, Kaya, ?: 4). Tüm bunların üzerine Fatih Sultan Mehmet, 1461 yılında Sadrazam Mahmut Paşa'nın komutasındaki 150 parçalık bir donanmayı Karadeniz'e yollarken kendi yönetimindeki kara ordusuyla Anadolu içlerine ilerleyerek ilk önce Ceneviz kolonisi olan Amasra'yı fetheder. Daha sonra Bursa'ya gelen Fatih, burada kara ordusunu güçlendirir. İstanbul'a dönen sadrazam komutasında yüz parçalık bir donanmayı daha Karadeniz'e çıkarttırır. Seferin nereye olduğunu Fatih'ten başka kimse bilmiyordu. Fatih ilk defa Sinop'un hakimi İsfendiyaroğlu İsmail Bey'e haber göndererek seferin Trabzon üzerine olduğunu belirtir. Sinop'u karadan ve denizden kuşatan Fatih karşısında dayanmayı imkansız gören İsmail Bey kalesini teslim eder. Sinop'tan Sivas'a gelen Fatih, burada Uzun Hasan'ın kuvvetleriyle çarpışır. Sivas'tan Erzincan üzerine yürür. Durumun kötü olduğunu gören Uzun Hasan, annesi Sara Hatun ile bir heyeti Fatih'e gönderir. Fatih, Akkoyunlular'ın Osmanlı ülkesine ve Osmanlı Devleti'ne bağlı memleketlere ilişmemesi ve Trabzon Komnenos Devleti'ne yardım etmesi şartıyla heyetle anlaşmaya varır. (A.g.e: 4)

Bunun üzerine Trabzon'a hareket eden Osmanlı ordusu Bayburt'ta sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılır. Kara ordusu Trabzon'a ulaştığında üç yüz parçalık Türk donanması Trabzon'a gelmiş ve çarpışmaya başlamıştı. Trabzon kuşatması kırk gün devam etti. İmparator David fazla dayanamayacağını anlayınca anlaşmaya razı olduğunu söyleyerek şehri teslim etti. (26 Ekim 1461) Bu tarihten sonra Trabzon'da Türk dönemi başlamış oldu. (A.g.e: 4-5) (Atlas Yayıncılık, 1997: 62)

Trabzon fethedildikten sonra Anadolu'dan Türk aileleri getirilerek Rumlara ait emlakın bir bölümüne yerleştirildi. Bu gibi nedenlerle Fatih şehirde bir müddet kaldıktan sonra şehirden ayrılarak İstanbul'a döndü. Dönmeden önce Sinop fatihi olarak bilinen Hızır Bey'i Trabzon'a vali tayin etmiştir. (Cihanoğlu, 1997a: 21).

Bölgenin Türkleşmesi Trabzon fethiyle başlamamıştır. Oğuz Türkleri 12. yüzyıldan itibaren Karadeniz'e yaptıkları akınlarda bu bölgenin çeşitli yörelerini yurt edinirler. İki yüzyıl içerisinde yurt edinme olgusunu tamamlayarak Karadeniz'i Türkleştirenler Oğuz Türklerinden olan Çepnilerdir. Çepniler, yöreyi kıyı çizgisine paralel olarak fethederken Anadolu'nun iç kesimlerinden diğer Türk boy ve oymakları Erzincan, Gümüşhane ve Harşut dolaylarından sahile çıkmaya başlarlar. 1461 yılı başlarında ise iç kesimlerden gelen yüz bin Çepni Türk'ün, Giresun – Trabzon arasına yerleştirildiğini; Yavuz Sultan Selim'in şehzadeliği döneminde Şah İsmail'den kaçan Akkoyunlu Türkleri'nin de Rize – Trabzon arasındaki yöreye yerleştirildiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Yöreye yapılan bu göç Doğu Karadeniz'in kısa bir zaman diliminde Türkleşmesini sağlar. (A.g.e: 26)

Osmanlı Devleti'nin bir eyalet merkezi olan Trabzon'a, Samsun'dan Hopa'ya kadar olan bütün kıyı şehirleri ve Gümüşhane bağlıydı. 1868 yılında vilayet haline getirildi. Trabzon fethedildikten sonra da çok önemli bir merkez olma konumunu sürdürdü. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi şehzadelerin Trabzon'da bulunmaları şehre verilen önemi ve değeri göstermekteydi. (Atlas Yayıncılık, 1997: 61-70)

2.5.3. I. Dünya Savaşı'nda Trabzon

Birinci Dünya Savaşı'ndan en çok etkilenen şehirlerden biri de Trabzon olmuştur. Ruslar 1 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edip Türk topraklarında ilerlemeye başlar. (A.g.e: 74)

17 Kasım 1914'te yirmi üç parçalık Rus donanması Trabzon'u ani bir şekilde bombalar. Bombardımanlar birbirini takip ederken şehirdekiler şehrin arka taraflarına doğru çekilirler. (A.g.e: 74) 20 Kasım tarihinde Ruslar, Trabzon'u tekrar bombalarlar. Trabzon'un durumu gittikçe kötüleşir. Bir yandan saldırılarla boğuşurken bir yandan da cephelere evlatlarını gönderiyordu. (Goloğlu, 1975: 249).

Yöre halkının tüm direniş çapalarına rağmen Rus kuvvetleri 18 Nisan 1916'da Trabzon'u işgal ederler. Ruslar kıyı bölgeleri tamamıyla aldıktan sonra iç kesimlere yöneldiler. "Birliklerimiz (Türk Birlikleri) Yeşiltepe, Hıdırnebi ve Yoroz tepelerine çekildi. Daha sonra Karadağ, Karaptal, Beypınarı yaylaları üs olarak seçildi. Birliklerimiz bu hattın önündeki geçitleri keserek düşmanın iç kesimlere sızmasını önlemeye çalıştı. (Gedikoğlu, 1996: 117). Rus kuvvetlerinin iç bölgelere gitmelerini halk yaylalara çıkıp direnerek önlemiştir. Trabzon'un işgal altında kaldığı iki yıl boyunca Rusların saldırılarına rağmen yöredeki bazı yaylalar, Ruslar tarafından alınamamıştır.

1917 yılında Bolşevik ihtilali olunca, Rus ordusunda bir kargaşa başladı. Bundan dolayı geri çekilmek zorunda kalan Ruslarla, 18 Aralık 1917 Erzincan Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya Ermeniler uymayıp Türkleri katledince Ordu Komutanı Vehip Paşa'ya ileri hareket emri verildi. Trabzonlu Albay Hamdi Bey komutasındaki 37. Tümen bölgedeki çeteleri temizleyerek 24 Şubat 1918 tarihinde Trabzon'a girer. Böylece Trabzon'un iki yıl süren işgali sona ermiş olur. Osmanlı Devleti, Brest-Litovski Anlaşması'yla Rus işgali altındaki topraklarını istiladan kurtarır. (Atlas Yayıncılık, 1997: 76-77)

Trabzon, Kurtuluş Savaşı'nda da gerek asker gerek siyasi bakımdan en çok mücadele veren şehirlerden biridir. Ermeni ve Rum çetelerle askeri açıdan mücadele verilmiş, siyasi açıdan ise “Trabzon Müdafa-i Hukuk Cemiyet” yurdun her tarafında bunun gibi cemiyetlerin kurulmasına öncülük etmiştir. (A.g.e: 76)

2.6. Yörede Yaylacılığın Tarihi

Yaylacılığın göçebe kültürün bir uzantısı olduğunu, önceki konu başlıkları altında belirtmiştik. Trabzon'a da yaylacılığın bir göçebe topluluk tarafından getirildiği düşüncesi kabul edilmektedir. Trabzon yöresindeki yaylacılık ve diğer kültür faaliyetleri konusunda ortaya konulan bazı araştırmalar polemiklere neden olmaktadır. Tezimizde bu polemiklerin “yaylacılık” ile ilgili bölümlerine açıklık getirmeye çalışacağız.

Yöre kültürü konusundaki siyasi ve ideolojik bağlamda ortaya koyulan araştırmalar, bilimsellikten yoksun yetersiz çalışmaları doğurmaktadır. “Doğu Karadeniz’de Efsane, Tarih ve Kültür” adlı kitapta Ildiko Beller HANN Rize'nin Pazar ilçesi ve çevresinde yaptığı çalışmanın sonucunda bütün Doğu Karadeniz'in aynı kültürde olup ve bunun kaynağının Laz kültürü olduğu izlenimi vermek istemektedir. Doğu Karadeniz'in küçük bir bölümünde yapılan araştırmadan yola çıkarak bütün bölgenin kültürü hakkında genellemelere varılmıştır. Bölgenin kültürünün Laz kültüründen kaynaklandığı fikri verilmeye çalışılmış fakat kitaptaki “Bugünkü Laz kültürü büyük ölçüde İslam – Türk öğeleriyle birleşmiştir.” (Hann, 1999: 43) cümlesiyle yazar vermeye çalıştığı Doğu Karadenizde Türk kültüründen farklı yapıların etkin olduğu anlayışını kendisi tekzip etmektedir.

“Pontus Kültürü” adlı kitapta Trabzon'un Of ilçesine bağlı Sultan Murat Yaylası'ndaki “Yayla Ortası” denilen şenliğin kaynağının Yunan mitolojisindeki Apollon Karnios Bayramı geleneği olduğunu belirtir. Bu şenliğin “Karnios Bayramı”ndan kaynaklandığını kanıtlamaya şenliğe yöre halkının verdiği ismi kabul etmeyerek Rumca çayır anlamına gelen “Karnes” ismini vererek başlar. (Asan, 1996: 143-144-145)

Yazarın kendine göre ve çok garip bir şekilde elde ettiği, bilimsellikten yoksun delillerle vardığı sonuç, yöredeki yaylacılık etkinliklerinin kaynağının Rum kültürü olduğudur. Bazı araştırmalarda da yöre kültürünün kaynağı, Rum, Laz, Gürcü kültürlerinden biri gösterilmek istenmektedir.

Yöredeki yaylacılık kültürünün oluşumu, Türklerin 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya yerleşmeye başladığı tarihten sonraki dönemdir. "Antik ve orta çağlarda ekonomi ve ticaret hayatı gelişmiş bir bölgede yer alan Anadolu, göçebe Türk boylarının gelmeye başladığı tarihlerde bir kısmı bu harabe yerlere yerleştiği halde, çoğunluğu göçebe hayat tarzını sürdürmüştür." (Emiroğlu, 1977: 24)

Türk boylarının Trabzon'a yönelik akınları 1071 yılından sonra başlayıp 1461 yılına kadar devam eder. Bu akınlar, Türklerin Trabzon yaylalarını tanımasına ve oraları yurt edinmesine neden olmuştur. Türklerin Trabzon yaylalarını tanıma imkanı bulduğu akınlardan bazıları şunlardır:

- 1) Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, "Doğu Anadolu Seferi" sırasında Karadeniz sahiline kadar indi (1047). Rumlar Trabzon'u 1075 yılında ancak geri alabildiler. (Şen, 1998: 53)
- 2) Danişmentliler, Rumların Niksar'a hücumlarını püskürtüp, yaptıkları akınlar sonucunda Trabzon Dükası'nı öldürdüler. (1098) (Şen, 1998: 53)
- 3) Rum Dükası Gabras Danişmentlilerce 1120 yılında mağlup edilerek esir edildi. (Şen, 1998: 53)
- 4) Trabzon Komnenosları 1206'da uğradığı yenilgiden sonra Konya Selçuklular'ın tabiiyetini kabul edip yıllık haraç ve gerektiğinde asker vermeyi kabul etti. (Şen, 1998: 53).
- 5) Alaaddin Keykubat (1220-1237) Kırım Seferi sırasında Trabzon'u kuşatır. Fakat kötü hava şartları nedeniyle şehri alamaz. Kuşatma sonrasında Rumlar Anadolu Selçuklular'ın tabiiyet şartlarını kabul eder. (Şen, 1998: 53)
- 6) 1266'da Sinop'u tekrar almak isteyen Trabzon Komnenosları'na karşı Çepni Türkleri devamlı fetihlere girişerek Trabzon yönünde ilerlediler. (Şen, 1998: 54)

7) Türkler 1302 yılında Giresun'a kadar ilerleyerek sahil kesiminde birçok küçük Türk Beylikleri kurdular. Yine bu yıllarda Erzincan ve Bayburt beyleri Maçka'ya kadar seferler yapıyorlardı. (Şen, 1998: 54)

8) Erdebili Şeyh Cüneyt ve II. Murat'ın Trabzon'a seferleri sonucunda imparator yıllık haraç ödemek yoluyla bir süre daha egemenliğini koruyabildi. (Şen, 1998: 55)

1461 yılında tamamen Türk yurdu haline gelen Trabzon'da göçebe olan Türkler daha rahat hareket etme imkanı bulurlar.

Görüldüğü gibi 1071 tarihinden sonra yapılan Türk akınları sonucunda Trabzon şehri alınamamasına rağmen surlar dışında kalan yaylalar, Türk boyları tarafından yurt edinilir. Yaylaları yurt edinen Türk boyları bazı dönemlerde buralarda Türk ili kurarlar ve göçebe faaliyetlerine devam ederler. Yöredeki bugünkü yaylacılık faaliyetleri de Türk göçebe kültürünün uzantısıdır. Bazı araştırmacıların yöredeki yaylacılık kültürünün Rum veya Gürcü kültüründen kaynaklandığını söylemeleri yanlıştır. Çünkü tarihte Trabzon yöresindeki Türk olmayan topluluklar hayvancılığa dayalı bir yapıya sahip olmayıp ticaret ve tarımsal uğraş içindeydiler. Daha sonradan yaylacılığı Türklerden öğrenmişlerdir.

Osmanlı Devleti döneminde devletin göçebeleri yerleşmeleri için etkiledikleri görülür. Ayrıca zamanla tarım hayatının gelişmesi, Cumhuriyet döneminde çizilen hudutlarla birlikte göç hareketleri kısıtlanmış ve göçebelerin yerleşik hayata geçmeleri hızlandırılmıştır. (Gürbüz, 1994: 11-12) Bu şartlar içinde Anadolu'da yerleşik hayata geçmiş göçebe Türkler, bu geleneklerini yaylacılık faaliyetleriyle devam ettirmişlerdir. İlk önce hayvancılığa bağlı olan yaylacılık, bugün çeşitli nedenlerden dolayı değişik boyutlar kazanarak sürmektedir.

III. TRABZON'DA YAYLACILIK VE YAYLA HAYATI

3.1. Trabzon'daki Yaylalar

Trabzon'un güneyini kuşatan dağlar, kuzeye doğru alçaldığında belirli yerlerde düzlükler oluşturur. 1750 – 2200 metre yükseklikteki bu platolarda birçok yayla vardır.

Bu yaylardan bazıları şunlardır:

1. Şekersu Yaylası	2. Sultan Murat Yaylası	3. Yılantaş Yaylası
4. Gümişki Yaylası	5. Sarıtaş Yaylası	6. Acısu Yaylası
7. Hocamezarı Yaylası	8. Lapazan Yaylası	9. Raşı Yaylası
10. Kadırğa Yaylası	11. Erikbeli Yaylası	12. Lişer Yaylası
13. Kulindağı Yaylası	14. Şolma (Çukur) Yaylası	15. Honefter Yaylası
16. Haçka Yaylası	17. Kuşmer Yaylası	18. Karadağ Yaylası
19. Hıdırnebi Yaylası	20. Kadaralak Yaylası	21. Sisdağı Yaylası
22. Beypınarı Yaylası	23. Maura Yaylası	24. Sazalanı Yaylası
25. Mula Yaylası	26. Alaca Yaylası	27. Işıklar (Visera) Yaylası
28. Kaldırım Yaylası	29. Eğrisu Yaylası	30. Alazlı Yaylası
31. Taşköprü Yaylası	32. Hanırmak Yaylası	33. Harmantepe Yaylası
34. Pazarcık Yaylası	35. Demirkapı(Haldizen)Yaylası	

Yukarıdaki yaylalardan başka, yörede birçok yayla vardır. En çok bilinen, gezilen, yerleşmenin yoğun olduğu yaylalar yukarıda verilmiştir. Bunların en önemlileri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra araştırmada elde edilen bulgular çeşitli başlıklar altında sunulacaktır.

3.1.1. Erikbeli Yaylası

Tonya, Şalpazarı, Akçaabat, Kürtün ve Kadırğa yönlerinden gelen yolların Kavşak noktasında olması yönüyle Erikbeli Yaylası ve çevresi turizm merkezi ilan edilen bir bölgedir. Erikbeli Yaylası turizm merkezi olarak belirlenen bölgenin çekirdeğini oluşturur. 1800 rakımlı olan yaylanın Tonya ilçesine uzaklığı 24 km.'dir. Yaylada elektrik, su, telefon gibi alt yapı hizmetlerinin hepsi bulunmaktadır. Yaylanın merkezinde bakkal, kasap, manav, fırın, kır kahveleri ve on beş yatak kapasiteli bir pansiyon bulunmaktadır.

3.1.2. Haka Yaylası

1785 metre yükseklikte olan yayla, Düzköy ilçesinin güneyindedir. İlçeden 12 km sonra toprak bir yolla ulaşılabilen yayla, ismini ilçenin eski adından almıştır. Haka obası yaylanın merkezini oluşturur. Yaylanın merkezinde kahvehaneler, alışveriş yerleri ve lokantalar bulunmaktadır. Yaylada bulunan ve yaylayı birçok kişinin ziyaret etmesine neden olan “Haçkalı Hoca Türbesi” nin kısmın da ziyaret edilmesini sağlamak için yaylanın yolu yıl boyunca açık tutulmaya çalışılır. Bu yayladan sonra Kadırğa Yaylası yönünde Derinoba, Karaptal gibi büyük obalar bulunur.

3.1.3. Hıdırnebi Yaylası

1742 metre yükseklikteki Hıdırnebi Yaylası’na Akçaabat – Düzköy yolunun 12. kilometresinde Arpacık ve Acısu köyleri üzerinden gidilir. Yaylaya gidilirken en çok kullanılan bu yol, tamamen asfalt olup bütün yıl ulaşım yapılabilecek şekilde hizmet vermektedir. Yaylada bir TRT verici istasyonu bulunmaktadır. Yaylanın Kuruam merkezinde bakkal, fırın, kahvehane, lokanta ve iki pansiyon bulunmaktadır. Ayrıca yaylada son yıllarda faaliyete geçen bungolov tipi evlerden oluşan “Hıdırnebi Yayla Kenti” Trabzondaki yayla turizminin güzelliğini gözler önüne seren en önemli tesislerdendir.

Fotoğraf 1
Hıdırnebi yaylası yayla kenti

3.1.4. Kadirga Yaylası

2300 rakımlı bu yaylaya düzgün zeminli toprak yollarla gidilmektedir. Şalpazarı – Sazalanı, Tonya – Erikbeli, Akçaabat – Düzköy – Haçka yaylası ile Zigana geçit noktasından batıya ayrılan yol ile dört ayrı güzergahtan gidilebilen yaylanın merkezinde dükkanlar, han niteliğinde oteller, kasaplar, fırın, lokanta bulunmaktadır. Cuma günleri çok kalabalık pazarlar kurulan yaylanın civarında birçok oba vardır. Bunların en büyükleri Eskala ve Çatma obalarıdır. Yazın, yaylaya gelen gidenlerin sayısı arttığından, ticari yolcu taşımacılığı yapılmaktadır.

3.1.5. Karadağ Yaylası

1800 rakımlı olan Karadağ Yaylası'na Vakfikebir ve Akçaabat Düzköy yolundan ulaşabilmektedir. Yayla adını 1946 metrelik Karadağ Tepesi'nden almıştır. Yaylada elektrik, telefon hizmeti verilmektedir. Yayla merkezinde açık hava lokantası, bakkal, fırın, kır kahvesi, kasap ve on yataklı pansiyon bulunmaktadır. Serta ve Fango adlı büyük mezra alanlarına sahiptir. Yayla, turizm merkezi ilan edilen yaylalardan biridir.

3.1.6. Kiraz Yaylası

1850 rakımlı olan yaylaya Maçka – Zigana yönündeki Gürgenagaç köyünden sonra güneye doğru yedi kilometrelik bir toprak yolla ulaşılır. Yaylanın merkezinde bakkal, lokanta, kasap bulunmaktadır. Yaylada elektrik ve telefon hizmeti verilmektedir.

3.1.7. Lapazan Yaylası

Lapazan yaylası, Maça ilçesi, Gürgenağaç köyünün 12 km. doğusunda 2200 rakımlı bir yerdedir. Yaylada yeme – içme tesisi bulunmaktadır.

3.1.8. Maura Yaylası

1600 metre yükseklikte olan yayla Maça ilçesinin 18 km batısındadır. Yaylanın merkezinde bakkal, kasap ve kır kahvehaneleri bulunmaktadır. Yaylanın 3 km. yakınında turizm merkezi ilan edilen Şolma Yaylası vardır.

3.1.9. Pazarcık Yaylası

Karadere güzergahında, Araklı ilçesinin 60 km. güneyinde olan Pazarcık Yaylası, Turizm Bakanlığı tarafından turizm merkezi ilan edilmiş yaylalardan biridir. Yayla, Yağmurdere üzerinden Gümüşhane'ye; Aydıntepe üzerinden Bayburt'a ulaşan yolların geçtiği bir yaylaköy özelliği taşımaktadır. Yaylada telefon, elektrik hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca yaylada alışveriş imkanı ve konaklama tesisleri bulunmaktadır.

3.1.10. Sazalanı Yaylası

Sazalanı Yaylası, Erikbeli Turizm Merkezi'nin beş kilometre batısında yer alır. Toprak yollarla ulaşılabilen yaylaya, yaz aylarında Şalpazarı ve özellikle Tonya üzerinden ulaşım sağlanmaktadır. Yaylada turizm açısından bazı alt yapı çalışmaları bulunmaktadır.

3.1.11. Sıdağı Yaylası

1850 rakımlı olan yayla, Giresun ile Trabzon il sınırlarına rastlayan bir yerdedir. Kuzey yönü hariç diğer yönleri dik yamaçlarla çevrili olan bir yayladır. Yaylaya, Beşikdüzü, Şalpazarı ilçeleriyle Şıhkıranı Mezrası'ndan geçerek giden yol, en düzgünüdür. Şalpazarıyla yayla arasındaki uzaklık 20 km. kadardır. Yaylada iki kahvehane ve han niteliğinde bir otel bulunmaktadır. Yaylada cumartesi günleri kalabalık bir pazar kurulur. Bu pazarda çok çeşitli ihtiyaç malzemesi bulunmaktadır. Ayrıca pazarda açık hava lokantaları da bulunmaktadır.

3.1.12. Sultan Murat Yaylası

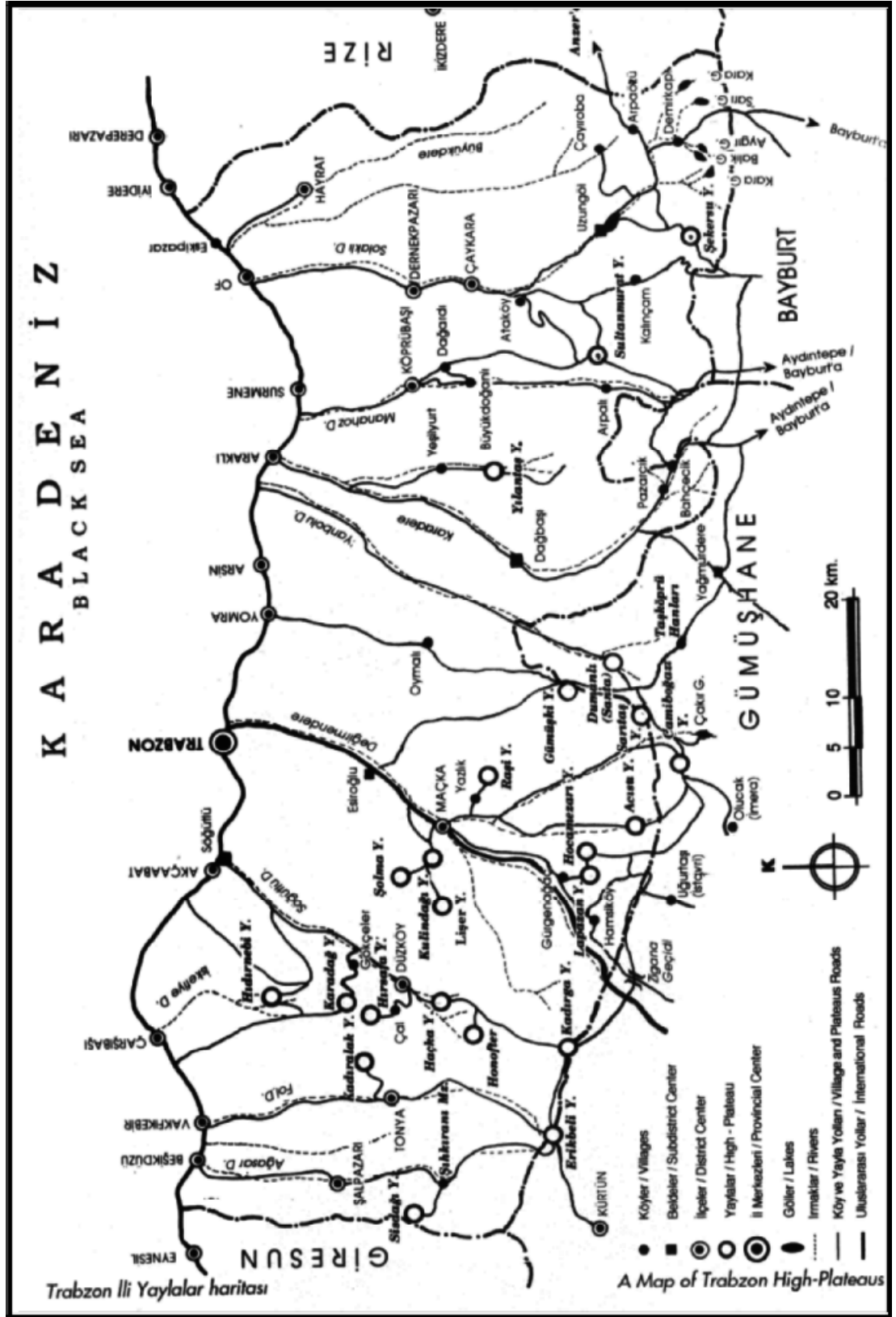
Trabzon'un Çaykara ilçesine 25 km. uzaklıkta olan ve Aydıntepe'nin 54 km. kuzeybatısında bulunan Sultan Murat Yaylası'nın merkezinde bakkallar, lokantalar ve konaklama tesisleri bulunmaktadır. İçme suyu ve elektriğin bulunduğu yaylaya, şehit mezarlarını ziyaret maksadıyla gelenlerin sayısı oldukça fazladır. Yayla ismini, Osmanlı Devleti padişahı IV. Murat'tan almıştır. IV. Murat'ın doğu seferi sırasında ordusunu burada konaklattırması yaylanın isminin Sultan Murat olarak kalmasına neden olmuştur.

3.1.13. Şolma Yaylası

Yaklaşık 1600 rakımda yer alan Şolma Yaylası, Trabzon'a 50 km, Maçka'ya 22 km uzaklıktadır. Yayla ormanlık kesimlerin çevrelediği çayırılık, açık alanlara sahiptir. Şolma Yaylası, merkez olmak üzere Kulindağı, Maura, Güzelyayla yaylaları turizm merkezi ilan edilmiştir. Bu bölge 1300 ile 1800 rakımları arasında olup ladin, köknar ve gürgen ormanları ile kaplıdır. Şolma Yaylası'nda elektrik, su, telefon hizmeti verilmektedir. Yaz aylarında bakkal, manav, kasap gibi alışveriş yerleri yaylada hizmet vermektedir.

Yukarıda saydığımız bazı yaylalar, yaylacılık ve yayla hayatının en yoğun yaşandığı yerlerdir. Aynı zamanda bu yaylalar zamanla yayla turizmi açısından önemli merkezler haline gelmektedir .

Trabzon'daki yaylaları alt ve üst yaylalar olmak üzere iki kümede incelemek mümkündür. Alt yaylalar ormanlık alanlarla iç içe olan yaylalardır. Üst yaylalar ise ormanlık alanların üst kısmındaki geniş çayırlıklara sahip yaylalardır. Yaylaları bu şekilde ele almak konumuzun daha iyi algılanmasına neden olacaktır. Çünkü bu yaylalardaki sosyal hayat ve yaylacılık faaliyetleri, birbirlerine göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Örneğin; üst yaylalarda yakacak olarak tezek hazırlanırken, alt yaylalarda yakacak olarak sadece odun kullanılır. Bu en basitinden alt ve üst yaylaları konumu itibariyle birbirinden ayıran özelliklerden biridir. Araştırmamızda konu başlıklarında yeri geldikçe alt ve üst yaylalardaki farklılıklar üzerinde durulup nedenleri ortaya koyulacaktır.

Harita 1: Trabzon ili Yaylalar Haritası (Sümerkan, 1997: 33)

3.2. Yaylaya Hazırlık

Yörede yayla zamanı, baharın gelmesiyle ve karların yaylalardan kalkmasıyla başlar. Halk arasındaki takvimde yaylaya çıkma ve yayladan inme için bazı belirtiler vardır. Olağanüstü iklim koşulları olmadıkça bu belirtilere göre hareket edilir. Köylerden karın kalktığı, havaların ılıklaştığı bahar günlerinde, yaylaya çıkacak olan evlerde hummalı bir hazırlık devresi başlar.

Yayla için yapılan hazırlıkları iki bölümde incelemek mümkündür. Bu bölümleri şu şekilde adlandırabiliriz: Yaylada yapılan hazırlıklar ve köylerde yapılan hazırlıklar.

Yaylada yapılan hazırlıkların başlama dönemi yaylanın konumuna göre değişmektedir. Alt kısımda bulunan, büyükbaş hayvancılığın yapıldığı yaylalarda, bu hazırlık dönemi, küçükbaş hayvanların bu yaylalara geldiği günlerde başlar. Bu yaylalarda küçükbaş hayvanlar yaz boyu kalmazlar, buraları sadece daha yüksek yaylalara çıkmak için bir geçiş yeri olarak kullanılır. Bu geçiş süresi bir aya kadar sürer. Yaylada bir “mazi” si (yayla evi) olanlar, küçük baş hayvanlarla birlikte yaylaya çıkar. Amaç, yayladaki mazinin kışın gördüğü zararları tesbit etmek ve onları gidermektir. Yayla evinin kışın gördüğü zararlar giderildikten sonra yayla evi temizlenerek yaşanılabilir seviyeye getirilir. (Evin kışın gördüğü zararlar, genellikle, evin damının çökmesi, tahtaların çürümesi, damın akıtması ve damın akıtması sonucu evin içinin suyla dolmasıdır.) Yaylaya onarım için gidenler yanlarında ev için gerekli olan demirbaş ihtiyaçları da götürürler. Bunlar; inek kufası, kaşık, tencere, inekler için gerekli olan eşyalar gibi yaylada yaz boyunca lazım olacak araç-gereçlerdir. Son yıllarda bu uygulama değişmiştir. Yayla evi çok sağlam olanlar, yayladaki araç-gereçlerini kışın köye indirmemektedirler. Eskiden ise yayla evleri çok sağlam olmadığından yayla evlerinde zarar görebilecek araç-gereçler bırakılmaz, araç-gereçlerin çoğu köyü indirilirdi. Şimdiki yayla evlerinin (mazilerin – keliflerin) kullanışlı ve betonarme olması nedeniyle bu uygulama değişmiştir. Fakat yayladaki evin onarımı ve araç-gereçlerin giderilme hazırlığı halen devam etmektedir.

Çünkü evler ne kadar sağlam olsa da kışın 2-3 metre karın altında kaldığından zarar görebilmektedir. Yayladaki bu hazırlık evin erkeği veya evdeki o işlerden iyi anlayan

bir erkek tarafından yapılır. Duruma göre 3-4 gün devam eden bu hazırlıktan sonra tekrar köye inilir. Köyde, yayla için asıl hazırlık dönemi bundan sonra başlar.

Köydeki hazırlıklar, yayladaki hazırlıklar tamamlanıp gelindikten sonra bir ay süre içerisinde hızlı bir şekilde devam eder. Bunların önemli bir kısmı yiyecek üzerine yapılan hazırlıklardır. Taze ve kuru fasulye gibi baklagiller hazırlanıp torbalanır. Mısırlar öğütülerek un haline getirilir. İlk çıkışta yaylaya götürülemeyen kaşıklar, tencereler, kufalar elden geçirilerek temizlenir. Oraklar, tırpanlar bilenir. Kazmalar iş görür hale getirilir. Yük iplerinin yırtık yerleri dikilir, sepetlerin kırılmış yerleri onarılır. Bazı köylerde tüm bunların yanında ilginç bir hazırlık daha yapılır. Bu, yaylaya çıkış için büyükbaş hayvanların hazırlanmasıdır. Yaklaşık yaylaya çıkış tarihinin 15-20 gün öncesinden büyükbaş hayvanları çocuklar, köy yollarında yürütmeye başlarlar. Bu, kış ve bahar aylarını ahırlarda geçiren büyükbaş hayvanların uzun yayla yolunu (8-15 saatlik) yürüyebilmeleri için bir antreman özelliği taşır.

3.3. Yaylaya Çıkış

Yörede yayla zamanı gelince yaylaya hareket etmek törensel bir eylem haline gelmiştir. Yaylaya çıkmak için gerekli unsurların tamamlanması, yaylaya çıkışın belirli bir düzene koyulması, bu uğraşın önemli öğelerindendir. Yörede yaylaya çıkış zamanı yüksek olmayan yaylalar için mayıs ayı sonları ve haziran başlarıdır. Yüksek olan yaylalara ise daha geç tarihlerde (haziran sonu ve temmuzun ilk haftası) çıkılır. Yaylaya çıkma zamanı gelince köyün muhtarı, ileri gelenleri ve ihtiyarlar bir araya gelerek yaylaya çıkış tarihini kesin olarak belirlerler. Bu tarih belirlenmeden önce yayladaki karın eriyip erimediği, yayla yolunun durumu araştırılır. Bunlar ve benzeri unsurlar göz önüne alınarak çıkış tarihi belirlenmektedir. Köyde, kesin çıkış tarihinde şiddetli bir yağmur yağıyorsa veya bir ölüm olayı olmuşsa tarih değiştirilerek 1-2 gün sonraya atılır. Kesin çıkış tarihi, köy halkına camide, kahvehanede ve benzeri yerlerde duyurulur. Son zamanlarda cami hoparlöründen duyurulmaktadır. Bazı köylerde kesin çıkış tarihinden önce çıkan ailelere belli bir ceza verilirken, bazı köylerde ise herhangi bir ceza

verilmez. Cezayı yaylaya çıkış tarihini belirleyen kurul verir. Günümüzde ise bu ceza verme geleneği hemen hemen kaybolmuştur.

Yaylaya birlikte çıkma geleneğinin ardındaki iki önemli etken şunlardır:

- 1) Yaylaya çıkan ailelerin yayla otlaklarından eşit şekilde yararlanmasını sağlamak.
- 2) Yaylaya toplu çıkış bu kültürel harekete gösterişli ve törensel birliktelik sağlayarak dayanışmayı kuvvetlendirir. (Sümerkan, 1997: 11)

Bazı köylerde birlikte yaylaya çıkma geleneği yok olmuştur. Bu törensel hareketin yok olmasının ardında hayvancılığın azalması veya bazı ailelerin hayvancılığı tamamen bırakması vardır. Başka bir neden ise artık hayvanların bile arabalarla yaylaya çıkarılmasıdır. Bu gibi nedenlerle aileler istediği zaman yaylaya çıkmakta ve istediği zaman yayladan inmektedir.

Yayla göçü akıllardan hiç çıkmayan, senelerce anı olarak anlatılan bir sevgi yumağıdır. O göç adeta insanların zevki, neşesi ve yaşadıkça yaşam kaynağı olarak anılmaktadır. Yayla göçüne katılamama ise yaşlı insanlar için ölümü beklemekle eşdeğer kabul edilmektedir. Bunun için yaşlı insanlar bile bütün gücünü toplayarak yayla göçüne katılırlar.

Yayla göçleri, başlı başına bir şenliktir. Yaşlı kadınlar, kızlar, erkekler yöreye özgü kıyafetleriyle sabahın alaca karanlığında ıslık ve çingirak seslerinin arasında hayvanları önlere katarak yayla yollarına düşerler. Sadece süslenen insanlar değildir yayla göçünde. İneklerin alın ve boynuzları da püsküller ve boncuklarla süslenir. Tüm bu hazırlıklar yayla göçünden önceki akşam hazır olur. Eski giysiler yenilenmiş, alaca çoraplar örülmüş, peştemaller işlenmiş, çeşitli giysiler nakışlanmıştır.

Önceden yayla için gerekli olan araç-gereçlerin yaylaya taşınması at, eşek, katır gibi hayvanlarla sağlanırken şimdi ise bunların çoğu arabayla taşınmaktadır.

Yayla göçlerini de iki şekilde almak gerekmektedir. Bunun nedeni ise bazı yaylaların 8-10 saatlik, bazılarının ise birkaç günlük yürüyüş uzaklığında olmalarıdır.

8-10 saatlik yürüyüş uzaklığında olan yaylalara çıkılırken belirli yerlerde konaklanır. Bu konaklama yerleri önceden belirlenmiş olan her yıl konaklanan yerlerdir.

Konaklama yerleri; insanların dinlendikleri, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşıladıkları, eğlenerek yaylaya çıkma geleneğinin zevkli hale getirildiği yerlerdir. Bu sırada yorulan hayvanlar da dinlenir. İnsanların eğlenmesi kemencenin, davulun, zurnanın tutturduğu karadeniz havası eşliğinde oynanan horonladır. Dillerde bir ipe inci dizer gibi söylenen yayla türküleri, yayla manileri, konaklama yerindeki insanların yorulan dizlerine sanki güç verir. Bu konaklama yerlerinde bir müddet eğlenildikten sonra yaylaya varabilmenin sevgisiyle tekrar yola çıkılır.

Yüksek yaylalara da çıkılırken belirli konaklama yerlerinde dinlenilir. Uzun süre dinlenen konaklama yerleri bir günün sonunda ulaşılabilenlerdir. Eskiden bu yaylalara çıkılırken, belirlenmiş konaklama yerlerinde hanlar bulunurdu. Bir günde bu yaylalara çıkılamadığından gece bu hanlarda konaklanırdı. Hanların, hayvanların geceleri kalabileceği bölümleri bulunurdu. Hayvan sahipleri belirli bir ücret karşılığı bu bölümleri bir gece boyunca kiralayıp gece handa geçirilirdi. Sabah olunca ise hayvanlarla birlikte erkenden yola çıkılırdı.

Yüksek yaylalara sadece büyükbaş hayvanlarıyla çıkan ailelerse konakladıkları yerin yanındaki köylülere ineklerini bir geceliğine teslim ederlerdi. Köylerdeki ailelerse bu iş için onlardan, ineklerinin o geceki ve sabahki sütünü sağarak alırlardı. İnsanlar ise geceyi kendi kurdukları çadırlarda geçirirlerdi.

Bu tür konaklama yerleri genellikle orman içlerinde bulunmaktaydı. Hanların olmadığı yerlerde ise daha değişik uygulamalar yapılırdı. Önde bir kadın, at ile gider ve konaklama yerine geldiğinde çalı çırpı toplayıp bir ateş yakardı. Bu ateşte, civardan topladığı yabani otlarla veya atın semerinde bulunan fasülyeyle, mısır unuyla yemek yapardı. Diğerlerinin konaklama yerine gelmesiyle bir gecenin geçirileceği basit çadırlar yapılırdı. Çadırların üst kısmı çam dallarıyla örtülürdü. Varsa keçe veya naylon örtüler kullanılırdı. Civardan otlar toplanarak gece üzerinde uzanmak için rahat bir ortam hazırlanmaya çalışılırdı. Çadır kurma işini erkekler yaparken, kadınlar ise gece boyu

yanacak ateş için civardan çalı çırpı toplarlar ve daha sonra da hayvanları bağlayıp süt sağarlardı. Konaklama yerlerinde erkeklerin yaptığı diğer iş ise hayvanların geceyi geçirebileceği çit veya benzeri yerlerin hazırlanmasıydı. Genellikle bu tip konaklama yerlerinde bir tarafı kaş olan ve diğer tarafları önceden taşlarla örölü çitler bulunurdu. Eğer taş çitlerin bozulmuş yerleri varsa düzeltilir ve hayvanlar buralara koyulurdu. Gece karanlığının konaklama yerine çökmesiyle burası, çeşitli yerlerinde yakılan ateşler ve etrafındaki insanlarla bir panayırı andırır. Yaşlılar çadırlarına çekilirler, gençler ise konaklama yerinin biraz uzağında düzlük bir arazide müzik eşliğinde horon oynayarak eğlenirler. Kemence, horon edenlerin naraları ve yaylaya çıkmanın sevincini anlatan türküler ormanın derinliklerine kadar yayılır.

Sabah erkenden güneş belirmeden toparlanılır ve yeniden yola çıkılır. Yayla yolları yine çingirak, silah ve türkü sesleriyle çalkalanır. Artık insanların içlerini yayla çimenlerinde dolaşmanın özlemi sarar. Bu duygular içinde yayla türküleri dillerden düşmez olur.

“Hayde gidelim hayde
Çiçekli yaylalara
Oturalım yanyana
Bakalım aynalara

Kirez ayi gelende.
Eser yayla yüzgari.
Rabbum nasi yarattın,
Habu güzel kızlari?

Yaylanin yollarina
Oluk yaptırđım oluk
Gelen geçen güzeller
İçsinler soğuk soğuk

Sabahtan kalkar kızlar
Bakarlar aynalara
Geyinir kuşanırlar
Çıkarlar yaylalara

Aynalı buzacuğum
Gel eşine eşine
Yaylaya giden kızın
Gideceğim peşine

Eski yayla yüzgari
Salladi sakızları
Yürü kıratım yürü
Kavuşalım kızları

Bu sene yaylaları
Bile gezelum bile
Sevdim da alamadım
Nafile düştüm dile

Gel gidelim gidelim
Gidelim da yitelim
Sarı çiçekler gibi
Çümenlerde bitelim

Kır atımı nalladım
Nalimi kalayladım
Yaylaya gidenlerlan
Yara selam yolladım

Gece çıktım dışarı
Aya bakarım aya
Haydi gidelim yavrim
Güneş aldı yaylaya” (Köse, 1997: 6-7)

Yaylaya yaklaşıldığında, yayla düzüne birlikte göç halinde girmek için öndekiler, arkadakileri belirli bir yerde beklerler. Davul-zurna, kemence eşliğinde insanlar yaylanın büyük bir çimeninde bir müddet horon oynayarak ve türkü söyleyerek eğlenirler. Daha sonra obalara giriş zamanı, yayla bekçisinin silah atışıyla olur ve herkes büyük bir coşkuyla evlerine girer.

Günümüzde, yukarıda belirttiğimiz yaylaya çıkış geleneklerinin çoğu, yaylalara araba yollarının açılması nedeniyle kaybolmuştur. Artık sadece insanlar değil hayvanlar bile arabalarla yaylalara çıkarılmaktadır. Bu da yürüyüşe ve birlikteliğe dayalı yaylaya çıkış geleneklerinin kaybolmasına neden olmuştur. Bunlara rağmen yörenin bazı köylerinde yukarıda belirttiğimiz yaylaya çıkış geleneklerinin halen devam ettiği görülmektedir.

3.4. Yaylada Günlük Hayat

Yaylalarda günlük hayat köye göre daha sakin ve dinlendiricidir. Bu bölümde, yaylalarda ana hatlarıyla, bir gün içerisinde neler yapılmaktadır onlar üzerinde durulacaktır. Diğer bölümlerde ise günlük hayatta yapılan önemli uğraşlar üzerinde açıklama yapılacaktır.

Yaylada gün ışımadan ilk uyananlar kadınlardır. Kadınların uyandıklarında yaptıkları ilk iş ocağı yakmaktır. Daha sonra ocağın üzerine çay suyu ve inekler için hazırlanan yalı koyarlar. Bunlar ısınırken kahvaltı için hazırlık yapılır. Hazırlıklar bitince kadın, beyini ve çocuklarını kaldırıp, birlikte kahvaltı yaparlar. Günün ışımasıyla da erkek kendi işinin başına koyulur. Bazı yaylalarda ineklere yal verilip, onların bakımı yapıldıktan sonra kahvaltı yapılmaktadır. İneklerin bakımı bitince, inekler çimenliklere salınır. İneklerin başında kimse bulunmaz. Bazen kontrol için birileri ineklere bakıp

gelir. Bazı yaylalarda inekler sağıldıktan sonra bir kişi eşliğinde çimenliklere salınır. Bu uygulama genellikle orman ile iç içe olan yaylalarda görülür. İnekler çimenliklere salındıktan sonra evin kadını tarafından ahırın temizliği yapılır. Kadın, ahırdaki işini bitirince evin temizliğini yapar. Hayvanların bulunduğu yerler, evin çevresi ve ahırın temizliği “çalı süpürgesi” ile olur. Ahırların temizliği yapılırken inek dışkıları (kömre) ilk önce kazma ile orta yere toplanır. Oradan kömreler, tırmık veya kürekle ahırın hemen yanındaki (ahır kapısının önünde) kömrelige atılır. Daha sonra ahır “üzümcük süpürgesi” veya “çalı süpürgesi” denilen süpürgeyle temizlenir. Bundan sonra ahıra yaprak veya kurutulmuş ifteri (iğreli otu) serilerek ahırın temizliği bitirilmiş olur.

Evin temizliği, “mısır süpürgesi” denilen süpürgeyle yapılır. Bu süpürge “süpürge” adı verilen bir bitkiden yapılmaktadır. Bu, nisan veya mayıs ayında köylerde ekilip eylül ayında biçilen bir bitkidir. Biçildiğinde yapılacak olan süpürge kadarı sıcak suya konulurdu. Öteki fazlalık ise kaldırılır ve başka zamanlarda kullanılır. Sıcak suda bir gün kadar duran "süpürge" alınarak iki veya üç tarafından ipe dikilir ve baş tarafı topuz haline getirilirdi. Bu süpürge gerek köylerde gerek yaylalarda ev temizliği için kullanılır. Son yıllarda ise bu süpürge yapımı durmuş durumdadır. İnsanlar artık temizlik için gerekli süpürgeleri şehirlerdeki pazarlardan alarak kullanmaktadırlar.

Kadınlar, gün içerisinde evin temizliğinin yanında inek veya koyunlardan alınan süttten değişik ürünler elde etmek için çalışmalarda bulunurlar. Bunlar, evdeki süt ürünlerinin bulunduğu “sütlük” denilen yerdeki sütlerin üzerindeki kaymakların toplanması, minzi (bir tür peynir), peynir, yoğurt, ayran, yağ gibi ürünlerin yapımı ve günlük süttün işlenmesi gibi işlerdir.

İnekler çayırlarda yayılırken, genellikle kadın ve çocuklar ormana gidip ineklerin yemesi için ağaçları budarlar. Daha sonra bunları yük haline getirerek eve taşırlar.

Yaylada yapılan başka bir iş ise, koyun ve keçilerden elde edilen yünün iplik haline getirilmesi ve bunlardan ip, çorap, yayla çantası, kolon (yük ipi) ve benzeri türde yapılan dokumalardır.

Yaylada akşam karanlığı çökmeden inekler veya koyunlar ahırlara veya çitlere girer. İneklerin veya koyunların akşam bakımı yapıldıktan sonra insanlar evlerine çekilirler. Kadınlar akşam yemeği hazırlıklarına ikindi vakitlerinde başlarlar. Karanlığın çökmesiyle evdeki yemek hazır olur. Akşam ezanı vakti ve hemen sonrası herkes evinde bulunur. Yemekler birlikte yenilir. Ailede o gün yapılan işler konuşulur. Bazı akşamlar karşılıklı misafirliklere gidilir. Yaylalardaki akşam sohbetlerinin tadına doyum olmaz. Saatin ilerlemesiyle misafirler kalkarlar. Misafirlerin gitmesiyle ev halkı da yatar. Eğer misafir yoksa ev halkı kendi arasındaki konuşmalarından sonra yatsı vaktinin girmesiyle namazlarını kılıp yatmaya başlarlar. Genellikle ilk önce yaşlılar yatarlar. Daha sonra çocuklar, gençler yatar. Son yıllarda televizyonun yaylalara kadar gelmesi yaylalardaki akşam hayatının da ona göre düzenlenmesine neden olmuştur.

Erkeklerin gün boyu yaptığı işler yaylalara ve aileye göre değişmektedir. Bunlar hayvancılık ve ormancılık olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Son yıllarda yaylalardaki ormanlar sıkı koruma altında olduğundan “ormancılık” diye nitelendirebileceğimiz faaliyetler çok azalmış hatta yok olmuştur. Geçmiş yıllarda erkekler, ormancılık diye adlandırabileceğimiz şu işleri yapmaktaydılar: 1) Yayladaki ağaçları kesip, yontarak “mertek” veya “hardama (hartıma)” (bir tür ince tahta) haline getirerek ihtiyaç duyanlara satılması. 2) Az olmakla birlikte bazı yaylalarda; tahta kaşık, sepet, ineklere yal vermek veya süt ürünlerini koymak için çeşitli kapların yapımı. 3) Ormanlardan kesilen ağaçların belirli bir miktar yakılıp toprağın altında belirli bir müddet bekletildikten sonra “kömür” gibi olan ağaçların şehirde satılması.

Erkeklerin yaylalarda yaptığı en önemli iş hayvancılıktır. Daha çok küçükbaş hayvanların bakımı, onların otlatılması, onlarla ilgilenme erkeklerin işidir. Son yıllarda turistik değer kazanan yaylalarda erkekler; kahvehane, bakkal, kasap, et lokantası gibi yerler açarak buralarda çalışmaktadırlar.

Yayladaki önemli işlerden birisi de hayvancılık faaliyetleri içerisinde değerlendirilen iki veya üç haftalık bir dönemi kapsayan “ot” işidir. Otun kesimi, kurutulması ve taşınması hem kadının hem de erkeklerin yaptığı işlerdendir.

Erkeklerin yaylalarda, araba yolları yapılmadan önceki yaptığı önemli işlerden birisi de taşıyıcılıktır. Atçılık veya katırcılık adı verilen bu iş, yaylalara yollar gelene kadar devam etmiştir. Bunlar, yayladaki ailelerin ihtiyaçlarını şehirden alıp getirerek, yaylada satarak geçimlerini sağlardı. Şehire inerken de yayladaki yağ, peynir gibi süt ürünlerini alıp şehirde satıyorlardı. Şimdi ise bu iş tamamen yok olmuştur. Erkekler, yaylaya ilk çıkılan günlerde evin tamiriyle uğraşırlar. Ahırda, evde ve çevresinde yapılacak olan düzenlemeleri belirleyip, onları yaparlardı.

Yaylada çocuklar ise yaşlarına göre değişik işlerle ilgilenirler. 9-11 yaş arasındaki çocuklar kendilerinden küçük çocuklar varsa onları koruyup, kollarlar. 10-14 yaş arası ve daha büyükleri ise inekleri veya koyunları bekleme işini yaparlar veya bu işe yardım ederler. Bunun yanında yakılacak olan çalılar küçük parçalara bölüp ateşin yanına taşımakta onların işidir.

3.5. Halk Dili ve Edebiyatıyla İlgili Unsurlar

3.5.1. Adlar, Lakaplar

3.5.1.1. Adlar

Yörede yeni doğan çocuklara göbek adı koyma geleneğine rastlanmamıştır. Çocuğun adı, doğumundan bir müddet sonra (Bu süre aileye göre değişebilmektedir.) “Ezan Verme” adı verilen ad koyma töreniyle birlikte çocuğun kulağına ve çevresine duyurulmuş olur.

Yörede erkek çocuklarına genel olarak, baba tarafından olan ölen dedenin ismi verilmektedir. Zamanla bu teamül yavaş yavaş geçerliliğini yitirmektedir. Dede hayatta ise onun adının toruna verilmesi iyi karşılanmamaktadır. Dedenin isminin toruna verilmesinin nedeni, onun hatırasını devam ettirmek olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde kız çocuklarına da babaannenin ismi verilebilmektedir.

Yöredeki yaylalara verilen isimler, genellikle bir efsaneye dayalı olan veya yaylanın herhangi bir özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bir efsaneye dayalı olarak isim alan yaylalara en güzel örnek Hıdırnebi Yaylası ve Kadirga Yaylası'dır. (Efsaneler bölümünde bu konu daha ayrıntılı ele alınacaktır.) Değişik özelliklerine göre adlandırılan yaylalara örnek olarak şunlar verilebilir:

Sisdağı Yaylası, çok sisli olduğu için bu adı almıştır.

Acısu Yaylası, yaylanın içindeki acı olup şifalı olduğu belirtilen sudan adını almıştır.

Beypınarı Yaylası, yayladaki "Beypınarı" adlı sudan ismini almaktadır. Bu su bir "Bey" tarafından bulunup halka sunulduğu için "Beypınarı" diye anılmaktadır.

Sultan Murat Yaylası, Sultan Murat'ın doğuya yaptığı sefer sırasında burada konaklaması nedeniyle bu ismi almıştır.

Karadağ Yaylası, bulunduğu yerdeki dağdan ismini almıştır.

Cami Boğazı Yaylası: Sultan IV. Murat doğuya yaptığı sefer dönüşünde Cuma namazı kılmak için İpek Yolu üzerinde bulunan yaylaya bir metre yüksekliğinde taş duvarla çevrili bir açık hava camii yaptırır. Yolların geçiş noktasında olan bu caminin bulunduğu yaylaya ondan sonra "Cami Boğazı Yaylası" denir.

Çukur Yaylası (Şolma): Yaylaya "çukur" ismi bulunduğu mevkiden dolayı verilmiştir. Yayla adlarının yanında yayladaki çeşitli adlar da ya bir efsaneye göre ya da bir özelliğine göre adlandırılmaktadır. Bu tür şekilde adlandırılan yerlerden bazıları şunlardır: Hançerli Evliya, Oruç Bozan Suyu, Ziyaret Kayası, Argolos Çimeni, Şih Kıranı, Evliya Tepesi, Soğuksu, Şahin Kayası, Sulu Irmak, Bol çeşme.

Yaylalarda, mesleklerine göre insanlar aşağıdaki genellemelere göre adlandırılır.

Çobanlara "reis", yaylayı kışın bile koruyan kişilere "korucu" ya da "koruk", imamlara "hoca", ev yapan veya bu tür işlerle uğraşan kişilere "usta" denmektedir. 1940'lı ve 1960'lı yıllarda "kervancı" ve "katırcı" kelimeleri de meslek adı olarak kullanılmaktaydı. Bunlar, yaylalara şehirden ihtiyaç maddelerini getiren, yaylalardaki süt ürünleri şehirlere götürüp satan kişilere verilen addı. Şimdi ise bu meslekler

kaybolmuş durumdadır. Yaylalarda turizmin yaygın hale gelmesi ve yaylaların yazın geçirilebileceği bir tatil beldesi haline gelmesiyle, yeni yeni meslek adları da kullanılmaya başladı. Bunlar; kahveci veya çaycı, fırıncı, kasap, bakkalıcı gibi adlardır.

Yörede akrabalara verilen adlar aşağıdaki şekildedir:

Yaşlı kişilere “emice” ya da “dayı” denmektedir.

Yaştaşlara adı ile hitap edilir.

Yaşça büyük erkeklere veya büyük erkek kardeşe “aka”, yaşça büyük bayanlara veya büyük kız kardeşe “abula” denilir.

Küçük kardeş büyük erkek kardeşin hanımına “yenge” diye hitap eder.

Akraba olsun veya olmasın yaşı biraz ilerlemiş kadınlara gençler, “yenge” veya “tize” demektedir.

Babanın kız kardeşine “hala”, erkek kardeşine “emice” denilmektedir.

Annenin kız kardeşine “tize”, erkek kardeşine “dayı” denilmektedir.

Annenin babasına “dede” annesine “anneanne” denilir.

Babanın babasına “dede” veya “büyükbaba”, annesine “büyüknene” denilmektedir.

Anneye “ana”, babaya “baba” diye hitap edilir.

3.5.1.2. Lakaplar (Lağuplar)

Yaylalarda kullanılan lakaplar genellikle o kişinin belli bir özelliğini yansıtmaktadır. Belirli bir anlam ifade etmeyen lakaplar da bulunmaktadır. Yörede tesbit edebildiğimiz belli başlı lakaplar şunlardır:

Yolcu Reis: Hayvancılıkla uğraştığı ve devamlı yaylaya gidip geldiği için bu lakap verilmiştir. Başka bir nedeni ise yaylaya çıkılacağı zaman o, yolun ve havanın durumundan iyi anladığı, yayla göçüne öncülük ettiği için ona bu lakap verilmiştir.

Kıbık Temel: Bir gözü kısık olduğundan dolayı “kısık” anlamında “kıbık” lakabı verilmiştir.

Kırmızı Ahmet: Çok sinirli olup, sinirlendiğinde yüzü kırmızı olduğundan bu lakap verilmiştir.

Ali Bey: Bir kamyoneti varken onu satıp “chovrelet” bir taksi aldığı için bu lakap ona verilmiştir.

Kuşçu: Kuş avcılığını çok seven ve devamlı avcılık yapan biri olduğu için bu lakap verilmiştir.

Mahsum (Maksum): Çok az konuşan, kendi halinde biri olduğundan bu lakap verilmiştir.

Kav Hasan: Solak olan bu kişiye, askerde: “Hedefi vuramazsın.” dediklerinde, “Sen bana tüfek ve mermi ver de bak hedefi kav diye ortasından vurmuyorum mu?” dediğinden “Kav” lakabı ona takılmıştır.

Fırıncı Ali: Fırıncılık mesleğini yaptığı için bu adama bu lakap verilmiştir.

Kürt Mehmet: Doğuda askerliğini dört yıl yapan ve hiç izin kullanmayan bu kişiye, memleketine döndüğünde kararmış ve esmerleşmiş olduğundan bu lakap takılmıştır.

Kara Yusuf: Çok aşırı esmer olduğundan bu lakap takılmıştır.

Kavlak Nuri: Kavak ağacı gibi çok uzun olduğundan bu lakap takılmıştır.

Mahalle Kocakarisi: Çok konuşan ve çok gezen biri olduğundan bu lakap takılmıştır.

Turist Eyüp: Çok iyi konuşamadığından dolayı bu lakap verilmiştir.

Bodur Yusuf : Kısa boylu ve şişman olduğu için bu lakap takılmıştır.

Kulaksız: Kulağının bir tanesinin yarısı doğmalıktan olmadığından bu lakap takılmıştır.

Tin Temel: Biraz kekeme olduğundan dolayı ve konuşurken sallandığı için bu lakap takılmıştır.

Kırkayak: Düzenbaz bir adam olduğundan bu lakap takılmıştır.

Köpekçi: Köpekleri ve köpeklerle ava çıkmayı çok sevdiğinden bu lakap takılmıştır.

Yörede derleyebildiğimiz diğer lakaplar şunlardır: Körağa, Kakli Ahmet, Azizoğlu, Çingul – Çurna, Kamali, Filiz, Korucu, Lurit, Mülali, Cüvelioğlu, Ciloğlu, Hamurcuoğlu, Çakal Ahmet, Civa İsmail, Akrep Ali, Çarukçi, Maltibor, Sert Osman, Çornak (Çubuk fasulyesinin sarıldığı çubuğa çarnak denir.), Poza, Kırkayak, Takyonaz, Yetim, Karabey.

3.5.2. Dualar, Beddualar

3.5.2.1. Dualar

Duaları iki bölümde inceleyebiliriz: İnsanların Allah'a karşı dilek ve temennilerini aktardıkları dualar ve insanlar için iyi dileklerin ve güzelliklerin Allah'tan istenildiği dualar.

Yayladaki insanlar Allah'a karşı dileklerini ifade ettikleri dualarını genellikle ibadetlerinden sonra, yatarken ve istedikleri bir iş olduğunda yaparlar. Bu dualar, kalıplaşmış dualar olmayıp kişiye göre değişiklik göstermektedir. Yatarken edilen bazı dualardan kalıplaşanlar bulunmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanı şu şekildedir:

“Döndüm sağıma,
Döndüm soluma,
Sığındım Süphanıma,
Melekler şahit olsun,
Dinime imanıma”

Diğer dualardan bazıları şunlardır:

“Allah’ım son nefeste imanla, Kur’anla göçmemizi nasip eyle.”

“Allah’ım her iki cihanda mutluluk nasip eyle.”

“Allah’ım son nefeste kelime-i tevhidle gitmemizi nasip eyle.”

İnsanların insanlara iyi dileklerini ifade ettikleri dualar, genellikle bir iyilik görüldüğü zaman yapılır. Bunlar, su getirildiği, herhangi bir yardım görüldüğü zamanlar yapılan dualardır. Bunlardan en fazla kullanılanları şunlardır:

“Allah razı olsun.”

“Allah ömrünü uzun etsin.”

“Çok yaşayasın.”

“Allah seni sevdiğine kavuştursun. (Genç kız ve erkeklere söylenir.)”

“Allah seni büyük adam etsin. (Çocuklara söylenir.)”

“Ömrün su kadar aziz (uzun) olsun.”

“Allah rızkını bol etsin.”

“Allah seni bahtiyar etsin.”

“Allah sana hayırlı kazançlar versin”

“Allah işini rast getirsin.”

“Hayır dualarım seninle olsun.”

“Ne kısmetin varsa göresin.”

“Allah sana uzun uzun ömürler versin.”

3.5.2.2. Beddualar

Beddualar ve dualar genelde kırk yaşın üzerindeki insanlar tarafından daha çok edilmektedir. Zamanla dua ve bedduanın yerini değişik sözlerin aldığı da olmaktadır. Belirli bir yaşın altındaki kişilerde, dua ve beddua yerini geleneğin modernleşmesi veya geleneklerin kaybolmasıyla değişik unsurlara bırakılmaktadır. Dua, “teşekkür ederim, sağol” gibi kısıtlı sözlere dönüşürken, beddua ise yerini küfür ve argo sözlere bırakılmaktadır. Bunların nedenleri arasında sözlü geleneğin aktarılışında televizyon ve

radıoların olumsuzlukları başta gelmektedir. Böyle bir sav ortaya koyarken dua ve bedduayı unutanların, televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarını yaylada (yörede) yaygınlaştığı yıllarda büyüdüğü veya olgunlaştığını göz önünde bulundurmaktayım. Yaylada beddualar genelde; bir kişinin diğer kişinin otlağını yaydırması, sınır tecavüzleri, su meselesi, ormandan izinsiz odun yapılması gibi durumlarda yapılır. En çok yapılan beddualar şunlardır:

“Allah kahretsin seni (oni, onları).”

“Allah seni arabaların altına dşrsn.”

“Allah seni arabalarla uırsın.”

“Allah alsın oni, hayrini görmesin (Hayvanlar bir kişinin otlağını yayınca).”

“Allah cezanı versin.”

“Allah belanı versin.”

“Yaptığın işten hayır grmeyesin.”

3.5.3. Yeminler

Yaylada, genellikle herhangi bir olayın gerçek olduğunu veya kişinin bir işi yapacağını anlatmak için yemin edilir. Edilen yeminler kalıplaşmış olan sözlerden oluşmaktadır. Bazen sinirli, bazen şaşırmış, bazen kendinden çok emin edalarla yapılan yeminlere sadık kalmayan kişiler, halk tarafından dışlanır ve bu kişilerin sözlerine itibar edilmez, inanılmaz. Kaynak kişilerden derlediğimiz yeminlerin hangisinin en büyük yemin olduğu sorusuna iki farklı yanıt aldık. Yanıtlardan biri Allah, kitap üzerine edilen yeminlerin en büyük yemin olduğuydu. Diğer yanıt da ise “ten dokuza şart olsun.” şeklindeki yeminin en büyük olduğu belirtildi. Yeminlerin en küçüğü ise “Gözüm kr olsun.” şeklinde ki yemin olduğu belirtildi. Yaylalarda yapılan yeminler şu şekildedir.:

“Allah gözlerimi kr etsin, bi da bu işi edersem.”

“şunu yaparsam, şerefsizim.”

“Allah belanı versin, şu söyledi.”

“Allah beni çarpsın.”

“Kur’an çarpsın.”

“Allah’ım olmasın.”

“Vallahi, Billahi, Tallahi.”

“Üçten dokuzaya dinılan, dalağılan, şart olsun.” Bu yemini edip yeminini tutmayan kişi hanımından boş sayılır. Ve hanımı başkasıyla evlenmeden tekrar nikah kıyamaz. Bunun için bu yemini en büyük yemin diye nitelendirenler bulunmaktadır.

Küfürle karışık yeminler de vardır. “Bu iş böyle olmazsa senin ananı, avradını s.....” “Anam avradım olsun.” gibi.

3.5.4. Selamlar

Yaylada insanlar selamlaşırken çok farklı selam sözleri kullanmazlar. İnsanların selamlaşırken kullandıkları sadece bir selam sözü bulunmaktadır. Bu selam “Selamün Aleyküm.” söz kümesinden ibarettir. Selamı alan kişi ise “Aleyküm Selam.” diye selamı aldığını bildirir. Selamlaşmadan sonra yapılan işe, bulunan duruma göre insanlar iyi dileklerini ifade ederler. Örneğın, “Kolay Gelsin.”, “Kal sağlıcakla.” gibi.

Yaylada selamlaşmanın da belirli kuralları vardır. Erkekler ve kadınlar kendi arasında selamlaşabilir ama genç bir erkeğın, genç bir kızla selamlaşması uygun görülmez. Genç, erkek, kadın yaşlı ise onunla selamlaşabilir. Genç kadın ve kızlar erkeklerle selamlaşmaz. Selamlaşanlar iyi karşılanmazlar. Dargın olan kişiler de selamlaşmaz. Eğer dargın olanlardan biri bir grupta oturuyorsa o zaman diğeri selam verir ve öteki de selamı alır ama selam veren gidince “Selam Allah’ın selamı, onu alırım.” der.

Genellikle aşağıdaki durumlarda selamlaşma olur:

- Yolda karşılaşılnca.
- Biri oturuyor, diğeri yoldan geçiyorsa yoldan geçen selam verir.
- Evin önünde oturanlara oradan geçenler selam verir. Kadınların bulunduğu ortamlarda selam verilen erkek dahi olsa selam yüksek sesle verilmez.
- Selamı ilk önce yabancıların vermesi gerekmektedir. Yayla halkından olan kişi selamı alıp, “Hoşgeldiniz.” diye karşılık verir.

- Bazen selam verildikten sonra selamın alındığı el sallanarak karşıdakine belirtilir.

3.5.5. Çağrılar, Hitaplar

Yaylada uzak mesafedeki insanlar çağrılırken o insanın isminin önüne “ula” kelimesi eklenerek çağrılır. Örneğin, “Ula Ali!” gibi. Uzaktaki insanlar ısıklarla da anlaşabilmektedir. Genellikle çobanların çoğu ısıkla anlaşmaktadır.

Orta yaşta olan veya orta yaşın üstünde olan erkeklere genellikle “emice” diye hitap edilir. “Emice” kelimesi yerine “dayı” sözcüğü de kullanılmaktadır. Çok yaşlı olan kimselere, çocukların “dede” deyi hitap etmesi istenir. Genel olarak büyükler, genç erkekleri “delikanlı”, genç kızları “kızım” diye çağırılmaktadır. Akrabalara ve meslek sahibi kişileri nasıl adlandırılıp çağırıldığı “Adlar, Lakaplar” bölümünde ele alınmıştır.

Karı-koca olanlar, birbirlerine kimsenin olmadığı yerde ismiyle hitap ederler. Erkek, eşine “kız, hanım” diye hitap etmektedir. Kadın, eşine “Bey, efendi, ula” gibi seslenmelerle çağırılmaktadır. Büyüklerin bulunduğu yerlerde kadın eşinden bahsederken “herif, uşakların babası” kelimelerini kullanmaktadırlar. Bir inanişaya göre, kadın tarafından eşine ismiyle hitap edilirse adam tez delirirmiş. Bunun içindir ki kadın beyini kendi ismiyle değil de evlendiklerinde anlaştıkları başka bir isimle çağırır. Örneğin, erkeğin gerçek ismi “Ahmet” ise hanımı tarafından ona ikisinin anlaştığı başka bir isimle hitap etmesi gibi. Bu durum sadece erkeğin eşine has bir durumdur.

Yaylada hayvanlar genellikle ismiyle çağırılmaktadır. Örneğin, Karakız, Yaylakız, Benekli gibi... Bu tip isimle çağrılar büyükbaş hayvanlar için geçerlidir. Büyükbaş hayvanlara yayılması için “ooofa”, onları sularken de “budoğm, budoğm” diye seslenilmektedir.

3.5.6. Okşamalıklar

Yayladaki insanlar, sevdikleri herhangi bir şeye karşı sevgilerini değişik sözcüklerle ifade ederler. Sevginin duyulduğu varlık veya unsura göre sevgi sözcükleri de değişiklik göstermektedir.

Yayladaki insanlar çocukları severken şu sözcükleri kullanırlar:

“Deden kurban olsun sana.”, “Baban kurban olsun sana.”

“Köle olayım sana.”

“Seni yaratan Allah’a kurban olayım.”

“Kızım, oğlum, yavrum, kuzum.” gibi sözcükler kullanılır.

Hayvanlar sevilirken sözcüklerden çok jest ve minikler ve o hayvanın ismi söylenirken yapılan vurgularla sevgi aktarılır. Hayvanlar sevilirken, genellikle el ile hayvanın başı okşanır. Büyükbaş hayvanlar sevilirken isimleri içtenlikle söylenir. Örneğin, kızım, Karakızım, Cicilim.” gibi. Küçükbaş hayvanlara çok az özel isim verilir. Özel isim verilen küçükbaşlar da isimleri söylenerek sevilir. İsimler söylenirken “Abulan kurban olsun sana.” şeklinde cümleler de söylenir.

Yaylalarda kalıplaşmış sözlerin dışında pek fazla söz bulunmaz. İnsanlar sevgilerini daha çok hareket, jest ve mimikleriyle göstermektedir.

3.5.7. Övmeler ve Yermeler

Yöredeki yaylalarda derlenen övme ve yeme sözleri aşağıda sunulmuştur.

Övmeler :

“Koç, kocum”, erkekler için kullanılan yiğitlik bildiren bir övgüdür.

“Kuzu, kuzum”, küçük çocukları severken kullanılır.

“Aslan”, bir işi başaran kişiye söylenen bir övgüdür. Kuvvetli olan kişiler için de kullanılır.

“Aferim.” genelde küçük çocuklara söylenen “güzel” anlamında bir övgüdür.

“Helal olsun.” bir başarıdan sonra söylenen bir sözcük grubudur. “Helal sana.” şekli de kullanılır.

“Tosun” gürbüz çocukları severken kullanılır.

“Paşa, herif, delikanlı, babacan, dürüst, cesur” gibi övgüler de en fazla kullanılanlardandır.

Yermeler :

“Çolbaz”, bir işte aksilik yapan kişilere denir.

“Moloz”, işe yaramaz anlamında kullanılan bir yergi sözüdür.

“Sakar”, her işte aksilik yapan, çevreye zarar veren kişilere denir.

“Keçi”, inatçılık yapan kişilere denir.

“Koyun”, saf olup, denilene hemen kanan kişiler için kullanılır.

“İt, it herif” şeklinde kullanılan sözler hakaret için kullanılıp özel bir anlam taşımazlar.

“Çakal”, kurnazlık yaparak kendi çıkarları için bir şeyler yapan kişiler için kullanılır.

“Tilki”, kurnazlık yaparak işini yürüten kişiler için kullanılır.

Bir insanın bir işe yaramadığını, akılsız olduğunu ifade etmek için “Manyak, aptal, salak, deli, hırpo, kafasız, beyinsiz” kelimeleri kullanılır.

Çeşitli işlerden sonra karşıdaki insanın hayvandan farksız olduğunu anlatmak için “Sığır, ayı, domuz, eşek, çamış, öküz, hınzır” gibi kelimeler kullanılır. Karşıdaki insanın işleri kaba kuvvetle halletmeye çalıştığında “ayı” sözcüğü kullanılır. “Sığır” kelimesi hiçbir şeyden haberi olmayan, çevresindekileri anlayamayan sadece denileni yapan kişiler için kullanılır. Domuz ve hınzır kelimeleri bir kişinin hiçbir işe yaramayacağını anlatmak için kullanılır. Hınzır devamlı kötülük düşünen insanlar için de kullanılmaktadır. Öküz ve çamış kelimeleri kaba, sert olan insanlıktan anlamayanlar için kullanılır.

Ermeni, Rum kelimeleri kötü niyetli veya kötülük yapan kişiler için kullanılır. Yörede, Ermeni ve Rumlar önceden çok kan döktüğü ve devamlı yöre halkına karşı kötülük yaptığı için bir hakaret kelimesi olarak Rum ve Ermeni sözcükleri, yörede kullanılmaktadır.

Ruhsuz ve kalpsiz kelimeleri, insafsız ve vicdansız anlamında kullanılmaktadır.

Ruh, karakersiz, çevresiyle ilişkileri zayıf olan kişilere denir. “Ruh gibi adam.” Şeklinde de kullanılır.

“Doksan iki bulaşığı” kelime grubu çok karmaşıklık çıkartan, devamlı toplumda uyuşmazlık meydana getiren kişiler için kullanılır.

“Sarsuk” kelimesi toplumda tutarsız hareket eden kişiler için kullanılır.

“Çaylak”, herhangi bir işte acemi olan kişiler için kullanılır.

“Avanak” kelimesi akılsızlık yaparak aldanan kişiler için kullanılan bir yergi sözüdür.

3.5.8. Nasihatlar

Yörede derlediğimiz kalıplaşmış nasihatlerden bazıları şunlardır:

“Olmayalım keser gibi hep bana hep bana. Olalım hızar gibi bir sana bir bana.”

“Sokma akıl yedi adım gider.”

“Ben seni çekerim kuşağıma, sen inersin aşağıma.” Bu söz nasihat verilen değeri anlamayanlara söylenir. Verilen değerın karşıdaki tarafından algılanıp ona göre davranılması gerektiğini, anlatmak için kullanılır.

“Söz gümüşse sükut altındır.”

“Her şeyi bil ama yapma.”

“Oğlum, arkadaşlık ettiğın kişiler senden yaş olarak büyük ve olgun olsunlar.”

“Hırsız ve sarhoşla arkadaşlık etme.”

“Konuştuğın zaman az ve öz konuş.”

“Oğlum, askerde her şeye karışma, konuşma, kaytarma.”

“Oğlum, büyük adam olmaya çalışma, sadece adam ol.”

“Çok söyleme arsız edersin, az yedirme hırsız edersin.”

“Bir insana gereğinden fazla değer verme ya kendini kaybedersin ya da onu.”

“Kızım, kocanın evindeyken herkese saygılı ol. Küçüğünü sev, büyüğünü say. Haklı dahi olsan kesinlikle büyüklerine karşı çıkma.”

“Oğul, illaki yarım olacaksan yarımın yarımı olma, bütünün yarımı ol.”

3.5.9. Atasözleri ve Deyimler

Araştırma sırasında yöredeki yaylalarda en çok kullanılan atasözü ve deyim olarak aşağıdakiler derlenmiştir.

3.5.9.1. Atasözleri

A.

1. Aç ayı oynamaz.
2. Açluk ayıya kaval çaldırır.
3. Açuk boğaz aç galmaz.
4. Adın çıkacağına götün çıksın
5. Ağır ol batmana gel.
6. Ağlamayan uşğa meme verilmez.
7. Akıllı düşünene kadar deli dereyi geçti.
8. Akılsız kafanın yorgunluğunu, ayaklar çeker
9. Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.
10. Armut dibine düşer.
11. Ateşin zorini gonca bilür.
12. Ayağuni yorganına göre uzat
13. Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.

B.

1. Bak anasına, al danısını.
2. Bal tutan barmağını yalar.
3. Beşukte giren huy, teneşurde çıkar.
4. Beyuk dağun, beyuk borani olur.
5. Bir baş soğan yedi kazan kokutur.
6. Büyük lokma ye, büyük konişma.

Ç.

1. Çok mal heramsız, çok söz yalansız olmaz.
2. Çok veren maldan az veren candan.
3. Çok yaşayan değil, çok gezen bilür.

D.

1. Deliyle acemi birdir.
2. Deniz yoğurt olsa fakirin kaşığı olmaz.
3. Dere bulanmayınca durulmaz.
4. Dibi görünmeyen göle girma.

E.

1. Ebesi çok olan uşak sakat doğar.
2. Eden bulur.
3. El adama ekmek vermez, ağız vurur.
4. El elin halinden bilmez.
5. Elin cenazesi ele düğün görünür.
6. Elisi olan bir gün ağlar.
Delisi olan her gün ağlar.
7. Erken kalkan yol alır.

Tez evlenen döl alur.

G.

1. Gelini ata bindirmişler “ya kısmet” demiş.
2. Gezen kurt aç kalmaz.
3. Gızini dövmeven dizini döver.
4. Güvenme dostuna saman basar postuna.
5. Güzlide gebe kalan açukta doğurur.

H.

1. Hastaya yatak sorulmaz.
2. Horon dışardan kolay görünür.

İ.

1. İncir ağacının dibinde incir fıdanı biter.
2. İsiracak it dişini göstermez
3. İt ite buyirmiş, it kuyruğuna buyirmiş.
4. İyi mal kendini gösterir.
5. İzim izime baka bakar kararur.

K.

1. Kargadan gılavuzu olanın burnu boktan kurtulmaz.
2. Kart ağaç eğilmez
3. Komşi komşinin küline muhtaçtır
4. Kork aprilin beşinden, öküzi ayırır eşinden
5. Köpek durduğu kapıda afgurur.
6. Kötü komşu adamı mal sahibi yapar.

M.

1. Mart kapidan bakdurur
Gazma kürek yakdurur.
2. Minare yıkılsa mihrap yerinde galur.

N.

1. Namazda gözi olmayanın ezanda gulağı olmaz.
2. Ne doğrarsan çanağuna o gelir kaşuğuna

O.

1. Orman çakalsız olmaz.
2. Ortak atın beli gırık olur.

P.

1. Pay edene pay galmaz.

S.

1. Saymaduğun kafuldan tavşan çıkar.
2. Sırganın yerinde sırgan biter
3. Sokma akıl yedi adım gider.
4. Suyun yavaş akanından, adamın yere bakanından kork.
5. Sürüden ayrılanı kurt kapar.

T.

1. Taşıma su ile değirmen dönmez.
2. Tatli dil yılani deliğinden çıkarır.

3. Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.
4. Tok acın halinden anlamaz.

U.

1. Uzun olup ahmak olacağına kısa ol da çakmak ol.

Y.

1. Yemem diyen sofrayı kurutur, oturmam diyen sekmen çürütür.

3.5.9.2. Deyimler

A.

1. Acı yemedim ki ağzım yansın.
2. Arkanda odun yükü.
Götünde pırasa sapı.
3. Ayakkapların yeni ise dolan.
4. Ayranım bu yarısı su.
5. Ayranlan ekmek her zaman bir yere gelmez.
6. Ayran suratlı.

B.

1. Ben çekerim seni kuşağıma.
Haşa huzurdan sen inersin aşağıma.
2. Bişe diyeyim da ne olursa olsun.
3. Bugün evlendirdi, yarın iki uşağı olur.
4. Burnu havada.

Ç.

1. Çabulali gelnin tenekeden kazani.
2. Çıngan düğünü.

D.

1. Desinler ki Horhor'un kemeçesi var.

E.

1. Elin ağzıylan dolaşmak.
2. Ermeni domizi.
3. Eşek yahnisi.

G.

1. Gavurun domizi.
2. Gavurun oğli.
3. Gırk tövbeyi bir vermek.

İ.

1. İçi kara.
2. İki ayağını bir pabuça sokmak.
3. İki canlı.
4. İki yaprak olmak.
5. İstemem ama at eteğume.

K.

1. Kepçe ağızli.

2. Kot kafali.
3. Köpeğini ang, mangurini hazirla.

M.

1. Mart ayi, dert ayi.
2. Munzur asmak.
3. Munzur etmek.

O.

1. O da dokuz aylık ben de dokuz aylık.
2. Oni bağa dema, miftiye de.
3. Oralı olmamak.

 .

1.  k z altında buzağ aramak.

P.

1. Pis munzurlu.

S.

1. Sonradan görme, Ermeni'den dönme

T.

1. Tasımla tarağım, ipimle arağım.
2. Tuyu bozuk.

Y.

1. Yağmasan da gürlle.
2. Yok yemeye, var yütürmeğe.

3.5.10. Bilmeceler

Yörede araştırma sırasında çok zengin bilmece dağarcığına rastlayamadık. Bilmeceler, daha çok yaşlılar tarafından bilinmekle birlikte onların da zihinlerinde zamanla unutulmaya terkedilmiş. Genellikle çocukların eğlencesi şeklinde görülen bilmeceler, yörede televizyon, radyo ve benzeri iletişim araçlarının yaygınlaşması çocuk ve büyüklerin onlarla vakitlerini geçirmeye başlamaları yüzünden eski işleklğini kaybetmiş durumdadır. Bilmecelerin nesilden nesile aktarılması büyüklerden-bunlar genellikle dede, büyüknene, amca olur – küçüklere öğretilmesiyle olur. Radyonun, televizyonun ve çocukların oynayabileceği değişik oyuncakların yaylalara kadar girmesiyle birlikte günden güne yok olan, unutilan bilmecelerden bazıları şunlardır:

A.

1. “Abdest almaz, namaz gılmaz,
Cemaatten geri galmaz.” Yanıt: Cenaze
2. “Akşamdan saçarım.
Sabahtan toplarım.” Yanıt: Yıldız
3. “Alaca bulaca
Atlar çıkar ağaca.” Yanıt: Çubuk fasülyesi
4. “Allah yapar yapısını,
Bıçak açar kapısını.” Yanıt: Kabak

5. “Altı sudur içilir
Üstü çayır biçilir.” Yanıt: Koyun
6. “Anası bir yaşında.
Çocuğu pazarda gezer.” Yanıt: Yumurta
- B.**
1. “Bağlarım yürür,
Çözerim durur.” Yanıt: Çarık
2. “Bahçesi beyaz,
Tohumu siyah,
Elle dikilir,
Dille biçilir.” Yanıt: Mektup
3. “Başı içerde, götü dışarda.” Yanıt: Soğan
4. “Ben giderim o gider.
O benden önde gider.” Yanıt: Gölge
5. “Ben giderim o gider,
Önümde dum dum eder.” Yanıt: Baston
6. “Benim bir gelinim var
Gelenin gidenin elini öper.” Yanıt: Kapı
7. “Ben ne idim ne idim.
Somur kürklü bey idim.
Felek beni taşıladı.
Kızgın külek haşladı.” Yanıt: Kestane

8. “Beş kardeş,
Birbirini kovalar.”

Yanıt: Çorap iğnesi

D.

1. “Dağda daleyman
Suda süleyman
Evde Abdurrahman.”

Yanıt: Çığ, Balık, Horoz

2. “Dağdan gelir, dağ gibi,
Çadır kurar bey gibi.”

Yanıt : Kar

3. “Dağdan gelir dap açuk.
Guyruğu ver göt açuk.” (b)

Yanıt: Keçi

4. “Dağdan gelir hop hop
Ayağında demir top”

Yanıt: Bel

5. “Dağdan gelir, taştan gelir.
Bir kükremiş aslan gelir.”

Yanıt: Dere

6. “Dağda tak tak,
Suda şıp şıp,
Arşun ayaklı,
Burma bıyıklı.”

Yanıt: Balta, balık, kedi, fare

7. “Dört kardeş
Bir kuyuya taş atar.”

Yanıt: İnek, keçi, koyun memesi

E.

1. “E Huriye Huriye!
Kervan girdi sürüye,
O nasıl bir kuş idi.
Arka üstü yürüye.” Yanıt: Ölü

2. “Elemez, melemez.
Ateşin yanına gelemez.
Gelse de geri dönemez.” Yanıt: Yağ

3. “Elsiz ayaksız,
Nasıl çıktı merdivensiz.” Yanıt: Bulut-Sis

4. “Etden gantar.
Altun darta.” Yanıt: Kulak

G.

1. “Gece gündüz yufka açar.” Yanıt: Dalga

2. “Gökte uçar, kuş değil
Beyazdır, gümüş değil
Yere düşer, taş değil.” Yanıt: Kar

3. “Gökyüzünde galaylu tas.” Yanıt: Ay

H.

1. “Hanım içerde
Kuyruğu dışarda.”
Yanıt: Soba
2. “Hattur, huttur
Arnavut’tur
Ağzı yoktur
Adam kapar.”
Yanıt: Isırgan otu
3. “Havadan alınmaz.
Mendile konmaz.
Ondan tatlı bir şey olmaz.”
Yanıt: Uyku
4. “Havada uçar kanadı yok.
Şekere benzer tadı yok.”
Yanıt: Kar

İ.

1. “İki yumağım var.
Birisi beyaz, birisi gara,
Garasını sararken, beyaz çıkıyu.
Beyazını sararken, garası çıkıyu.”
Yanıt: Gece-Gündüz
2. “İnci gibi dizilir.
Hanım gibi sarılır.
Zülüfleri asılır.”
Yanıt: Mısır

K.

1. “Kara kuzgun,
Kuyruğu uzun.” Yanıt: Tava
2. “Karşıda uşacıklar,
Başında şapkacıklar.” Yanıt: Çivi
3. “Kendi demirden,
Kuyruğu kendirden.” Yanıt: Çuvaldız

P.

1. “Pazardan aldım bir tane,
Eve geldim bin tane.” Yanıt: Nar

S.

1. “Salkımı var, üzüm değil,
Yaşları var, gözüm değil.” Yanıt: Bulut
2. “Sarıdır sarkar,
Düşeceğim diye korkar.” Yanıt: Ayva

U.

1. “Uçar uçar,
Beyaz sıçar.” Yanıt: Değirmen

2. “Uzaktan baktım dağ gibi.
Yanına vardım ağ gibi.”

Yanıt: Bulut

Ü.

1. “Üstü çayır biçerim.
Altı çeşme içerim.”

Yanıt: Koyun

Y.

1. “Yeşil kundaklı bebek.
Cehenneme gidecek.”

Yanıt: Mısır

2. “Yol üstünde,
Kırmızı bohça.”

Yanıt: Domates

3.5.11. Efsaneler

Yöredeki yaylalarda anlatılan, sözlü gelenekle nesilden nesile aktarılan efsanelerden derleyebildiklerimizden bazıları şunlardır:

3.5.11.1. Evliya Tepesi

Alaca yaylasındaki bir tepede, mezar taşları, büyük kaya parçalarından oluşan mezarlar bulunmaktadır. Bu tepeye yayladaki ve civardaki insanlar “Evliya Tepesi” demektedir. “Şehit Mezarlığı” adı da verilen bu mezarlardaki insanların çok eski bir zamanda öldürücü bir hastalık nedeniyle öldüğü söylenmektedir. Bu tepeden ramazan ayında ezan ve Kur’an okunduğunu ve bunun civardaki obalardan bile duyulduğu

belirtilmektedir. Evliya Tepesi'ndeki mezarlar civardaki insanlar tarafından ziyaret edilir. Ziyaret sırasında Kur'an okunup, dua edilir. Mezarların, yanında namaz kılanlar da bulunmaktadır. (Alaca Yaylacı – Muhammet Tutar)

3.5.11.2. Kadirga Efsanesi

Kadirga Yaylası'na adını veren bu efsane, yaylanın en yüksek tepesinde bulunan bir mezarla ilgilidir. Yaylada, tarihi çok eski olduğu söylenen ve kesin olarak bir tarih verilemeyen bir savaşın olduğu söylenir. Bu savaş sırasında Kadir adlı bir askerin yaylanın tepesindeki yerde şehit düştüğü, komutanın ve arkadaşlarının, Kadir'in yanındaki arkadaşına "Kadir nerede?" sorusuna, "Kadir Kaya'da kaldı." demesi üzerine Kadir'in şehit düştüğü tepeye "Kadirkaya" adı verilir. Buradan hareketle, bu tepenin civarındaki yaylaya ise "Kadirkaya"nın kısaltılmışı olan "Kadirga" adı verilmiş. (Kadirga Yaylası – Mehmet Kalaycı)

3.5.11.3. Kamalı Evliya

Kadirga Yaylası'nda, iki metreden uzun bir mezarın bir evliyaya ait olduğu söylenir. Yaylada buna benzer birçok mezar bulunmaktadır. Bu mezarın farkı ise bir evliyaya ait olması ve mezarın dışında bir kamanın bulunmasıdır. Kama birkaç kez birileri tarafından alınmak istenmiş. Fakat her alındığında alan adamlar mezardan fazla uzaklaşmadan, hava açıkken bile şimşekler çakıp sel olurcasına yağmur yağmış. Alan adamlar korktuğundan kamayı aldıkları yere bırakınca, yağmurun durduğu söylenmektedir. Halen kama mezarın yanında bulunmaktadır. Yayla halkı kamanın, efsaneyi bilmeyenler tarafından alınmaması için taşla kamayı örtmüşlerdir. Bu durum ise mezardaki evliyanın çok ulu bir kişi olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Bu olayı bilen kişiler tarafından, "Kamalı Evliya" ziyaret edilmekte, ziyaret esnasında dualar yapılmaktadır. (Mehmet Kalaycı – Kadirga Yaylası)

3.5.11.4. Oruç Bozan Suyu

Kadırga Yaylası'nda "Oruç Bozan Suyu" diye anılan memba suyu çok soğuktur. Bir gün bir evliya oruçlu iken bu suyun yanından geçer. Su o kadar güzel bir biçimde akmaktadır ki evliya dayanamayıp orucunu bu sudan içerek bozar. O vakitten beri bu suya "Oruç Bozan Suyu" denilmiştir. Ayrıca suyun yanında bu suyla yıkandıktan sonra gidip uyulursa dertlilere derman vereceği düşüncesi de bulunmaktadır. (Mehmet Kalaycı – Kadırga Yaylası)

3.5.11.5. Nur İnmesi veya Mezardaki Nur

Yaylalardaki şehit mezarlarıyla veya değişik mezarlarla ilgili bu tür efsanelere çokça rastlanır. Herhangi bir mezarda ışık olduğunu veya gökten bir ışığın mezara indiğini görenler bulunmaktadır. Bu, o mezardakinin şehit, evliya veya Allah'ın sevgili bir kulu olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Hıdırnebi Yaylası'nda derlediğimiz bu şekildeki efsane şöyledir:

Hıdırnebi Yaylası Alarzalı Obası mevkiinde 1916 Rus İşgali'nde şehit olan bir askerin mezarı bulunmaktadır. Bu mezarın yanında (üstünde) geceleri bir ışığın görüldüğü, ışığa belirli bir mesafe yaklaşıldığında ışığın söndüğü birçok kişi tarafından anlatılmaktadır. Bu ışığın onun nuru olduğu halk arasında söylenmektedir. (Ayşe Lüleci – Hıdırnebi Yaylası)

Hıdırnebi Yaylası'nda, Livera Obası'nda bulunan şehitle ilgili olarak da şöyle bir efsane vardır: Buradaki şehit tüfeğiyle beraber defnedilmiştir. Bazı insanlar şehitin tüfeğini almaya çalışırlar. Bu sırada hava bulutsuz olmasına rağmen aniden bulut görünüp çok şiddetli yağmur yağmaya başlar. Tüfeği almak isteyenler, tüfeği bırakıp kaçınca yağmurun kesildiği anlatılmaktadır. (Temel Lüleci – Hıdırnebi Yaylası)

3.5.11.6. Hıdırnebi Ziyaret Kayası Efsanesi

Hıdırnebi Yaylası'nda bulunan, bir tarafı uçurum olan bir tepeden oluşan bu yerle ilgili değişik efsaneler bulunmaktadır.

Ziyaret Kayası'nın uçuruma yakın bir yerinde gemilerin bağlandığı büyük bir zincir olduğu belirtilmektedir. Bu zinciri, görenlerin bulunduğu, yayladakiler tarafından söylenmektedir. Bu zincirin varlığı ve denizin eskiden buraya kadar geldiği ve bu kayanın da liman olarak kullanıldığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Başka bir efsaneye göre, bu kayanın üst kısmındaki at nalına benzeyen izlerin Hz. Ali'nin atına ait olduğudur. İki at nalı izi bulunan kayanın üst kısmında mezara benzeyen oyulmuş taşlar da mevcuttur. Yöredeki halk şifa için buraya gelerek at nalındaki veya mezar gibi olan taş oyuktaki birikmiş suları ağırır yerlerine sürmektedirler. Bir kısmı ise kayanın üst kısmında bulunan ağaç veya bitkilere “çaput”, “bez”, bağlayarak dilek tutmaktadırlar. Bazı kaynak kişiler bu inancın doğru olmadığını vurgulayarak bu efsaneye şöyle bir açıklama getirmektedirler. Kayanın tepesinde yedi tane iz vardır. Bu izlerden bazıları at ayak izi, kedi izi, değnek izi, yalın ayak izi, çarık izidir. Bu izlerin kayanın tepesinde bulunan hazineyi işaret ettiği belirtilmektedir. Kayada ziyaret edilen kabirin ise altın avcıları tarafından söküldüğünü söyleyen kaynak kişiler, bu kayada büyük bir hazinenin olduğunu belirtmektedirler. (Osman Üçüncü, Ali İhsan Yılmaz, İsmail Akdemir – Hıdırnebi Yaylası)

3.5.11.7. Hıdırnebi Efsanesi

Hıdırnebi Yaylası'na ismini veren bu efsanenin tarihi tam olarak belli değildir. Efsane, kaynak kişilerin deyimiyile; “Çok eski zamanda” gerçekleşmiştir.

Yaylada “Argolos” adında bir Rum eşkıya varmış. Yayladan geçen herkesten haraç alır, herkese zulmedermiş. Çok güçlü kuvvetli olduğu için onun karşısına kimse çıkamazmış. Hızır ile Nebi adındaki iki kardeş orak ayının yedisini gösterdiği bir tarihte Argolos

denilen eşkiyayı yayladaki büyük bir çimende öldürürler. O yıldan bu yana bu yaylaya “Hızır” ve “Nebi” kelimelerinin birleşik şekli olan “Hıdırnebi Yaylası” adı verilmiştir. Argolos denilen Rum eşkiyanın öldürüldüğü çimene “Argolos Çimeni” denilmektedir. Argolus’un öldürülmesini halk eğlencelerle büyük bir şenlik yaparak kutlamış. O yıldan sonra ise her yıl orak ayının yedisinde bu şenlik devam ettirilmiş. Halen devam ettirilen “Hıdırnebi Derneği” adı verilen şenliğin ise kaç yıldan beri devam ettiği tam olarak belli değildir. (Mehmet Berber, Temel Lüleci – Hıdırnebi Yaylası)

3.5.11.8. Kocacık Taşı Efsanesi

Araklı, Arsin, Yomra ilçelerinden yaylalara çıkanlar Sanita yolunun üzerinde birbirine sarılmış iki insanı andıran bir kaya parçası görürler. Bu kaya parçasıyla ilgili olan efsaneye göre, nisan ayında yaylaya giden bir yaylacı kadın ile kocası geride kalan mart ayının aleyhinde konuşuyorlarmış. Mart ayı buna çok kızıp nisan ayından bir gün borç istemiş ve almış. Karı-koca yollarına sevinçle devam ederken aniden hava soğumuş. Telaşlanan karı-koca hızlanıp yaylaya bir an önce varmak istemişler. Mart ayı o kadar hızlı bir şekilde hava değiştirmiş ki karı-koca sığınacak bir yer bulamamışlar. Yağan şiddetli yağmur nedeniyle sırlıklam olmuşlar. Daha sonra saatlerce yağın altında yürümekten yorulmuşlar. Kardan sonra tipi başlamış. Üşümekten yürüyecek güçleri kalmayan karı-koca ısınmak için birbirlerine sarılmışlar ve yolun bir kenarında öylece donarak kalmışlar. Günlerce yağın kar üzerlerini kapatmış. Kar kalkınca yaylaya gidenler, onların taşlaşmış vücutlarıyla karşılaşmışlar. İşte o günden beri buraya “Kocacık Taşı” denirmiş.

3.5.11.9. Haçkalı Hoca

Haçka Yaylası’nın bir ziyaretgah olmasına neden olan Haçkalı Hoca adı ile anılan bir evliyadır. Atatürk ile görüşmüş bu din alimi, İstiklal Savaşı’nda düşmanı Adapazarı’ndan İzmir’e dökene kadar askerlere dini moral vermiş ve onlara yardımcı olmuştur. Onun birçok kerameti yaylada ve yöredeki insanlar arasında anlatılmaktadır. Haçka Yaylası ile ilgili olarak anlatılan kerameti şu şekildedir.:

1949 senesinde Haçkalı Hoca hastalanır. Hastayken kendisini Haçka Yaylası'na getirmelerini ister. Haçkalı Hoca'yı yaylaya çıkarırlarken bir ihtiyar: "Bu hasta kimdir, onu nereye götürüyorsunuz?" diye uzaktan bağırır. Haçkalı Hoca'nın kendisi ihtiyara şu cevabı verir: "Bu hasta değil, Haçkalı Hoca vefat etti onu defnetmeye götürüyoruz." der. "Hocam niye böyle dediniz?" diye sorduklarında, "Ben demedim Allah öyle dememi istiyor." diye yanıt verir. Haçka Yaylası'na gelince, Haçkalı Hoca şöyle der: "Daha şehre gitmeyeceğim, burada ev, cami, yol çeşme yapacağım. Burası ziyaretgah olacak." Haçkalı Hoca yaylaya geldikten on gün sonra vefat eder. O vefat ettikten sonra gerçekten de dediklerinin hepsi gerçekleşir. Şimdi Haçka Yaylası onun sayesinde bir ziyaretgah haline gelmiştir.

Defniyle ilgili olarak şöyle bir olay anlatılır: Haçkalı Hoca öldükten sonra göğsüne bir kuş konar. Bu kuş 3 gün, 3 gece orada durur. Bu kuşu herkes görür. Yıkanmaya getirileceği anda kuşun varlığı kimsenin aklına gelmez. Kuş o anda kaybolmuştur. Haçkalı Hoca tabuta konulunca kuş gelip tabutun üstüne konar. Kuş, cenaze namazı kılınana kadar tabutun üzerinde durur. Cenaze namazı sırasında yine aniden kaybolur. Mezara konulana kadar kuş onunla gider. Fakat mezara konulurken kuş aniden kaybolur ve daha hiç görülmez. (Musa Hafız – Haçka Yaylası)

3.5.11.10. Kadırğa Yaylası Açık Hava Camii

Kadırğa Yaylası'nda bir açık hava camii bulunmaktadır. Yayladaki kişiler, bu camide cuma namazı kılınırken hiç yağmur yağmadığını söylemektedirler. Bu durumun en azından bir asırdır devam ettiği söylenmektedirler. Karadeniz bölgesinde böyle bir olayın olması çok olağanüstü bir durumdur. Bunun Allah'ın bir inayeti olduğu söylenmektedir. (Mehmet Kalaycı – Kadırğa Yaylası)

3.5.11.11. Sultan Murat Yaylası

Bu yayla ismini Osmanlı Padişahı IV. Murat'tan almaktadır. IV. Murat'ın İran Seferi dönüşünde bu yaylada uzun bir müddet konakladığı için bu yaylaya bu ad verilmiştir. Yaylada Sultan IV. Murat'ın namaz kıldırıldığı yer taşlarla örülmüş bir biçimde durmaktadır. Yaylanın merkezinde Sultan IV. Murat'ın bulup çıkarttığı bir su vardır. Bu suya da "Sultan Murat Suyu" denmektedir. (Hüseyin Remzi Şentürk – Sultan Murat Yaylası)

3.5.11.12. Sultan Murat Yaylası Şehitleri

1916 Rus işgali sırasında, Sultan Murat Yaylası'nda şehit olan askerler için, büyük bir şehit mezarlığı bulunmaktadır. Bu şehitlerin silahlarıyla birlikte gömüldüğü söylenmektedir. Bu şehitlerden birinin silahını yayladan bir kişinin aldığını, bu kişinin ise kısa bir süre sonra öldüğü, anlatılmaktadır. (Hüseyin Remzi Şentürk – Kadırga Yaylası)

3.5.12. Maniler

Manilerin en belirgin özelliği tek dörtlükten oluşmalarıdır. Hece ölçüsünün 7'li ve 8'li biçimiyle yazılırlar. Dört dizeli manilerde birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbirleriyle uyaklı üçüncü dize bağımsızdır: (aaxa) Uyak düzeni aaxa olmayan maniler de vardır. Bunlar xaxa, abcd, aabb şeklinde kafiyelenirler. Tek dörtlükten meydana gelmeyen maniler de vardır. Bunlar 5,6,7,8,10,14 dizeden oluşmaktadır. Dize sayısı dörtten fazla olan manilerin uyak düzeni şu şekilde olur. Aaxaxaxa... (Elçin, 1998: 334) Manilerde ilk iki dize giriş niteliğindedir. Dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü dizeler taşır. Bununla birlikte en güzel maniler, ilk dizeleriyle son iki dizeleri arasında anlam bütünlüğü olan manilerdir.

Mani genellikle tema olarak sevgiyi, sevgi ile ilgili her şeyi, isteği, özlemi, düğünü, sevinci, üzüntüyü, sitemi, ayrılığı, gurbeti, ölümü, hasreti, tabiatı, aşkı vb. temaları işler. Maniler genellikle tek olarak söylenir ama kimi zaman manilerin birbirine bağlanarak türkü ya da destan haline geldiği şekiller de vardır. Trabzon yöresinde manilerin birleşerek türkü haline geldiği çokça görülmektedir.

Bayramlarda, düğünlerde, tarlada çalışırken, gezme yerlerinde, evde ve benzeri yerlerde karşılıklı mani söyleme geleneği vardır. Buna “söyleşme”, “atışma”, “türkü atma” gibi adlar verilmektedir. Karşılıklı maniler kızlar arasında, delikanlı ile kız, ana ile oğul, baba ile oğul, gelin ile kaynana gibi şekillerle söylenmektedir. Yöredeki yaylalarda karşılıklı mani söyleme geleneği gün geçtikçe azalıp kaybolmaktadır. Bunun nedeni ise insanların sosyal ilişkilerinin değişiklik göstermesidir.

Yöredeki söylenen manilere “atma türkü” veya “yakma türkü” adı verilmektedir. Bunlar yöre insanının düşüncelerini, sevinçlerini, üzüntülerini, nefretlerini, özlemlerini, mizacını, mizahını ve diğer özelliklerini en güzel şekilde ortaya koyan nazım biçimleridir. Bu bölümde yöredeki yaylalarda veya yörede yaylalara giden kişilerden (yaylacı) derlediğimiz maniler, ilk mısrasının ilk harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Ayrıca, Haydar Gedikoğlu'nun yörede derlediği mani arşivinden yararlanılmıştır.

A.

Ağaç kuridi belden
Sevdalıyduk evvelden
Bizim sevdaluğumuz
Değil idi temelden

Ağrıyı başım başım
Akar yastuğa yaşıım
Çok perişan hallarım
Ya bak Mevlut kardaşıım

Ah vaylari vaylari
Geldi kirez aylari
Funduk çubuğu gibi
Emine'mın boylari

Akıl uyduramadım
Gündüzüne gecene
Çok dertli dertli söyle
Elinde kemencene

Al cebumdan aynayi
Canum sana kaynayı,
Sordum uşaklar nerde?
Dedi onlar oynayı.

Aldım yolladım yara,
İki yüzük bi nişan.
Ağlamaduk günüm yok.
Hallarum çok perişan.

Aldın yarı canımı.
Yüzüme baka baka.
Niye garib durursun?
Sorayim Hasan Aka.

Aradum bulamadım.
Sevdamun akasını.
Birak e felek birak.
Çobanın yakasını.

Argolos Çümenin de.
Çaliniyi kemence.
Baktım yarım geliyi.
Salınır ince ince.

Arkasında sepeti.
Gezeyi memleketi.
Benim günahlarımdan,
Kurtulamaz ebedi.

Armutun dallarında,
Seyrek seyrek çiçekler,
Geçmem senden Emine'm
Öyle da diyecekler.

Aşma kırani aşma.
Ben seni taniyırım.
Yayla çiçeklerini,
Sevdiğüm sanıyırım.

Atun uşaklar atun.
Tozi dumana katun.
Barutunuz yağisa,
Doldurun toprak atun.

Ayıklama kazması,
Kayalarda kazir mi?
Alacağum diyısın
Beşibirluk hazir mi?

Ayıracaklar bizi,
Emine'm ni yapalım?
Bu sene yaylaları,
Onun için karalım.

Aynali buzacuğum,
Gel eşine eşine,
Yaylaya giden kızın,
Gideceğum peşine.

B.

Başındaki çömberim,
Bağlamadur bağlama,
Bu benim türkülerim,
Türki deyıl ağlama.

Başım ağırır başım,
Okunurum hocaya,
Bırakti kaçtı beni,
Gitti başka kocaya.

Başındaki çömberin,
Dali var, çiçeği yok,
Habu benim gönlümün,
Yardan geçeceğı yok.

Belimdeki gamanın,
Ben vurdum gümüşini,
Gel öğretelim sana,
Sevdaluğun işini.

Belinde bel kayışı,
Kayım edelim işi.
Ben sana demedim mi,
Vazgeçelim bu işi.

Ben bu yola gitmezdim,
Derdimden gideyurum,
Senin elinden yandım,
Ufağım tüteyirum.

Ben elursam uşaklar,
Bütün malumi satun,
Tabutumun üstüne,
Bi kız çömberi atun.

Benim deduklerimi,
Alem nerden bilecek?
İlkbaharda gülmiyen,
Kışın nasi gülecek?

Ben nerden bileceğum,
Alnımın yazisini?
Kör olsun zalum felek,
Ağlatur bazisini.

Ben şimdi bilmeyirim,
Sevdam ne iş yapayi.
Ey gidi Cemal Dayi,
Yaralarim savmayi.

Bi kurşun atacağum,
Belindeki çakmağa.
Kurban edeyim seni,
Türkileri takmağa.

Bir kurşun atacağum,
Karşıda firanbula. (ıhlamura)
Senin gibi türkücü,
Anca yer saranbula.

Bir türlü alamadum,
Yaylanın havasını.
Bırak da git e gelin,
Oğlumun yakasını.

Bizim köyün yollari,
Çakıllidir çakilli.
Eyledim yeni sevda,
Akıllı mi akıllı.

Boğazımda lirayı,
Bozdurayım sarafa.
Bakamayırım yarım,
Sen olduğun tarafa.

Boncuklar takamadım,
O beyaz kollarına.
Kurban olsun bu Harun,
Kara büyüklerine.

Bu iyi güneş güneş,
Yaylada çiçeklere.
Nasil düşürdün beni,
Sevdam bu bedellere.

Bu sene Karaptal'dan,
Alamadım bi kayde,
Elün nişanlisina,
Nasil diyeyim hayde.

Bu yara başka yara,
Kız sokma beni dara,
Alır kaçarım seni,
Gideruk yaylalara.

Ç.

Çadır kurdum tepeye,
Kız habule nereye?
Beni ne bağirtysin?
Gel inelim dereye.

Çağurdum usul usul,
Kesilmesun yüreğu,
O ne biçim bekçudur?
Haniyadur tüfeğu?

Çıkarsan yaylalara,
Benden de selam söyle.
Ey analar babalar,
Hakkını helal eyle.

D.

Dağda komar odunu,
Keser keser yakarım,
E kız o gözlerine,
Ara sıra bakarım.

Dağı duman olanın,
Hali yaman olanın,
Uyku girmez gözine,
Yari güzel olanın.

Dağlarda koyun kuzi,
Anasi vermez kızı,
Neden vermeyi oni?
Kör olsun iki gözi.

Daha sabrım kalmadı,
Sevgilerle yanmaya.
Ey gidi Çoban Ahmet,
Erken geldük dünyaya.

Değirmenin başından,
Geçeyi harkı harkı.
E kız senin yüzünden,
Terk ettim evi barkı.

Derem akar enişe,
Ben giderim peşine.
Güzel güzel kızların,
Yanarım ateşine.

Derenin kıyısında,
Ati içiriyırım,
Yar aklıma gelende,
Göğüs geçiriyırım.

Derenin kıyısında,
Su verdim patlıcana.
Canlarım kurban olsun.
Sendeki tatli cana.

Derin derin göllere,
Ben niye dalamadım?
Yaylada bir kız sevdim,
Sevdim da alamadım.

Derin derin göllerin,
Görünmez dibi dibi.
Var mi dostlar da yanan,
Baksana benim gibi?

Dertli muhabbetlere,
Gene bu halim daldi.
Sana ne ettim felek?
Elin yakamda kaldı.

Dertli türkülerini,
Söyle e Harun söyle.
Ne bizden akıllisin,
Dünyanın hali böyle.

Dertliyim, veremliyim.
Oturup ieeğum.
Senin gibi bebekten,
Ben nasi geeeğum?

Doruğun tepeleri,
ıralidir ırali,
Girmez adam toprağa,
Benim gibi yarali.

Düğün oldi biteyi,
Dökülü de yiteyi,
Ya bak Harun abi,
Yaşımızda gideyi.

H.

Habu dere ukari,
Buldum kuşun foluni.
Pencereden aşıağı,
Ver boncukli koluni.

Haburadan aşıağa,
Düşüp da eleceğum.
Ağlama beni yavrim.
Ben gene geleceğum.

Haburasi ne bayır,
Ne bayırda ne çayır,
Sevdaluk edenleri,
Kayır Allah'um kayır.

Hani sevdalım diye,
Yanımda dolanasın,
Beni arayı sevdam.
Haçan nerde bulasın?

Ha şu dağın başında,
Buydi sevduğum buydi.
Bu bizim işimizi,
Karıncalar da duydi.

Hayde gidelim hayde,
Çiçekli yaylalara,
Oturalım yanyana,
Bakalım aynalara.

Hıdırnebi Kayası,
Bakayı Kuruçam'a,
Bir çift kurşunum vardır.
E kız senin kocana.

Hıdırnebi Kayası,
Ne bakayisin bağa?
Orağun yedisinde,
Gene gelirim sağa.

Haneftera yolları,
Dolaşıktur dolaşuk?
Ettin beni kendine,
Bütun bütüne aşuk.

Hükümet Konağı'nın,
Altıdır mapusane.
Sana ne oldi Harun,
Söyleyi da gülsene.

İ.

İçtim yayla suyuni,
Deldi bağırimi deldi.
Ey gidi Cemil Dayi,
Bak sana kimler geldi?

İki türkü diyeyim da,
Habu kalın kollara,
Çakıl olu serilsam,
Bizim köyde yollara.

K.

Kadırga'nın sulari,
Kadır kadir akayi,
Sevdim da alamadım,
Yüreğüm hep yanayi.

Kapisinin önünde,
Islaniyi pazılar,
Bize Mevla'dan idi,
Böyle kara yazılar.

Kapisinin önünde ,
Kirez var idi kirez,
Çık bu yana ufağum,
Göreyim seni biraz.

Kapisinin önünde
Kuyi vururum kuyi
Yalağuz örtülerde
Uyu ah yarim uyu

Kapisinin önünde,
Vardır bakla tozlari,
Varı deyilar yara,
Olur olmaz sözlari.

Kalktım sabah namazi,
Saatimi kurayım.
Dedi ey yaradanum,
Hangi yola vurayım?

Karadağdan aşağı,
Geliyi kaç a kaç a,
Senun buban çobandır,
Benimkisidir hoca.

Kara giyme tanirlar,
Seni benim sanirlar,
Seni benim elimden,
Garip kuzim alırlar.

Kara gözleri kara,
Kapkara zeytin gibi.
Sarıldım boğazına,
Ağladım yetim gibi .

Karaptal Kadir kaya,
Yük taşıyı katırlar.
Sevdali sevdasını,
Helbetteki hatırlar.

Karayemiş ermiş,
Ben yedim ermemiş.
Otur da konuşalım,
E dünya görmemiş.

Karayemiş içinde,
Sağlam bi civit vardır.
Kız senin yüreğinde,
Bakalım kimler vardır.

Kaşların kara idi.
Gözlerin ela idi.
Senin güzelliklerin,
Başıma bela idi.

Kaval çalamayırım,
Parmak vuramayırım,
Ayşe gitti yaylaya.
Köyde duramayırım.

Kemençe çala çala,
Ağardı, bileklerim.
Tam oldi dokuz sene,
Yanayi yüreklerim.

Kemencemin üstünde,
Bak tellere tellere.
E kız, senin yüzünden,
Düşüm gurbet ellere.

Kemencemun üstüne,
Hardama kabakladım.
Girdim yarin koynuna,
Uymadan sabahladım.

Kemencemun telleri,
Hep ağlayı ağlayı.
Ben senden ayrılalı,
Gözümde yaş durmayı.

Kemencenin sesine,
Hasret kaldı kulağum.
Aramaz oldi beni,
Benim nazlı sevdiğum.

Kıran kıran üstüne,
Sererler çamaşırı.
Ne yapalum ufağum,
Kalduk kıran aşırı.

Kızılağacın altı,
On sekiz kişi saklar.
Yarım seninle beni,
Anca kurşunlar paklar.

Kızlar gider yaylaya,
Çiçekler ellerinde.
Baktım Ayşe'm gezeyi,
Yayla çimenlerinde.

Kız saçların bendedir.
Perçemlerin sendedir.
Elli kocaya gitsen,
Yine gönlüm sendedir.

Kiraz ayı gelende,
Eser yayla yüzgari.
Rabbim nasi yarattın.
Habu güzel kızları?

Koydum ormana ateş,
Deli yarayı deli.
Yan geli bakamazsın,
Allah affetmez seni.

Koyun geldi kapiya.
Kuşluk edeyi kuşluk,
Kahverengi ceketi,
Altında beyaz işluk.

Koyun kalkar kuzılan,
Ayağının tozılan
Geçmem senden Fatimem,
Onun bunun sözılan.

Kurdiler bize sofraya,
Kurdiler sinisılan,
Evleneemedim gitti,
Şu yaylanın kızılan.

Kuşlar yuva yapayı oy,
Gürgenin dallarına.
Sizden biri kaldı mı,
Harun'un hallarına?

M.

Mavi çömberi gördüm.
Tanımadım ah sordum.
Sen benim olayydın,
Seni koynuma kordum.

Mazimin sol yanında,
Hardamalar çuridi.
Yaylanın çümeninde,
Sevduğum bir gül idi.

Mum yanayı yanayı,
Yanayı da bitmeyi.
Şu benim yüreğimde,
Aşk derdi tükenmeyi.

N.

Neler diyeyim sana,
Çok dertim var çok dertim.
Utanmasam ellerden,
Onun ağzını yerdim.

Ni yapayım olmayı.
Yaylaların tadına,
Kaset yapacağdım,
Sevdiğimin adına.

O.

Olayım o gözlere,
Onlar eladır ela.
Elme de elmeyısın,
Oldun başıma bela.

Olur benim sözlerim,
Dostlarım acı acı.
Görmeyi misin Harun?
Beyazlamış saçları.

O Maçka'nın yolına,
Tünel vurdular tünel.
Ben gurbetten gelemem,
Ne olursun sen de gel.

Ormana gider iken,
Elim aldı yaprağa.
Görmedim ufağumi,
Gireli kara toprağa.

Oturdu oturakta,
Belimde karakulak.
Ne yapalım e yarım?
Evim evimden ırak.

Oy günler atım seni,
Aradım bulamadım.
Gördü gözlerim görmez,
Seni tanıyamadım.

Oy Sisdağı Sisdağı,
Eretimedim kari.
Bu yıl da böyle geçsin,
Yüreğimin efkari.

Ö.

Ölürsem mezarumi,
Yol üstüne koysinler.
Ordan gelup geçenler,
Bu dertlidur desinler.

P.

Peştamalunun bağı,
Geridendir geriden.
Seni Urumun kızı,
Sensin beni eriten.

S.

Sabahtan kalkar kızlar,
Bakarlar aynalara,
Giyinur kuşanurlar,
Koşarlar yaylalara.

Sayayiler adamın,
Otuz iki dişini,
Kızlar sorayı bana,
Sevdaluğun işini.

Sen koyun ol ben kuzi,
Yayılalım şu düzi,
Çıkalım yaylalara,
Dökelim derdimuzi.

Serender alti bayır,
Sen kalk ben oturayım.
Gideyisin ah yarım,
Ben kiminle durayım.

Sevdaliyiz sevdali.
Sevdali canlarımız.
Vursalar ikimizi,
Karışsa kanlarımız.

Sevdim da alamadım,
Bu benim Emine'mi.
Kabuldum sevdaluğa,
Öğrendim kemencemi.

Sıra sıra dikerler
Telefon direğini
Emine'ler çok yakar
Adamın yüreğini

Sigaramun dümanı,
Mani çıkayi mani.
E kız senin bubağın,
Aca var mi imani.

Sipirdim habu evi,
Ya baksana tozina.
Seni Urumun oğlu,
Bakma elun sözina.

Silmeyusun sevduğum,
Yanağının kirini.
Aradum buldum yine,
Emine'min yerini.

Sisdağı'na giderken,
Bir doliya tutuldum.
Yerler çayir çimendir.
Sevdim da unutuldum.

Sisdağı'nın başında,
Evim olsa dururdum.
Olsa polis tabancam,
Kız bubani vururdum.

Sisdağı sisli olur.
Hevesi pusli olur.
Sevip da alamayan,
Ölmez da dertli olur.

Su akar doldurur da,
Derenin koltuğunu.
Cümle alem biliyor,
Sen benim olduğunu.

Sultan Murat Yaylasi,
Geceleri soğuktur.
Şu gözinin karasi,
Yüreğumda oluktur.

Ş.

Şu asmanın dalından,
Alamadım üzümü.
Ander kalsın yaşmağı,
Göremedim yüzünü.

T.

Tanıdım ufağımı,
İlkokul yıllarında.
Şimdi yaşayı sevdam,
Duseldorf çayırında.

Taradi saçlarını,
Eylemiş biçim biçim,
Yaşayı habu çoban,
Seven dostları için.

Tara saçını tara,
Vereyim sana para.
Ya baksana e Mevlüt,
Geldük da yaylalara.

Trabzon'da tüccarlar,
Satarlar kadayıfı,
Seni elime kosam,
Senden alsam hayıfı.

Türkü söylerim pekten,
Kız saçların ipekten,
Geleceğüm evine,
Kolla beni köpekten.

U.

Uçan kuş tutulur mi?
Sevda unutulur mi?
Irakta yarı olan,
Veremden kurtulur mi?

Uyandırdım yarimi,
Çok tatlı uykuları,
Sarhoş edeyi beni,
Yaylanın şu suları.

Uyu ah yarım uyu,
Görürsün rüya rüya.
Şeker olsam karışsam,
Senin içtiğün suyu.

Uyun horona uyun,
Tavan tahtası gibi.
Sarılayım boynuna,
Yaban asması gibi.

V.

Vah koyunlar koyunlar,
Hani kuzularınız?
Böyle miydi sevdaluk,
Alın yazılarımız?

Vakfikebir yukari,
Tonya deyiler Tonya.
Sevdum da alamadum,
Ey gidi yalan dünya.

Y.

Yağmur yağayı yağmur,
Başıma yiri yiri.
Tasdik ettum ollari,
Bak deldiler çadiri.

Yağmur yağayı yağmur.
Düştüm da oldim çamur.
Ezdim memelerini,
Ezdım da ettim hamur.

Yağmur yağayı yağmur,
Gene yerler kanayi.
Benim yüreğim gibi
Seninki da yanayi.

Yarım gitti ormana,
O ıslandi ıslandi.
Ağaçlara sorardım,
Hanginize yaslandi?

Yaylacıyım yaylacı,
Çayır kurutuyırım,
Dalıyırım işlere,
Yari unutuyırım.

Yaylacıyım yaylaci,
Benim yoğurtum aci.
Var midur dükânında,
İnce verem ilacı?

Yayla çiçeklerini,
Doya doya kokladuk.
Çobanın çadırında,
Gelduk yine toplanduk.

Yayla çümeni karlar,
Su olu da akarlar.
Dedi konışmayalum.
Gizleni de bakarlar.

Yayladan gelir atlar.
Yol kıyılarını otlar.
Kalmadi yanağımda,
Ah yarim eski tatlar.

Yaylanın çümeninde,
Bağurur beri beri.
Kar yağdı da kapattı.
Konuştuğumuz yeri.

Yaylanın çümenine,
Gel menine menine.
Sığır mısın Emine'm,
Ceketimun cebine?

Yaylanın çümeninde,
Karım var idi karım.
Otur da konuşalım,
Ne olursun e yarım.

Yaylanın çümeninde,
Kırat beklerim kırat,
Dedim bırakılayım,
Alayım seni Murat.

Yaylanın yollarına,
Oluk yaptırdım oluk.
Gelen geçen güzeller,
İçsinler soğuk soğuk.

Yaylanın çümeninde,
Otlar yayılır koyun.
Hacer gözlerin güzel,
Hep öyle midir soyun?

Yaylanın çümeninde,
Sarı sarı çiçekler.
Ne diyeyim uşaklar?
Öyle da diyecekler.

Yaylanın çümeninde,
Sular soğuk akayı.
Sevduğunun resmine.
Uşak bakup ağlayı.

Yaylanın çümeninde,
Sırt üstü yatayırım.
Yarım geldi yanıma
Sevip doyamayırım

Yaylanın çümeninde,
Yaya giderim yaya.
Vereyim harçluğunu.
Gidelim Kadirga'ya.

Yaylanın çümenine,
Serin eseyi serin.
Sarıldım bellerine,
Beni öldurdun gelin.

Yaylanın yollarında,
Bilezuk kollarında,
Rahat ettin mi gülüm,
Ellerun kollarında?

Yatma yeşil çümene,
Uyur uyanamazsın.
Verme beni ellere,
Görüp dayanamazsın.

Yıka pestamaluni,
Ver bana kurutayım,
Eski sevdaluğumi,
Ben nasıl unutayım?

Yolci gelür geçerim,
Kuzim senin obandan,
Bir arzunur var midur,
İsteyın bu çobandan?

Yükledim kıratıma,
Doruk hardımasını,
Nerden öğrendin yarım,
Adam aldamasını?

3.5.13. Türküler

Yöredeki yaylalarda söylenen türküler, çoğunluk itibariyle doğaçlama şeklinde oluşmuştur. Diğer yörelerdeki türkülerle yöredeki türkülerini çok ana hatlarıyla karşılaştığımızda yaylalarda söylenen türküler, yaylı çalgı olan kemence veya üflemlerli çalgılardan olan zurna, kaval eşliğinde icra edilir. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde türküler genellikle bağlama eşliğinde söylenirken bu yörede bağlamanın yerini kemence almaktadır.

Yapı itibariyle yöredeki türküler, Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki türküler gibi çeşitlilik göstermektedir. Dört dizeli, bentlerden oluşan, belirli bir yapısı olmayan, bentleri iki dizeden olan, manilerin dörtlüklerinden oluşan türküler bulunmaktadır. Bunların içerisinde en fazla karşılaşılan ve yöredeki türkülerin büyük bir bölümünü oluşturan türküler, mani dörtlüklerinden oluşanlardır denilebilir. Bunun nedenini ise yöre halkının maniyi “atma türkü” şeklinde nitelendirmesinde bulabiliriz. Yöre halkı böyle bir nitelendirmeye aslında mani ile türküyü birbiriyle iç içe alan iki nazım şekli olarak algılanmaktadır. Bundandır ki “atma türkü”, beğenildiğinde türkü haline gelen bir özelliktedir. Yöredeki türküler, çoğunluk itibariyle dörtlüklerden oluşan, hece ölçüsünün 7'li ve 8'li şekilleriyle oluşturulan bir yapıya sahiptir. Bunun yanında nazım birimi dörtlük olmayan, hece ölçüsünün farklı şekillerinin kullanıldığı türküler de bulunmaktadır.

Türkü ile “atma türkü” arasındaki en önemli fark atma türkülerdeki doldurma mısralara türkülerde pek rastlanılmaz. Başka bir ifadeyle türkülerdeki dörtlükler hem kendi hem de birbiri içinde bir anlam bütünlüğü oluştururlar. Türkülerde en fazla işlenen konular; sevgi, sevdalık, gurbettir. Sevgi konusunun temalaşmış şekli olan; sevgiliye sevgi, yaylaya sevgi, tabancaya sevgi, horona sevgi çokça kullanılmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler, yöredeki yaylalarda derlediğimiz ya da yörede kulaktan kulağa aktarılan türkülerin incelenmesi neticesinde edinilmiştir. Yörede yaylalarda söylenen türküler konusunda ana hatlarıyla bu bilgileri verebilmekteyiz.

Yöredeki yaylalarda; kulaktan kulağa aktarılan, insanların neşesini, kederini, mizahını, sevgisini, sevdasını ve daha nice duygularını anlatan türkülerden bazıları şunlardır:

Yayla Çümenleri – I –

Gel gidelim gedilim,
Yayla keliflerine.
Koca diye sarılma,
Elün heriflerine.

Esti yayla yüzgari,
Salladi sakizlari,
Yüru kiralım yürü,
Yetişelim kızlari.

Buğdayı biçeceğüm,
İçinden geçeceğüm,
Yaylayı göresledim,
Suyından içeceğüm.

Koyun kuzi karişuk,
Gideyiler yaylaya.
Yola vurunca burdan,
Başladi ağlamaya

Yaylanın çümeninde,
Ben biridim biridim.
Ben böyle değilidim.
Sevdaluktan eridim.

Yaylanın çümenleri,
Kardan görünmez kardan,
Baba ver bedelimi,
Ayırma beni yardan.

Yayla çümeni çimden,
Ben doyamadım senden,
Yer yağıştan doyarsa,
Ben de doyarım senden.

Yaylanın çümenine,
Gel desem gelir misin?
Saçlarından bir çile,
İstesem verir misin?

Bu sene yaylaları,
Bile gezelim bile.
Sevdim da alamadım,
Nafile düştüm dile.

Kıratımı nalladım.
Nalini kalayladım.
Yaylaya gidenlerlan,
Yara selam yolladım.

Yayla çümenlerini,
Gele gele yol ettim.
İşmar ettim almadi,
Mendilımlan el ettim.

Yaylanın çümeninde,
Koyun kestım kavurdum.
Geldi yarım aklıma,
Sigarayı savurdum.

Yaylanın çümeninde,
Doli yağayi doli.
Gel gösteriyim sağa,
Yaylaya giden yoli.

Yaylanın Çümenleri –II-

Yaylanın yollarına,
Yaptıracağum oluk.
Gelip geçen güzeller,
İçsinler soğuk, soğuk.

Yaylaya gideceğum,
Dallara kona kona.
Besbelli eleceğum,
Kız sana yana yana.

Yaylanın çümenleri,
Görünür oba gibi.
Terledi memelerin,
Oldi yumurta gibi.

Yaylaya gideyiken,
Yarim beni unutma.
Senin veremlerinden,
Tutayi beni sıtma.

Yaylaya gideyiken,
İki at bi katırla,
Sana funduk yolladım,
Ye da beni hatırla.

Yaylanın çümeninde,
Beri bağırrı beri,
Kar yağdı da kapattı,
Konuştuğumuz yeri.

Yat dizimun istine,
Uyu ufağum uyu.
Kız heram olsun sağa,
Bensiz yaylanın suyi.

Yaylanın çümenleri,
Serin oluyi serin.
Sallama bellerini,
Öldürdun beni gelin.

Sabahtan kalkar kızlar,
Bakarlar aynalara,
Geyinir da kuşanır.
Çıkarlar yaylalara.

Yaylanın çümeninde,
Oturdum da yemedim.
E kız geldim kapına,
Bi hoş geldin demedin.

Hayde gidelim hayde,
Çiçekli yaylalara.
Oturalım yanyana,
Bakalım aynalara.

Yayla çümeni budur.
Otur sevdiğüm otur.
Yayla çümenlerinde,
Son oturuşun budur.

Kirez ayi gelende,
Eser yayla yüzgari.
Rabbim nasi yarattın,
Habu güzel kızları?

Yaylanın çümeninde,
Oturduk birazacuk.
Geldi yaladi bizi,
Bi kaybana buzacuk.

Yarim yaylaci misin?
Geleceğum obana.
Bi söz kandıramadım,
Hağu gağur bubana.

Yaylanın Çümenleri – III –

Aynali buzacuğum,
Gel eşine eşine.
Yaylaya giden kızın,
Gideceğum peşine.

Yaylaciyim yaylaci,
Hoş geldin hartamacı.
Yollama bana haber,
Sevduğum aci aci.

Yaylanın çümenleri,
Yağmur yağar islanır.
Sari çiçeklerine,
Nazli yarim yaslanır.

Yaylanın çümeninde,
Oturdum serinlendim.
Geçti yarim yanımdan,
Az kalsın delilendim.

Gel yaylaya gidelim.
Gidelim da yitelim.
Yeşil çiçekler gibi,
Çümenlerde bitelim.

Gel çıkalım yaylaya,
Su bağlaya bağlaya.
A kollarını yarım,
Gel ağlaya ağlaya.

ıktım yayla düzine,
Baktım suyun yüzine.
İşm gücüm olmasa,
Baksam yarın yüzine.

Yaylanın meninde,
Karım eriyi karım.
Kurban olayım sağa,
E kara gzli yarım.

Yaylacısın yaylaci
Çayır karişturursun,
Nasi sevdaluğun var?
Yrek aliştirursun.

Vargit ieği gibi,
menlerde bitelim.
Geldi vargit ieği,
Hayde varı gidelim.

Yaylanın meninde,
Otlar yayılır koyun.
Selvi dalına benzer,
E yarım senin boyun.

Yaylanın çümeninde,
Yayılr koyun kuzi.
Bu kaybana sevdaluk,
Verem edecek bizi.

Dağlar Olsun Evimiz –I-

Hayde gidelim e kız,
Ormanlara yaprağa.
Tarasın seni nenen.
Kosun seni toprağa.

Al elüne elüne,
İpunlan orağuni.
Gel çikalim dağlara,
Tefeyle merağuni.

Çobana bak çobana,
Çaruğunun bağına.
Alacağdım oni,
Gitti Gağurdağına.

Hayde gidelim hayde,
Karişalım yaprağa.
Dalların arasından,
İşmar eyledi bağa.

Gel çikalım dağlara,
Dağlar olsun evumuz.
Komar yapracuklari,
Olsun kiremitumuz.

Karadağ'ı sel aldı.
Fenko nerede kaldı?
E benim sevduceğum,
Eller elinde kaldı.

Sisdağı'nın başında,
Tekmek oynarım tekme.
Düştüm yarin peşine,
Bi içdoni bi gömlek.

Komar yaprağı dörttür.
Dertlerim dörtten çoktur.
Dertlerimi sorarsan,
Derdime derman yoktur.

Karşıda taşanada,
Peri bağırır peri.
Kaybana sevdaluğun,
Ormanlar midir yeri?

Ener belüne ener,
Saçlarının uçları,
Haber getirsin sana,
Yedi dağın kuşları.

Ey Sisdağı Sisdağı,
Ben yemem koyun yağı,
Kızlar benden isteyi,
Perçemine gül yağı .

Haburadan ukari,
Dağa çikalım dağa.
Geldi vadelerımız
Sarılacağum sağa.

Geldi mayis aylari,
Donanıyi ormanlar.
Yarımi görmiyeli,
Geçti hayli zamanlar.

Sisdağı'nın istinde,
Dumanlar konuşuyi.
Yayla mirasi gibi,
Yüreğum alüşuyi,

Varın sorun çobana,
Sisdağları kar midir?
Sevdaluktan ölene,
Sorgu sual var midir?

Gürgen ne ettim sağa,
Ormanda fidan iken?
Korkma güzelim korkma,
Ben senin sevdan iken.

Ormanda yol açarım.
Alı seni kaçarım.
Dört yanım duvar olsa,
Kuş olurum uçarım.

Dağlar Olsun Evimiz –II-

Orman ne oldi sağa,
Yaprağun karişüyi.
Sevdım da alamadım,
Yüreğim alişüyi.

Orman yaprağun kara.
Dökülür ara ara.
Kızlar dilden almayı,
Selam yollasam yara.

Yak ateşi ateşi,
Pelit gazellerilan.
Kaldi başum belaya,
Elün güzellerilan.

Ak ormanlar ormanlar,
Okuniyi fermanlar.
Bu bizim halımuza,
Bulunmayı dermanlar.

Gel gidelım gidelım,
Ormanın açuğuna,
Kurban olayım e kız,
Benli yanacağuna.

Ha buradan ukari,
Dağa çikalım dağa.
Yanakların benzeyi,
Yayuktan çıkan yağa.

Vaybeni

1.

Yaya yolum çok uzak,
Üç sığır iki buzak.
Göç ettuk Hanırmağa.

Simarlar yok amanun,
Göründi mi dumanun,
Haman başlar sarmağa.

Çiseler ince ince.
Kara duman gelince.
Canım çekmez durmağa.

Sığırlar kayıp olur.
Söylesem ayip olur.
Fırsat yok oturmağa.

2.

Bu yıl kötü yaylalar,
Bozuk gitti havalar.
Bu çayircilik bitmez.

Eksuk olmaz rüzgarın,
Erimez oldi karın,
Ötmez kuşların ötmez.

Koşarım Hanırmağa,
Otlari taşımağa,
Yetmez dermanım yetmez.

Geç kılaruk kindiyi,
Bilen bu sıkıntıyi,
Gitmez yaylayla gitmez.

Güz aylari gelende,
Kar dağlara enende,
Tütmez dumanın tütmez.

3.

Sevdaluğun peşine,
Mayısın on beşine,
Gelduk yaylaya kadar.

Boşuna yandım oldum.
Bir duman ile geldum,
Sarıkaya'ya kadar.

Göremedim yüzuni,
Kayıp ettim izuni,
Enduk Kambo'ya kadar.

Seni şaşıracağum,
Alup aşuracağum.
Bi gelsan suya kadar.

Nerede buluşalım?
Oturup konuşalım.
Bi kısa rüya kadar.

Türkü

“Bizim yayla yollari,
Yaz gelende otları.
Birbirini sevenler,
Her şeyine katlanır.

Mataraci Köyi’nde,
Yaylaciler toplandı.
Peştamalli kızları,
Yayliya mi yollandı?

Koyini kuzisini,
Çoban yolda haylayı,
Peştamalli kızları,
Yayliya mi yollayı?

Kuziler bağriyi,
Çirnakları sesleyi,
Mandagöz Yaylası’nda,
Yarım beni bekleyi.

Mezereler yanyana,
Dumanları tüteyi,
Ben gördüm nazlı yarı,
Sığırlara gideyi” (Duman, 1989: 8)

Karşı Beri Mezere

Karşı beri mezere,
İçinden akar dere.
Gördi seni gözlerim de
Bakar mi başka yere.

Ormanın ağacını,
Dalgalıdır dalgalı,
İlişmeyin gülüme de
Sevdalıdır sevdalı.

Goyun beklerim goyun,
Kurt yedi bacağıını.
Seni benden alanın da
Yıkarım ocağını.

Bizim Yayla Düz Gibi

Bizim yayla düz gibi de
Bi su içtim buz gibi.
Geldun elli yaşına,
Duruyusun kız gibi.

O yaşları gözleri,
Onun ağlamaları da
Yakti yandırdı beni,
Çömber bağlamaları.

Bizim yayla düz olur da
Gar yağar da buz olur.
Gece gel gündüz gelme
El duyanda söz olur.

Bizim yayla düz olur da
Gar yağar da buz olur.
Gece gel gündüz gelme
El duyanda söz olur.

Bizim yayla düzünede,
Bastım suyun gözüne.
Gel gacalum sevduğum,
Uyma eller sözüne.

Bizim yayla düzünede,
Bastım suyun gözüne.
Gel gacalum sevduğum,
Uyma eller sözüne.

İslandi da Ötmeyi

İslandi da ötmeyi,
Kemencemun telleri.
Kalıba mi döktürdün,
Habu zenne belleri?

Yaylanın çümeninde,
Gari bölerim gari,
Bu ela gözlerine da
Gız dolanayım yavri.

Evinin arkasında,
Buzi gırarım buzi.
Gurban olayım oyna da
Bir annenin bir gızı.

Duman Aldı Dağlara

Duman aldı dağlara.
Ben kaldum yaylalara of of!
Yaktın beni güzelim.
Düşürdün sevdalara.

Oy sevdalim sevdalim,
Sensin benim günahım.
Bu sevdaluk yüzünden,
Hiç kalmadı dermanım.

Sevdaliyim sevdali,
Sevdaluk deli hali,
Erken sevdalananın,
Kalır mi hiç mecali?

Ağasarin Balını da

Ağasarin balını da
Gel salini salini.
Adam cebinde taşır,
Senin gibi gelini.

Sisdağı'nın başları da
Kesme kesme taşları,
Adami öldürüyu,
Nazlı yarın gaşları.

Sisdağı'nın başları da
Küfür küfür esiyu.
Buban bu yıl gurbani,
Cifer çifer kesiyu.

Garşiden Gel Göreyim

Garşiden gel göreyim.
Saçın uzun öreyim.
Senin gibi zalıma,
Nasi gönül vereyim?

Saatımın kösteği,
Boynuma dolaşmayı.
Darildi ninesinden,
Benimle gonuşmayı.

Dumanlı Derelere

Dumanlı derelere,
Vermem seni ellere.
Kollarım kemer olsun,
O inceçuk bellere.

Dumanın yayılamam.
Kız senden ayrılamam.
Kız senden ayrılırsam.
Halim yamandır yaman.

Duman ki çıkar dağa,
Gider daşın altına.
Kız yastığın yok ise,
Kolum başun altına.

Atma Beni Yabana

Atma beni yabana,
Ben da bu dereliyim.
Al beni yar yanına,
Hiç sorma nereliyim.

Yaylanın çümeninde,
Dana otlayı dana.
Gel Emine'm yanına,
Bir şey diyeyim sana.

Ben okuya okuya,
Sökemedim heceyi.
E kız senin kapında,
Ettim yarı geceyi.

Ayağundaki Mesler

Ayağundaki mesler,
Yere vurmadañ sesler.
Senin gibi uşığı da
Adam diye kim besler?

Tarlaya taban derler.
Güzele yaman derler.
Ne kadar güzel olsan,
Aduna çoban derler.

Gideyiken yaylaya,
Buldum bakır parasi.
Uşak gelma peşume,
Yersun bıçak yarasi.

Yaylanın Soğuk Suyi

Yaylanın soğuk suyi da
Deldi bağrimi deldi.
Üç günlük geliniken de
Bağa selami geldi.

Seni domuzun gızı,
Hayırsızın gelini,
Alsam seni yanima da
Sarsam ince belini.

Haburadan oyani,
Nazaradır nazara,
İkimizi koysinlar da
Senin ile mezara.

En Dereye Dereye

En dereye dereye,
Al dereden taşlari.
Cebumdadır cebumde,
Sevduğumun saçlari.
İnanmasan gel de bak,
Görünuyi uçlari .

Sevduğumun Merağı

Sevduğumun merağı,
Yedi canımı yedi.
İstedim nenesinden,
“Kızım küçüktür.” dedi.
İstedim babası’ndan
“Döğërim seni.” dedi.
İstedim agasından
“Vururum seni.” dedi.
İstedim yengesinden,
“Al ormana git.” dedi.
Karadağ’ın başlari,
Dumanlidir dumanli,
Olayım yengesine,
Hepisinden imanli.

Bu bölüme aldığımız türküler, yayla mahallî sanatçılardan derlenmiştir. Bazı türküler mahallî sanatçıların irticalen söyledikleri kendi türküleriyken, bazıları ise yörede çokça söylenen ama kimin ilk söylediği belli olmayan türkülerdir. Ayrıca yöredeki yaylalarda söylenen türküler konusunda Haydar Gedikoğlu'nun türkülerle ilgili arşivinden yararlanılmıştır. Kaynakça bölümünde hangi mahalli sanatçılardan yararlandığı verilmiştir.

Yaylalar

Geldi haziran ayı,
Kalktı dağların kari,
Toplanduk arkadaşlar,
Vurduk yayla ukari.

Güven olmayı güven,
Genç kızların sözüne,
Soğanluk'tan yukari,
Çıktuk Çömlekdüzine

Durur dükkanda durur,
Kocakari yanında.
Bi ufak mola verduk,
Dursun Bey'in yanında.

Daha geçmeyeceğüm,
Yarimin yaylasından.
Oturduk yemek yedük,
Güzel haşlamasından.

Yaylanın çümeninde,
İzi sürerim izi,
Çıktuk Sultan Murat'a,
Karşılادiler bizi.

Çıktuk Sultan Murat'a,
Mermi sesi durmadi.
Hem çaldım söyledim,
Arkadaşlar oynadi.

O günüm öyle geçti,
Hep oyniya oyniya.
Toplanduk arkadaşlar,
Çıktuk Yük'ün Yayliya.

Köyle, kızı çalışır,
Sepetler arkasında,
Horonların iyisi,
Olur Yük Yaylası'nda.

Çayırlari döküldi,
Yarimun yüklüğünden,
Kurtarıyım kız seni,
Çaykara çöplüğünden.

Ah yaylalar yaylalar,
Yaylalar topuk kodi.
Sevdamla aramıza,
Ettılar dedikodi.

Dedikodi edenler,
Hayır gün görmesinler.
Ayırdiler sevdamdan,
Şimdi rahat etsinler.

Gülüm bu yaptuklarun,
Senin yanında kalmaz.
Yarini seven güzel,
Birakıp da ayrılmaz.

Yeni bi sevda ettim,
Güzelim yaylalarda,
Hiç bakmıyorsun bana,
Burnun hep havalarda.

Yaylanun çümeninde,
Ati binerum ati.
Gülüm sensiz kalmadi,
Bu yaylaların tadi.

Ah Çaykara yollari,
Sanki bilmem ollari.
Çıksak da yaylalara,
İçsak soğuk sulari.

Çıkacağım armuda,
Ya ver bana kukari,
Gidece miyuk Erol,
Yaylalardan ukari?

Anlamıyorsun beni,
Ben üşüdüm üşüdüm.
Ben bu akşam rüyamda,
Yarimle görüşüdüm.

Konişiken yarimlen,
Gördi bizi annesi,
Annesi gördi bizi,
Vurdi görmemezluğa.

Hemen ordan atladum,
Yanimda kendirluğa.
Yanimdaki kendirluk,
Ne gürluktur ne gürluk.

Gece sabaha kadar,
Yanar benim ışığım,
Öyle mi idi senla,
Cilveli konişiğim?

Daha türkü söylemem,
Darılır dayim dayim.
Ne diyısın bu işe
E Rizeli İbrahim.

Bu yılki buğdalari,
Ekelim bile bile.
Bu akşam gezeceğum,
Rizeli Ali bile.

Yaylanın çümenini,
Eşeyi karatavuk.
Rizeli Trabzonlu,
Muhabbet yapacağuk.

3.6. Halk Oyunları

Yörede halk oyunlarının en geniş şekilde sergilendiği, geleneksel şekilde yaygın olarak oynandığı yerler yaylalardır. Halk oyunlarının devamı, nesilden nesile aktarımı geleneksel özelliklerini koruması bakımından yaylaların önemi çok büyüktür. Türk halk oyunları içinde horon adıyla bilinen yöre oyunları yaylalar ile o kadar özdeşleşmiştir ki yayla denilince akla gelen birkaç unsurdan birisi horon olmuştur.

Yörede oynanan halk oyunlarına genel olarak “horon” veya “horom” adı verilmektedir. Horon sözcüğünün anlamı ve kaynağı hakkında çeşitli açıklamalar ve yorumlar yapılmaktadır. Bu açıklamaların en doğrusu ve kabul göreni ise şudur: “Trabzon’da tarlalarda biçilen mısır saplarının oluşturdukları kümelere ve ayrıca çayırlarda biçilen otların balyaya benzer şekilde bağlanmasıyla elde edilen kümelere de horom denmektedir. Tarlalarda ya da çayırlardaki horom dizilerinin uzaktan görünüşü gerçekten de horon oynayan bir dizi insana çok benzemektedir. (Durgun, 1987: 76) Buradan hareketle insanların, horon eden insanları mısır tarlalarındaki horomlara benzettiklerinden dolayı böyle bir ad kullanılmıştır denilebilir.

Yöredeki yaylalarda oynanan horon oyunlarını aşağıdaki şekilde toplayabiliriz.

Kadın Horonları :

Kız Horon Kurma
Düz Horon
Atlama
Sallama

Erkek Horonları :

Horon Kurma
Sallama
Sıksara
Kozan Gel (Hozon Gel)
Sıva Sıva

Parmak Ucu
Doldurma
Bıçak Oyunu
Vaybeni (Seyirlik)

Hozangel bir başlangıç horonu olmakla birlikte bir horon içinde ya horon kurma ile ya da hozongel ile oyuna başlanır. İkisi arka arkaya oynanmaz.

Yörede horon oynamak anlamında şu sözcük kümeleri kullanılmaktadır: horon tepmek, horon etmek, horon yapmak, horon oynamak.

Horonun hangi oyunla başlayıp hangi oyunla biteceği yörede ilçeden ilçeye göre değişmektedir. Akçaabat yöresi ve civarında horon oyunun sıralanışı şu şekildedir:

Horun kurma, Sallama, Sıksara. Bu oyunlar arasında duraksama olmadan komut ile hemen diğer oyuna geçilir. Bu oyun sırası takip edilerek oynanan horonda Akçaabat yöresinde horon kurma yerine hozangel ile de bağlandığı da olur. Yörenin doğusunda (Sürmene, Çaykara ve çevresinde) horonun sıralanışı şöyledir: Düz Horon, Atlama, Sallama, Sıksara.

Bunlardan en yaygın kullanılanları oynanış şekilleri aşağıda verilmiştir.

3.6.1. Horon Kurma

Başlangıç horonu olan bu oyun çok yavaş ve oturaklı bir şekildedir. Ellerin havadaki hareketi ileri geri yapılan çalımlı hareketlerden oluşmaktadır.

“Horon kurmada kollar, yukarıda ve aşağıdadır. Bel ve omuzlar; ayak hareketlerine bağlı, bir bütün olarak öne ve arkaya doğru sallanır. Ayaklar; ileri – geri, çekme – kalkma hareketleri yapar.” (Cihanoğlu, 1997a: 81-82)

3.6.2. Sallama

“Horon kurmadan sonra oynanır. Horon kurma ile sıksara arasındaki bir geçiş oyunudur. Kollar yukarıda ve aşağıda olmak üzere iki kısımda oynanır. Vücudun toplanması (ellerin toplanması), bacakların önde sağa-sola atılması denizin coşkunu yansıtmaktadır.” (A.g.e:83)

3.6.3. Sıksara

“Ayakların kısa adımlarını, vücudun tepeden tırnağa titreşimleri tamamlar. Kolların ve omuzların titreyişi, balıkların denizde oynayıp ve ağdaki çırpınıpını anlatır.” (A.g.e: 83)

Horonun en canlı ve en kıvrak oynanan bir oyunudur. Bu oyunda vücut bir bütün halinde bir titreşim içerisindedir.

3.6.4. Kozangel

“Hozangel diye de anılır. Horon Kurma'nın bir başka çeşididir. Ayak düzeni az çok değişiklik gösterir. Bacaklarla çizilen geniş yaylar yerine öne arkaya atılan kısa adımlarla soldan sağa doğru ağır ağır yürünür. Horonbaşının komutuyla horon dizisinin içeri giriş çıkışları, horoncuların yüzyüze, sırtıta gelişleri ilginç görüntüler yaratır.” (Gedikoğlu, 1996: 365)

3.6.5. Düz Horon

“Daha çok kadınlarla kızların, sert tempolu horonlarla yorulan erkeklerin oynadığı ağır tempolu horonların ortak adıdır.” (A.g.e: 365) Bu oyun ağır horon, yenlik horon, rahat

horon, kız horonu gibi adlarla da anılmaktadır. Yorucu olmayan bu oyun yavaş ritimli olduğundan saatlerce oynanabilmektedir.

3.6.6. Atlama

“Ayakların yere çif basması, öne arkaya çekilmesi, ileriye geriye sıçramalar (atlamalar), kollarda ve belde yapılan çalımlar oyunun en belirgin özelliğidir.” (Cihanoğlu, 1997a: 70)

3.6.7. Sıva Sıva (Siyasiya)

“Bu ad altında toplanan horon dizisi, değişik türlerin figürlerinden derlenen çeşitlemelerdir.” (Gedikoğlu, 1996: 365) “Doldurma” ve “Parmakucu” denilen oyunlar da bu oyunun uzantısı şeklindedir.

3.6.8. Bıçak Oyunu

Bir savaş oyunu özelliği gösteren bu oyun, iki kişiyle ve karşılıklı bir şekilde oynanır. Sıksara oyununun ritmiyle oynanan oyun için Sıksara'nın bir mizanseli olduğu söylenebilir. “Karakulak” denilen koltuk bıçağı ya da “Çerkez kaması” ile oynanmaktadır. Oyuncular bıçaklarla birbirlerine çeşitli oyunlar sergilemektedirler. Oyunun sonunda oyuncular öpüşerek ayrılırlar.

3.6.9. Seyir (Vayberi) Oyunu

“Trabzon'un Çaykara ilçesi ve bazı komşu ilçelerde; halka şeklinde dizili kadınlar veya erkekler tarafından oynanan ve oyun süresince iki usta türkücünün o anda kurdukları türkülerin iki grup tarafından karşılıklı koro şeklinde belirli bir ezgiyle söylendiği

oyunlara yörede “Seyirlik Oyunu” veya “Vaybeni” denilmektedir.” (Durgun, 1987: 83) Yörede çalgısız oynanan tek horon oyunudur. Türkücüler, her horon halkasının orta yerinde bulunur. Diğer taraf, türküsünü söyleyip oynarken onlar söyleyecekleri türküyü ustalarından sessizce dinlerler. Kendi sıraları gelince koro şeklinde türkü söylenerek horon oynanır. Horon esnasında söylenen türkülerin uyakları aynı olmak zorundadır.

Horon oyununda horon halkaları daire şeklinde biçimlenir. Oyuncu sayısı az olduğu zamanlar yarım daire şeklinde veya düz şekilde bir düzen oluşturmaktadırlar. Horon halkası oluşturulurken birbiri arasında boy farkı çok olan kişilerin yan yana gelmemesine dikkat edilir. Çünkü bu oyunun hızlandığı zaman oyunun düzenini bozabilmekte ve kötü bir görüntüye neden olmaktadır. Oyuncuların birbirine bağlanması soldaki kişinin sağ eliyle yanındakinin sol elinin üzerinden tutmasıyla sağlanır. Bu tutuş çok sıkı bir şekilde olmamakla birlikte, baş parmak ve serçe parmak boşta kalacak şekilde diğer parmaklar tutularak sağlanır.

Horonda oyunu yönlendirmek, düzeni sağlamak, geçişleri uygun bir biçimde yaptırmak için komutlar veren kişiye “horonbaşı” adı verilir. Horonbaşı, halkanın genelde ortasında bulunur. Horonbaşının verdiği komutlar kişiye göre değişmektedir. Horonlarda en fazla kullanılan komutlar şunlardır: “Kim ola”, “Al aşağı”, “Uuu”, “Hophop”, “Ha uşak ha”, “Aloğlum”, “Dik oyna”, “Hep Sağa”, “Sağa bak”.

Çok kalabalık horon halkalarında (50 kişi ve daha yukarı) komutlar horon halkasının içinde bulunan “delikanlıbaşı” veya “kardiyen” adı verilen kişiler tarafından verilmektedir. Delikanlıbaşı; saygın, sözü dinlenen, horonu çok iyi bilen ve genellikle orta yaşın üzerinde olan kişilerden seçilmektedir. Elinde bir değnek olan delikanlıbaşı verdiği komutlara uymayan, horonun düzenini bozan kişilere değneğiyle dokunarak onları oyundan çıkarır.

Horon türlerinin hepsi kendi içinde on ritimli ünitelerden oluşmaktadır. Ezgileri ise 7’lik, 8’lik, ritimdedir. İlçeden ilçeye bazı süsleme farklılıkları olan ezgiler dikkatli bir şekilde incelendiğinde bunların birbirinin benzeri olduğu görülmektedir.

Horon oyunlarında ara çalgı aleti kemencedir. Akçaabat yöresi ve civarında ise davul-zurna daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Davul – zurna bu yöreye diğer yörelerden gelen çalgı aletleridir. Zamanla bunların kullanımının yaygınlaşmasının nedeni ise kemencenin sesinin az olması, çok kalabalık horon halkalarında ezginin duyulamamasındandır. Horonlarda kullanılan başka bir müzik aleti ise “kaval”dır. Trabzon’un Sürmene ve Çaykara yöresindeki yaylalarda yaygın olarak kullanılan kavalın, çobanlık geleneğinin azalması ve diğer nedenlerle kullanımı günden güne azalmaktadır. Trabzon yöresinin batı ve doğu kısımlarında kullanılan kavallar değişiklik göstermektedir. Dilli kaval türündeki bu çalgı aletlerinin yörenin batı tarafındaki uzunluğu bir flüt kadardır. Doğu tarafında kullanılan kavalın uzunluğu ise 40 cm boyunda, altı delikli olup, sesi batı tarafındakine göre daha kalındır.

Çalgı aletlerini çalanların horon esnasında ritim tutup horon oynadıkları da olur. Kemence ayakta, yolda yürüyerek, bir yerden destek almadan çalınabilen bir çalgı olduğundan kemenceciler hem çalıp, hem de kolayca oynayabilmektedir. Aynı zamanda horon için komutları bazen kemenceci dahi vermektedir. Diğer çalgı aletlerini çalanların çalarken horon oynayabilmesi kemencecilere göre daha kısıtlıdır. Böyle olmasına rağmen davulcu, zurnacı ve kavalcı horonun en hareketli yerinde horon oynamakta veya horon boyunca ritim tutarak oyuna eşlik etmektedir.

Çalgı aletlerinin ve horonun öğrenilmesi geleneksel yapı içerisinde çocukların küçük yaşta ebeveynleri taklit etmeleri ve ilgi duydukları konunun üzerine eğilmeleri neticesinde olmaktadır. Örneğin, kemence öğrenmek isteyen çocuklar ilk önce kendine mısır saplarından ilkel bir kemence yapar ve onu çalmaya çalışırlar. Zamanla kendine bir kemence edinerek kendi gayretiyle o müzik aletini öğrenir. Diğer çalgı aletleri de aynı şekilde bir yol ile kişinin kendi gayretiyle öğrenilmektedir. Horonun öğrenilmesine ise çocukların, daha küçükken yayla şenliklerinde, düğünlerde, imecelerde yapılan horonları izlemesiyle başlanır. Belirli bir yaşta çocuklar bu yerlerde gördükleri hareketleri kendi aralarında tatbik etmeye çalışarak öğrenmeye çalışırlar. Daha sonra kendilerinden biraz büyük yaşta olan ağabey, amcalarının horonlarına katılarak öğrendiklerini pekiştirirler. Zamanla düğünlerdeki, yayla

şenliklerindeki horonlara katılabilecek düzeyde horonu öğrenirler. Böylece horonun incelikleri ve diğer unsurları geleneksel olarak gelecek nesillere aktarılmış olur.

Yöredeki oyunlardan Sürmene ve Çaykara yöresinde “Sallama” adlı kız horonu karşılama türü oyunlara benzemektedir. Ezgisi ise Bayburt yöresinde kullanılan ezgilerle benzerlik gösteren bu oyun dışında diğer oyunlarda başka yörelerin etkisi görülmemektedir.

Yörede herhangi bir dini karakterli oyun olmamasına rağmen dinin halk oyunlarını bazı yörelerde değişik şekillerde etkilediği görülmektedir. Örneğin, Çaykara yöresinde kemence çalgı aletinden fazla kaval kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise çobanlık geleneğinin yaygın olmasının yanında dini görüş olarak kavalın kemenceye göre daha mubah sayılmasının da etkisi olduğu söylenmektedir.

Kadın ile erkeğin karışık horon oynaması geleneksel yapıda bulunmamasına rağmen günümüzde bu tür oyunlar bazı yerlerde oynanmaktadır. Bu tür oyunlara yörede “Alaca Horon” adı verilmektedir. Alaca horonun hareketleri ise erkek horonu ile kadın horonunun karışımı şeklindedir. Temel kurallar aynı olmakla birlikte kadın horonlarında hareketler daha yumuşak ve estetik iken erkek horonlarında hareketler sert ve çeviktir. Alaca horonlarda bunun ortası bulunarak uygulanır. Alaca horonlara giren erkeklerin kadınların akrabası ya da tanıdığı olması şartı ile bu tür horon halkaları oluşturulmaktadır.

Kadın horon oyunları oynanırken yörede kadınların çalgı aleti çalma geleneği yok denecek kadar az olduğundan çalgı aleti erkekler tarafından çalınır. Bu durum da yörede ilçeden ilçeye de değişiklik göstermektedir. Örneğin, Akçaabat’ın bazı yerlerinde kadın horonları, güğüm dibine vurularak tutulan ritim eşliğinde oynanır.

Horonların yaylalarda en çok oynandığı zamanlar şunlardır: Yayla şenliklerinde, bir imece sonrasında, düğünlerde, herhangi bir evin inşaatının bitmesi sonunda, erkeklerin “kurama” denilen eğlenceyi yaptıkları anda, asker uğurlamalarında, yaylaya çıkarken konaklama yerlerinde.

Horonlar oynanırken belli bir kıyafet seçimi yapılmaz. İnsanlar günlük kıyafetleriyle horon oynayabilmektedir. Fakat horondaki hareketlerin daha iyi yapılabilmesi için giyinen ayakkabıların alt kısmının çok kalın olmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Horon oyununun belirli bir hikayeyi anlattığı kesin olarak bilinmemesine rağmen oyunun yöredeki yaylacılığı, tarımı, doğal yapıyı anlattığı horonun bazı hareketlerinden çıkarılmaktadır. Horonun yapısındaki sürekli titreşimin kuvvetli olasılıkla deniz dalgalarının canlandırılması olduğu belirtilmektedir. Diğer bir algılayış ise balıkların sudan çıktığı andaki hareketleri şeklinde düşünülmektedir. Horon oynarken kolların yukarıya doğru kaldırıldığı anda heybetli bir görünüm ortaya çıkar. Bunun ise yöredeki sıra dağların heybetini canlandıran bir görünüş olduğu söylenmektedir. Horon kurma adındaki Akçaabat oyununda bir dizi kişinin tarla bellemesi olayını canlandırdığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Bazı kız oyunlarında kolların yanlara doğru sallanması; çayır biçme, çayırda otların toplanması veya çabalama gibi iş etkinliklerinin figürleştirilmesi olduğu düşünülmektedir.

3.7. Oyunlar

Türkçede oyun kavramı çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bunun için oyun kavramı ele alınırken aşağıdaki oyun türleri göz önünde bulundurularak araştırma yapılmıştır.

Türker EROĞLU, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Halk Oyunları ve Halayların İncelenmesi” adlı eserinde oyun türlerini iki başlık altında toplamıştır. Bunlar; 1) Dramatik Oyunlar 2) Çocuk, Genç, Yetişkin oyunlarıdır. Dramatik Oyunlar, “Kız kaçırma, kaynana-gelin, deveci oyunu” gibi seyirlik halk oyunlarından oluşmaktadır. Çocuk, genç, yetişkinlerin oynadığı oyunlar ise (genellikle çocukların) taş, değnek, yüzük, top ile veya herhangi bir materyal kullanmadan oynadığı oyunlardır. (Eroğlu, 1995: 15-16)

Sahada yaptığımız araştırma neticesinde dramatik oyun denilebilecek oyunlara fazla rastlanamamıştır. Çocuk, genç ve yetişkinlerin oynadığı oyunların dramatik oyunlara göre fazla olduğu gözlemlenmiş fakat bu tür oyunların da zamanla yaylalara televizyon gibi iletişim araçlarının girmesiyle unutulmaya yüz tuttuğunu, günden güne kaybolduğunu gözlemledik. Yaylalarda kır kahvelerinde kağıt ve zorla oynanan oyunlar alanımızla birebir ilgili olmadığı için bu bölüme alınmamıştır.

Bu bölümde oyunlar ve oyun ile ilgili unsurlar iki ana başlık altında ele alınıp incelenmiştir.

- 1) Sadece yetişkinlerin oynadığı oyunlar
- 2) Çocuk ve yetişkinlerin oynadığı oyunlar

3.7.1. Sadece Yetişkinlerin Oynadığı Oyunlar

3.7.1.1. Kurama Oyunu

Yaylalarda kurama oyunu, biten herhangi bir iş sonunda (bir evin yapımı, çayırların biçimi gibi) ortaklaşa alınan bir koyunun kesilip toplanan kişilerin birinin evinde “kavurma” yapıp yenilmesi esnasında oynanan bir oyundur. Son yıllarda daha çok genç ve orta yaşın yaptığı bu etkinliğe kurama denilmesine rağmen bu etkinlik içinde “Kurama oyunu” oynanmamaktadır. Günümüzde bu etkinlik daha çok gençlerin eğlenmek amacıyla yaptıkları toplantı konumuna bürünmüştür. Kurama sırasında değişmeyen önemli bir unsur ise kemence, davul-zurna veya kaval eşliğinde türküler söylenip horon yapılmasıdır.

Kurama oyunu şu şekilde oynanır:

“Kurama için toplananlardan biri ortaya seslenir:

- Bu kadar adam buradayuk, bi kurama yapıp eğlenelim.

Başkan karşılık verir:

- Yapalım, Sen kasap olursan ben da koyun bulurum.

Geri kalan oyuncular:

- Olsun yapalım. Kuramaya biz da ortak oluruk.

Öneriyi ortaya atan oyuncu:

- Tamam, ben kasap olurum. Siz koyuni bulun.

Koyun bulacağını söyleyen oyuncu, koyun rolü için izleyicilerden birini kandırır. Koyun olan oyuncu alanın ortasına yatırılır. Gözleri iyice bağlanır. Kasap bıçak yerine bir tahta parçası alıp koyunun baş ucuna geçer. Uyduruk sözlerle, güldürücü dualar okur. Ortaklar ellerini koyunun göğsüne koyarlar. Besmele çeken kasap elindeki tahta bıçakla koyunu kesiyor gibi yapar. Yeniden dualar okurken yanındaki ortaklara seslenir:

- Koyuni kestük. Şimdi postini soyacağız. Bacağını kaldır da tulumini şişirelim.

Koyunun bacağı havaya kaldırılır. Önceden su doldurulup bir ucu kapatılan uzunca bir kamış boru (plastik boru da olabilir) kapalı ucu aşağı gelecek biçimde koyun rolündeki oyuncunun pantolon paçasına sokulur. Borunun açık ucundan üflenince öteki ucunda bulunan tıkaç dışarı fırlar. Borunun içindeki su ile ıslanan oyuncu, hızla havaya kalkarak kızgın tepkiler gösterir. İzleyicilerin gülüşmeleri arasında oyun son bulur.” (Gedikoğlu, 1996: 443-444)

3.7.1.2. Bacak Arası Oyunu

Yaylada genellikle gençlerin oynadığı bu oyun en az yedi kişiyle oynanmaktadır. Kapalı veya açık yerde oynanabilen bu oyun için oyunculardan birinin dayanabileceği bir köşe bulunması gerektirmektedir. Oyun için gerekli olan başka bir unsur ise “tura” adı verilen ucuna kalın bir düğüm atılmış bir havlu veya benzeri bir nesnedir. Oyunculardan biri bacaklarını açarak ellerini köşeye dayar. Diğer oyuncular da aynı ilk oyuncu gibi onun arkasında sıralanırlar. En son kalan kişi elindeki turayı en arkadakine vurarak sıralanan oyuncuların bacakları arasından en ön kısma varır. Sırtına vurulan kişi yere bırakılan turayı alır, vuran oyuncu köşeye ulaşmadan tura ile onun sırtına vurmaya çalışır. Köşeye ulaşan oyuncu ise en arkadakinin sırtına vurarak o da öteki oyuncu gibi köşeye ulaşmaya çalışır. Oyun bu şekilde devam eder. Her oyuncu ebe olduktan sonra oyun bitirilmezse bile diziliş sırası değiştirilebilmektedir.

3.7.2. Çocukların ve Yetişkinlerin Oynadığı Oyunlar

3.7.2.1. Bayrak Oyunu

Bir direğin üzerine mendil veya benzeri bir bez parçası konur. Bu mendili öteki oyunculara aldırmayan, mendili kollayan kişiye “bayrak” adı verilmektedir. Oyunculardan kimin bayrak olacağı ise değişik şekillerde yapılan kurallarla belirlenir. Diğer oyuncular mendili almaya, bayrak ise mendili almaya çalışan oyuncuları ebelemeye (ellemeye) çalışır. Eğer oyunculardan biri mendile dokunduğu anda veya mendil elindeyken bayrak tarafından ebelenirse (ellenirse) dokunulan oyuncu bayrak olurdu. Oyun bu şekilde bitirilmek istendiği zamana kadar devam ederdi.

3.7.2.2. Saklambaç (Kuluk, Ateş) Oyunu

Kura ile bir ebe belirlenir. Bu ebe “emen” denilen yerde elliye kadar gözleri kapalı bir şekilde sayar. (Emen bir ağaç gövdesi, bir ev köşesi ve benzeri yerler olmaktadır.) Sayması bittiğinde “Sağım solum sobe” veya “Elli herkesin yeri belli” cümlelerinden sonra gözlerini açar. Diğer oyuncuları bulmaya çalışır. Gördüğü her oyuncu için emene gelip eliyle “emen” diyerek emene değer. Buna sobeleme denir. Eğer görülen oyuncu veya saklanan oyuncu ebeden önce emene gidip ellerse o ebe olmaktan kurtulur. İlk önce görülen oyuncu (sobelenen) ebe olur. Eğer hiç kimse sobelenmemişse eski ebe tekrar ebelik yapar.

3.7.2.3. Emenli Ebe Oyunu

Çimenlerin üzerinde birbirine belirli uzaklıklarda çizgilerle belirtilen iki yer belirlenir. Bu belirlenen yerlere “emen” adı verilmektedir. Oyuncular kendi aralarında kura ile bir ebe belirler. Ebe, oyuncuları emenlerin dışında ebelemeye çalışır. Emenlerin dışında ebelenen oyuncu ebe olur. Oyun böylece sürer.

3.7.2.4. Yesir (Esir) Alma Oyunu

Eşit sayıda oluşturulan kümeler tarafından oynanır. Kümeler kendine “emen” ya da “kale” denilen çizgilerle belirlenmiş yerler seçerler. Daha sonra her iki kümeden bir kişi kaleden izinli dışarı çıkar. Eğer karşı kaleden çıkan oyuncu diğer oyuncudan sonra çıkmışsa onu ebeler esir eder. Diğer oyuncular esir olanı kurtarmaya ve esir almaya çalışırlar. Oyunun sonunda kim daha çok esir almışsa o küme oyunu kazanır.

3.7.2.5. Tokuç (Bokuç, Tombala) Oyunu

Oyuncular, üst üste koydukları küçük taşları belirli bir uzaklıktan taş veya top ile düşürmeye çalışırlar. Üst üste konan taşları düşürebilen oyuncu oyunun galibi olarak nitelendirilir.

3.7.2.6. Çelik Oyunu

Dört kişi ve daha fazla kişiyle oynanan bu oyun için ideal oyuncu sayısı beş ile yedi kişiden oluşmaktadır. Oyunda her oyuncunun yaklaşık bir metre uzunluğunda bir sopası bulunmaktadır. Oyuncular birbirlerine dört veya beş metre uzaklıkta olacak şekilde çimen üzerinde bir daire oluştururlar. Bu, daire şeklinde de olmayabilen düzenlenmede herkes bulunduğu yeri bir işaretle belirtir. Daha sonra kura ile ebe belirlenir. Ebe yaklaşık 25-30 cm uzunluğunda olan “kolak” veya “çelik” adı verilen sopa parçasını sırayla sopalarıyla yerinde duran oyunculara düzgün bir şekilde eliyle atar. Oyuncular sopalarıyla kalağa vurup onu ellerinden geldiğince uzağa atmaya çalışırlar. Ebe uzaklaştırılan kalağı almaya gittiğinde ise onun yeri diğer oyuncular tarafından sopalarla eşilir. Bu esnada elindeki kalağı ebe, diğer oyuncuların yerine koyabilirse veya uzaktan atıp onların yerinde kalağı durdurabilirse; kimin yerinde kalak durmuşsa o ebe olur. Ebe eğer kalağı oyunculara attığında oyuncu sopayla kalağa dokunamazsa, dokunamayan oyuncu da ebe olur. Oyun sonunda kimin yeri çok eşilmişse o yenik sayılır.

3.7.2.7. Fodik (Foduk) Oyunu

İki kişi tarafından oynanan bu oyun dörtlü ve altılı olmak üzere iki Şekilde oynanabilmektedir. Altılı işin altı, dörtlü işin dört tane, őimenin üzerine avuŐ kadar geniŐliŐinde kŐk őkurlar aÇılır. Bu őkurlara fodik adı verilir. Ő-Ő veya iki – iki Şeklinde karşılıklı olarak aÇılan fodiklerin işi, altı adet fodik bulunan türünde altı taş ile, dört adet fodik olan türde ise dört taş ile doldurulur. Oyuncular oturdukları tarafta olan fodikleri sahiplenir. Daha sonra kura ile oyuna ilk kimin baŐlayacaŐı belirlenir. Oyun, fodiklerdeki taşların sırayla diŐer fodiklere daŐıtılmasıyla başlar. DaŐıtımın bittiŐi fodikteki taşların sayısı altılı fodikte 2-4-6, dörtlü fodikte 2-4 olursa daŐıtımı yapan kişi tarafından alınır. Bu sayılar bazen oyuncuların anlaŐmasıyla bütün őkift sayıları da kapsayabilmektedir. Birinci oyun bitip ikinci oyuna baŐlanıldıŐında bir oyuncunun bir fodiŐini dolduracak taşı yoksa o fodik “kr fodik” olarak nitelenir ve oyun dıŐı kabul edilir. Oyun bu Şekilde devam ederken taşlar tükenip yeniden daŐıtıldıŐında bir fodiŐini bile dolduracak taş bulamayan oyuncu yenik sayılır.

Zamanla yaylalarda plastik topların yaygın hale gelmesiyle bu tür oyunların yerini plastik topla oynanan futbolun aldıŐını kaynak kişiler, belirtmektedir. AŐaŐıdaki oyun ise yarıŐma esasına deŐil, eŐlenme esasına dayalı bir oyundur.

3.7.2.8. Dönecek Oyunu

Yere bir metresi dışarda kalabilecek Şekilde bir kazık őkakılır. Daha sonra bu kazıŐın üstüne ortalanarak yaklaşık beş metre uzunluŐunda bir direk őkakılır. Bu direk bir őkiviyle kazıŐa őkakıldıŐından 360 derece dönebilecek durumda olur. Bu direŐin iki ucuna birisi oturtulur ve oturmayan diŐer kişi tarafından döndürülür.

3.8. Şenlikler, Bayramlar, Kutlamalar

3.8.1. Yayla Şenlikleri

Yaylalarda eğlence denilince akla ilk gelen yayla şenlikleridir. Yayla şenliklerinin görünen ve ana amacı eğlence olmasına rağmen tarihten gelen ve unutulmuş veya şeklini değiştiren, insanların kaynaşmalarını sağlayan, uzaktaki insanları bir araya getiren amaçlarını unutmamak lazımdır. Yayla şenliklerini, değişik başlıklar altında topladığımızda amaç ve sonuçlarının biraz değişiklik gösterdiğini görmekteyiz. Örneğin; bazı yayla şenlikleri, yaylacı diye nitelendirilen kişilerin değişik ürünlerini pazarladığı ve eğlenilen bir yer iken günümüzde, bu öge yerini daha çok eğlenme ve şehrin sıkıntılı ortamından kurtulmak için gelinen geleneksel eğlencelerin düzenlendiği bir yer haline gelmiştir. Bu da bir çeşit iç turizmi oluşturmaktadır.

Yayla şenlikleri, Trabzon'un batı tarafında kalan yaylalar da "dernek" adıyla anılmaktadır. Bu derneklerin ne zaman başladığı sorularını yaylalarda yaşayan insanlar, dedelerinin bile bu derneklerden bahsettiklerini, bu şenlikleri kutladıklarını belirterek bu geleneğin çok eski olduğunu vurgulamaktadırlar. "Dernekler, aslında bu yörenin ilk yerlileri olan Asya kökenli aşiretlerin pazar yerleridir. O zamanlar, Karadeniz dağlarının iklim yönünden yaz-kış yaşamaya uygun olduğu, yaylalarda her türlü ürünün yetiştiği söyleniyor. Aynı ayrı yaylalarda yurt kuran aşiretler, ürünlerini pazarlamak ve eksikliklerini karşılamak amacıyla uygun yerlerde pazar yerleri kurarlar. Buralarda alışverişin yanı sıra güreş, at yarışı, ok atışı, savaş oyunu gibi eğlencelerle şölenler düzenlenmişlerdir." (Gedikoğlu, 1996: 421) Yukarıdaki görüş ışığında eğlencelere bakıldığında, bugünkü derneklerde hala tarihi izlerin bulunduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Bu izlerin en önemlisi; çoğu yayla derneklerinde bir pazar yerinin kurulması ve burada yaylacılık ürünlerinin satılmasının yanında türlü türlü ihtiyaç maddelerinin bulunmasıdır. Yayla derneklerinin bugünkü görünümü, yüzyıllar önceki dernek geleneğinin bazı unsurlar bakımından modernleşmesinden ibarettir.

Yaylada yapılan eğlenceleri zaman ve yapıma nedeni olarak üç ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar:

- 1) Yaylaya çıkışta yapılan eğlenceler
- 2) Çeşitli günlerde yapılan şenlikler
- 3) Aynı yaylada haftadan haftaya birbirini takip eden şenliklerdir.

3.8.1.1. Yaylaya Çıkışta Yapılan Eğlenceler

Günümüzde bu tür eğlenceler gittikçe azalmaktadır. Nedeni ise bu tür eğlenceler köyden topluca yayla göçüne çıkıldığı zamanlar yapılmaktadır. Şimdi ise araba yolları bütün yaylalara kadar ulaştığı için yaylaya gidişler genellikle arabalarla olup büyük bir göç halinde olmamaktadır. Fakat halen kalabalık gruplar halinde yaylaya çıkışlar olmaktadır. En geç haziran başlarında başlayan yayla göçleri başlı başına bir şenliktir. Kadınlar, kızlar, erkekler ve süslü hayvanlar, sabahın erken saatlerinde yayla yollarına çıkarlar. Yayla yolları türküler, silah atışları, kemence sesleriyle yankılanır. Yaylaya yaklaşıncaya bir yerde toplanılır ve yaylaya hep birlikte girilmesine dikkat edilir. Yaylaya toplu halde giren yayla göçü, hayvanları “yurt” denilen otlaklara salarak, kemence veya davul-zurna eşliğinde türküler söyleyip horon oynar. Bu eğlencenin yapıldığı güne “Yurt günü” denilmektedir. Bu günden önce yaylalara girmek yasaktır. Bu yasağın nedeni ise otlaklardan ortak bir şekilde yararlanmaktır. Yaylaya çıkışta yapılan eğlence akşama kadar sürer. Akşam ise herkes evine gider.

3.8.1.2. Çeşitli Günlerde Yapılan Şenlikler

Yaylada bulunulan zamanlarda, çeşitli günlerde yapılan bazı şenlikler, Trabzon’un doğusunda ve batısındaki yaylalarda yapılış ve amaç bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Yörenin batı tarafındaki yaylalarda köydeki işlerini bitirenlerin yaylaya gelmeleriyle yaptıkları bir şenlik olan bu eğlenceler, doğu tarafında yayladakilerin ihtiyaçlarını görmek için onlara, belirli ihtiyaçların götürülmesi amacıyla yaylaya gelenlerin yaptığı bir şenliktir. Doğu tarafındaki bu tür şenlikler bir hafta kadar sürebilirken, batı tarafında bir gün sürmektedir. Başka bir fark ise batı tarafında köyden gelen kişiler bir hafta yaylada kaldıktan sonra toplu halde köye dönerler. Yukarıda

karşılaştırılan bu tür şenliklere verilebilecek en güzel örnek, Çaykara yaylalarında yapılan “Yayla Ortası Şenliği” ile Kadırga Yaylası’nda yapılan “Otçular Haftası” adıyla anılan şenliktir.

Yukarıdakilerden farklı amaçlar doğrultusunda yaylalarda değişik tarihlerde yapılan şenlikler de bulunmaktadır. Bunlar tarihi efsanelere, tarihi olaylara veya geleneğe bağlı olarak yapılan şenliklerdir. Hıdırnebi Yaylası Şenliği, Çoban Şenliği, Sisdağı Şenliği bu tür şenliklerden bazılarıdır.

3.8.1.3. Aynı Yaylada Haftadan Haftaya Birbirini Takip Eden Şenlikler

Bu tür yayla şenlikleri haftanın belirli bir gününde yayladakilerin ihtiyaçlarını karşılamak için köydekilerin yaylaya gelmesiyle yapılır. Gelenler bir gün boyunca kemence, davul-zurna veya kaval eşliğinde türkü söyleyip horon ederler, eğlenirler. Gelenler yaylada bir gün kaldıktan sonra yayladan aldıkları yağ ve değişik türdeki peynirlerle köylere inerler. Bu şenlikler, ilk şenliğin yapıldığı günü takip eden dört hafta boyunca haftada bir gün (Bu gün ilk şenliğin yapıldığı gün olur.) köydekilerin yaylaya ihtiyaç maddesi getirmeleriyle tekrarlanır. Bu tür şenliklere, Maçka’ya bağlı Şolma ve Hema Yaylaları’nda rastlanmaktadır.

Yaylada yapılan şenliklerin gelenekten gelen fakat zamanla unutulmuş nedenleri bulunmaktadır. Bazı yaylalarda şenliklerin geleneksel gerekçeleri unutulmuş sadece eğlenceye yönelik hale geldiği görülmektedir. Yayla ve çevresindeki kişiler için büyük bir ticaret zamanı haline gelen şenliklerin oluşmasındaki etmenlerden bazıları şunlardır:

- 1) Köydeki işlerin bitmesiyle köydekilerin yaylaya gelmesiyle yapılan şenlikler.
- 2) Herhangi bir yaylacılık faaliyetinin sona erdirilmesiyle yapılan şenlikler. Bu tür şenlikler genellikle yayladaki otların biçilip toplanması sonucunda yapılmaktadır.
- 3) Yaylada olanlara, köydekiler tarafından belirli ihtiyaç maddelerinin getirildiği zaman yapılan yayla şenlikleri.

- 4) Herhangi bir olayı, yaylada bulunan şehitleri veya yaylada mezarı bulunan önemli bir kişiyi anmak için yapılan törenler, şenlikler.
- 5) Bir efsaneden kaynaklanan yayla şenlikleri.
- 6) Sonradan turistik amaçlar doğrultusunda oluşturulan yayla şenlikleri.

Yayla şenlikleri gün geçtikçe binlerce insanın katıldığı büyük eğlence yerleri haline gelmektedir. Şenlikler sırasında yaylalar o kadar kalabalık hale gelir ki yollar arabalarla, yayla çimenleri ise insanlarla dolar. Böyle büyük bir organizasyonun düzenlenmesi yaylalarda değişik şekillerde yapılmaktadır. Büyük yayla şenlikleri, genellikle yerel yönetimler tarafından kurulan komitelerce düzenlenir. Bu komiteler kaymakam, belediye başkanı, yörenin folklor derneği başkanı, o yaylaya çıkan köyün muhtarlarından oluşmaktadır. Şenliğin seyri konusundaki bütün düzenlemeler bu komitelerce yapılmaktadır. Yerel yönetimler tarafından komite oluşturulmayan durumlarda o yaylaya çıkan köylerin muhtarları kendi aralarında bir komite oluşturarak şenlik düzenlemesini yapar. Bazen bu komitelere o yörede hatırı sayılı kişiler de alınabilmektedir. Bazı yayla şenliklerinin düzenleyicisi yoktur. Onların oluşumu, düzenlenmesi geleneklere göre yapılır, disiplini ise her obanın deneyimli büyükleri tarafından sağlanır.

Şenlik günleri her yaylada sevgi çiçeklerinin açtığı, seveda türkülerinin söylendiği, dağların şenlendiği, gökyüzünün güldüğü günlerdir. Şenlik alanı, genellikle pazar yeri yakınlarında veya yaylanın merkezindedir. Şenlikler, bazen yaylanın merkezine uzak boş, geniş bir çimenlikte yapılır. Şenlikler, her yıl aynı yerde yapılmaktadır. Yaylanın pazar yeri yoksa bile şenliğin olduğu günler, yayla çimenleri naylonlarla çadırlarla kurulmuş küçük çadır dükkanlarla doludur. Belirli bir düzen içinde kurdukları bu çadırlar, şenlik boyunca gelenlere, giyecek, yiyecek, yaylaya özgü ürünler satmaya çalışırlar.

Şenlik hazırlığı, şenliğin olacağı günden birkaç gün öncesinden başlar. Şenlik alanının obalara göre düzenlenmesi, çadırların belirli bir düzen içinde kurdukları, horon edilecek alanların belirlenmesi, insanların ihtiyaçları için gerekli hazırlıkların yapılması gibi etkinlikler şenlik gününden önce hazır hale getirilir. Son yıllarda şenlikler için yerel

yönetimler tarafından afiş bastırılarak şehirdeki çeşitli yerlere astırılmaktadır. Bu şenliğin daha kalabalık, daha eğlenceli geçmesini sağlamak için bir uğraştır. Şenlik tarihi yaklaştığında gurbetten gelen dost ve akrabalar şenliğin yapılacağı yayladaki tanıdıkların evlerine konuk olurlar. Köylerde olanlar, sandıklardan yerel giysilerini çıkartıp şenlik sabahı için hazırlarlar. En güzel, en iyi giysilerini giyen kız, kadın ve erkekler şenlik sabahı köylerden toplu halde davulla, zurnayla, kemençeyle çalınan ezgiler eşliğinde, silah sesleriyle yayla yollarına düzülür. Dernek yerlerine özel bir düzenle girilir. Erkekler önde, kadınlar arkada el ele, kol kola sıralar oluştururlar. Önde giden yönetici genellikle atlı olur. Yöneticinin ardı sıra silah ata ata, horon oynaya oynaya dernek alanına girilir. Yeni gelenlerle önceden gelenler çalgılar eşliğinde dernek ortasında kurulan büyük horonda bütünleşir. Obalar; en görkemli, en düzenli şekilde dernek yerine girmek ve gittikleri yolun açılması için, elinde değnek bulunan yol açıcılar eşliğinde ilerler. Yaylada bulunan bütün obaların dernek yerine girişleri yukarıdaki şekildedir. Bundan sonra usta horoncuların girebildiği 150-200 kişi kadar olabilen büyük horon halkasında insanlar ezgiler eşliğinde horon oynarlar. Belli bir müddet sonra her oba veya köy kendi horon yerini belirleyerek orada toplanır.

Yayla derneğinde kemence veya davul-zurna eşliğinde horonlar akşama kadar sürer. Seyirciler, genellikle küçük çocuklarla, yaşlılardır. Kadınların kendi aralarında horon tuttuğu yayla şenlikleri de vardır. Bazen kadın-erkek karışık olan horon halkaları da kurulur. Yayla şenlikleri insanların giydiği geleneksel giysilerle bir renk deryasını andırır. Genç kızlar genellikle parlak, sarı, kırmızı, turuncu renklerden oluşan giysiler giyerken, yaşlı kadınlar ise koyu, kahverengi ve siyah renkli giysileri tercih ederler. İzleyiciler, horon oynayanların rahat görüldüğü tepelerde ve çimenlerde bir kilim ve benzeri bir unsurun üzerinde oturarak şenliğin tadını çıkarırlar. Şenlik zamanı o kadar kalabalık olur ki yayla derneği ve civarındaki çimenlerin üzeri insan ve arabalarla dolu olur.

Derneklerin kendilerine özgü gelenek ve görenekleri vardır. Dernek alanında önceden kurulan “salaş” adlı barakaların bazısı aşevi, bazısı kır kahvesi, bazısı özel eğlenme ve dinlenme yeri olarak kullanılır. Aşevi olarak kullanılan salaşların önünde kocaman kazanlarda yahni pişirilir. Yahni yenmeden dernekten dönülmez. Bazı salaşlarda

muhabbet sofraları kurulur. Kemee eşliğinde trkcler yayla ile ilgili sevda, sevgi konulu türküler söylerler. Çadırların önünde yakılan mangallarda taze etler kızartılır. Kemence, davul-zurna eşliğindeki ezgilerle ve sevgi dolu türkülerle, sevinç dolu naralarla hem yenilir, hem içilir, hem de eğlenilir. Birbirleriyle görüşemeyen arkadaşlar ve akrabalar buluşarak zlem giderirler. Dernek alanlarında en çok tüketilen yiyecek türü ettir. Yayla derneği zamanı çadırlarda hizmet veren kasaplar binlerce insanın yiyecek ihtiyacını karşılamak için hummalı bir şekilde çalışırlar.

Dernek alanları akşama doğru yavaş yavaş boşalır. Uzaklardan, yakınlardan gelenler geldikleri gibi alarak, söyleyerek, köylerinin veya obalarının yolunu tutarlar. Geride kalan hatıralarla, bir sonraki yılın özlemiyle söylenen dernek trkleridir.

E Sisdağı, Sisdağı,
Eritemedin kari,
Bu yıl da böyle gitsin,
Yureğumun efkarı.

E Karaptal Karaptal,
Geçtim senden bu sene.
Kızlarla geleceğum,
Gelecek sene gene.

Hıdırnebi Kayası,
Ne bakayisin bağa.
Orağun yedisinde,
Gene gelirim sağa.

3.8.2. Trabzon'da Belli Başlı Yayla Şenlikleri

ADI	YER	TARİH
Sultan Murat Şehitleri Anma Günü	Sultan Murat Yaylası/Çaykara	23 Haziran
Soğuksu Şenlikleri	Lişer Yaylası / Maçka	7 Temmuz
Hırsafa Şenlikleri	Çal Yaylası / Düzköy	10-11-12 Temmuz
Karadağ Yaylası Şenlikleri	Karadağ Yaylası / Vakfikebir	17 Temmuz
Hıdırnebi Şenliği	Hıdırnebi Yaylası / Akçaabat	18-20 Temmuz
Kaldırım Yaylası Şenlikleri	Kaldırım Yaylası / Vakfikebir	19-20 Temmuz
Alaca Yaylası Şenliği	Alaca Yaylası / Şalpazarı	Temmuzun ikinci haftasından sonraki ilk pazar.
Kadırga Yaylası Şenliği	Kadırga Yaylası / Şalpazarı	Temmuzun üçüncü cuması.
Sisdağı Şenliği	Sisdağı Yaylası / Şalpazarı	Temmuzun dördüncü cumartesi
Yayla Ortası Şenliği	Çaykara Yaylaları / Çaykara	7 Ağustos
Kuşmer Yaylası Şenliği	Kuşmer Yaylası / Çaykara	Ağustosun ikinci cumartesi.
Serta Şenliği	Serta Düzü, Karadağ Yaylası / Akçaabat	20 Ağustos
Çoban Şenliği	Mula ve Alazlı Yaylaları / Düzköy	27 Ağustos
İzmiş Şenliği	Şalpazarı – Tonya Sınırı	28 Ağustos
Sivri Şenliği	Vakfikebir – Tonya Sınırı	4 Eylül

Şenliklerin tarihleri bazen bir iki gün önce veya sonra şeklinde değişebilmektedir. Bu değiştirme, yayla şenliklerini düzenleyen komiteler tarafından yapılmaktadır. Değiştirmenin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır.:

- 1) Yayla şenliklerinin dini bakımdan kutsal bir güne rastlaması.

- 2) Aşırı olumsuz hava koşulları.
- 3) Yaylada veya köyde birilerinin ölümü, trafik kazası sonucu birkaç kişinin ölmesi durumunda.

Yukarıdaki nedenlerden farklı başka bir nedense komitelerin yayla şenliklerini hafta sonuna getirmek isteyişidir. Bazen de bazı yayla şenliklerinin aynı gün yapılmasını engellemek için birinin tarihi öne veya sonraya alınır.

3.8.3. Yayladaki Diğer Kutlamalar

Yayladaki diğer kutlamalar, dini bayramlarda ve imece sonrası yapılmaktadır. Bu tür kutlamalar yayla şenliklerine göre küçük çaplıdır.

Ramazan ve kurban bayramı, yaylada geçirilen zamana rastladığında, yaylada bulunan camide bayram namazı kılınarak bayramın ilk birlikteliğine merhaba denir. Bayram namazının hemen çıkışında bütün insanlar birbirleriyle bayramlaşır. Bu esnada insanlar sevinçlerini ifade etmek için silahlarıyla mermi atarlar gökyüzüne. Bu silah atışları insanların sevgi çığlıkları olur. Birbiri ardına atılan silah atışlarını duyan evdeki kadınlar, bayram için hazırladıkları kahvaltı uğraşının sonunu getirmeye çalışırlar. Erkekler eve geldiğinde ev halkı birlikte kahvaltı yapar. Bu görenek kurban bayramında değişiklik gösterir. Kurban bayramında ev halkından bazıları kurban olan hayvanın etiyle günün ilk yemeğini yemek istediklerinden kahvaltı yapmazlar. Çünkü kurban etiyle o günün ilk gıdasını almanın sevab olduğuna inanılır. Erkekler de genellikle kahvaltıya kurban bayramında katılamazlar. Çoğu kez kurban edilecek olan hayvanın kesimini hemen yapmak için uğraşma tercih edilmektedir. Dini bayramların önemli öğelerinden biri de insanların birbirlerine gidip bayramlaşmalarıdır. Bayramlaşmalar için öncelik yaşlılardadır. Yaylanın en yaşlı kişinin yanına gidip bayramlaşmak adettendir. Dini bayramların en önemli unsurlardan birisi de mezar ziyaretleridir. Yaylada aile kabristanı olmadığı için, yaylada ziyaret edilen mezarlar şehitler veya evliya mezarlarıdır. Bu mezarların yanına gidip, dualar edilir. Bazı yerlerde kadınlar, ziyarete gittikleri mezarlarda dua ettikten sonra kendilerine göre bir de istekte bulunur.

Bu istek, bazen şehitlerden bazen de onların hürmetine Allah'tan istenir. Yaylalardaki bayram kutlamaları, köydeki kutlamalardan çok farklı olmayıp, köye göre de bazı yönler bakımından sönük geçmektedir, denilebilir.

Yayladaki insanların grup halinde eğlendikleri başka bir zaman ise “irat” adı verilen yardımlaşma sırasındadır. Bu konu “Dayanışma, Yardımlaşma” başlığı altında bir bütün şeklinde ele alınmıştır.

3.9. Dayanışma, Yardımlaşma

Yaylalarda yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneği, yaylada biçilen otların veya yapılan odunların köye indirilmesi esnasında gerçekleşir. Bu yardımlaşmaya yayladakiler “irat” ismini vermektedir. Günümüzde bütün yaylalara araba yollarının vurulmasıyla arabaların yaylalara gidebilmesi sağlandığından insanların bu tip işleri “irat” gibi sosyal olaylara gerek duymadan yapmasına neden olmuştur. Arabalar, insanları büyük ve yorucu bir yoldan kurtarmış ama türküler, horonlar eşliğinde oluşturulan bir yardımlaşma geleneğini yok etmiştir, diyebiliriz.

İrat, yayladakiler için kışa hazırlık, köye inmenin yaklaşması ve eğlenme anlamına gelmektedir. İratlar, bir iş yapmaktan çok bir şölen, eğlence havası içindedir. Bu yapılan işin zevkli bir şekilde ve sıkılmadan yapılmasını sağlamaktadır. Yayladaki on veya on beş kişi bir araya gelip bu gruptan birinin otunu sırtlarında köye indirirler. İratlarda çalışanlar genellikle genç kızlar ve kadınlardır. İşte bu genç kızlar ve kadınlar grup halinde köye inerken, yükler sırtlarındayken bile hep birlikte türkü söyleyerek ilerlerler. Köye inerken “horon düzü” adı verilen konaklama yerlerinde yükler yere bırakılıp güğüm dibine vurularak oluşturulan ritimler eşliğinde horonlar kurulur, türküler söylenir. Bir müddet burada eğlenildikten sonra yine yola vurulur. Köylerin uzak ve yakınlığına göre bu yolculuktaki konaklama sayısı artmakta veya azalmaktadır.

Köylere otlar indirildiğinde hep birlikte yemekler yenilir. Yemek yenildikten sonra yine birlikte aynı neşe ve eğlence içinde yayla yollarına vurulur. Bir gün içinde köye sadece

bir defa inilirdi. Daha sonraki günlerde kimin otunun köye indirileceği sıraya konulur. İratta bulunan kişiler tarafından on veya on beş gün içinde köylere otlar indirilirdi. Eğer irata katılan bir kişi yorulmuşsa kendinin yerine ailesinden birini gönderebilmekteydi.

Bazı yaylalarda ise irat işi yayla ile köy arası uzak olduğundan değişiklik göstermektedir. Bu tip yaylalarda yapılan iratlarda erkekler de bulunurdu. Köydeki işlerin bitmesiyle köyden gelenlerin yardımıyla otlar toplanır ve yaylada oluşturulan bir iratla yola çıkılırdı. Yol boyunca kemence çalar, türküler söylenir, konaklama yerlerinde yükler indirilir, horonlar kurulur eğlenilirdi. Akşamın olmasıyla bir konaklama yerinde, yükler indirilir, bir gecenin geçirileceği üstü naylonlarla örtülü ilkel çadırlar kurulur, ateşler yakılır, yemekler yapılır ve yenirdi. Konaklama yerinde kemence veya kaval çalar, türküler söylenir, horonlar kurulur ve eğlenilirdi. Bir müddet sonra insanlar çadırlara çekilip dinlenirlerdi. Sabah güneş doğmadan yük sırtlara alınarak yollara vurulur, neşeli bir şekilde köye varılırdı. Bazen köylerden yaya olarak bir veya iki gün uzaklıkta olan yaylalardaki otları at veya katır gibi hayvanlara yükleyip getirdikleri de kaynak kişiler tarafından söylenmektedir. Hayvanlarla da ot köylere indirilirken irat usulünce yapılmaktaydı.

3.10. Halk Hekimliği

İnsan için tarihin her döneminde en değerli unsur sağlık olmuş ve öyle devam etmiştir. İnsanoğlu, sağlığına önem verdiği ve sağlığının normal bir şekilde devamını sağlamak için çeşitli uğraşlarda bulunmuştur. Bu uğraşlar neticesinde yılların getirdiği tecrübe ürünü olan çeşitli ilaçlar veya metodlar oluşturulmuştur. Günümüzde “Kocakari ilaçları” adı verilen bu ilaçlar insanların modern tıptan yararlanamadıklarında veya modern tıppa başvurmadan önce ilk olarak kullandıkları tedavi yöntemleridir.

Trabzon’daki yaylalarda yaptığımız araştırmada “Kocakari İlaçları” diye tabir edilen gelenekselleşmiş tedavi yöntemlerinin yanında dini tedavi yöntemlerinin de olduğunu gözlemledik. Bunun için bu bölüm; 1) İlaçlarla yapılan tedavi yöntemleri 2) Dini yöntemlerle yapılan tedavi yöntemleri başlıkları altında sunulacaktır.

3.10.1. İlaçlar ve Geleneksel Yöntemlerle Yapılan Tedaviler

3.10.1.1. Akrep Sokması

Akrep sokması durumunda, akrebin soktuğu yer ağzında yara olmayan biri tarafından emilip tükürülür. Daha sonra incir yaprağından çıkan süt akrebin soktuğu yere sürülür.

3.10.1.2. Yılan Sokması

Yılan zehirlenmesi durumunda, yılanın soktuğu yer bir başkası tarafından bıçakla kanatılır ve ağızla kan çekilerek tükürülür.

3.10.1.3. Yaban Arısı Sokması

Arının mili (iğnesi) hastanın vücudundan alınır. Daha sonra hastanın giysileri çıkartılarak, bütün vücuduna yoğurt sürülür.

3.10.1.4. Zehirlenme

Yayık ayranına bol miktarda tuz atılarak hastaya içirilir. Bal bulunursa, bol miktarda bal yedirilir.

3.10.1.5. Karın Ağrısı (sancısı)

Sobanın külü suya katılıp, karıştırılır. Bu karışım hastaya içirilir. Eğer hasta kusarsa bu onun iyileştiğinin veya iyileşeceğinin habercisi olarak algılanır.

Başka bir tedavi yöntemi, yılan boynuzu adı verilen bitki kazınıp, suya atılır ve karıştırılır. Daha sonra bu karışım hastaya içirilir.

3.10.1.6. Sıtma Hastalığı

Hasta, çıplak bir halde kızılağaç veya ceviz yaprağı içerisinde yatırılır. Bu yaprakların içine gömülerek yatırılan hastanın ateşini yaprakların aldığı söylenir.

3.10.1.7. Güneş Vurması

Güneş vuran insanın vücudu yoğurtlanır veya hasta yoğurt dolu bir zeminde bir müddet yatırılır.

3.10.1.8. Yanık

Yanıklar için bir yanık ilacı yapılır. Yanık ilacının yapılışı şöyledir: Bir tavaya halis zeytinyağı koyulur. Daha sonra bu yağın içine “hava civa” adı verilen bir ot atılıp karıştırılır. Bu karışım, ateşin üzerindeki yağın kırmızı rengi almasına kadar karıştırılır. Yağ kırmızı rengi alınca damla sakızı, bal mumu, felenk yağı adı verilen maddelerde karışıma eklenerek yağda eritilir. Daha sonra bir kaba konulan bu karışım soğutulur. Soğuyunca bir melhem gibi olan ilaç, yanık olan bölgeye tavuk kanadıyla sürülür.

3.10.1.9. Çıban Yarası

Bu yara için çeşitli metodlar kullanılır. Bunlardan biri, “dadala” adı verilen otun yaranın üzerine sarılmasıdır. Bu ot yaranın fitilini çıkarır. Eğer dadala otu yoksa kuru tütün yaprağı yaranın üstüne sarılır. Tütün yaprağı yaranın patlamasını, içindeki irinin ve pis kanın boşalmasını sağlar.

Çıban yarası için kullanılan diğerk bir yöntem ise hiç kullanılmamış sabunun küçük küçük doğranarak biraz su eşliğinde şekerle karıştırılıp yaranın üstüne sarılmasıdır. Hastaya çok acı veren bu karışım yaranın patlamasını sağlar. Yara patlayınca içindeki pis kanın ve irinin tamamen boşalmasını sağlamak için tütün yaprağı veya doğranmış soğan yaranın üzerine sarılır.

3.10.1.10. Göbek Düşmesi

Göbek çeşitli şekillerde yerine getirilmektedir.

- a) Göbeğı düşen kişi ayakları diz kabaklarından bükülü bir şekilde sırt üstü yatar. Başka biri, bir ayağının topuğı ile hastanın göbeğine ağırlık yapar. Bu durum 15-20 dakika sürdükten sonra ağırlık yapan topuk yavaş yavaş çekilir. Hasta ise çok yavaş hareketlerle kalkar. Bu işlemden sonra göbek yerine gelir.
- b) Göbeğı düşen kişi yüzüstü yatar. Birisi topuğıyla hastanın sırtına göbeğinin hizasındaki yere ağırlık yapar. Bir müddet, bu şekilde kalındıktan sonra topuğun çekilmesiyle hasta çok yavaş hareketlerle ayağı kalkar.
- c) İğnenin bardağı koyulup dua edilmesiyle de göbek yerine getirilir. Seyrek kullanılan bu tedavi çeşidi diğerk tedavi yöntemlerinin başarısızlığı uğraması sonucunda uygulanır.

3.10.1.11. Kırık – Çıkıkların Tedavisi

Kırık ve çıkık tedavisinde, bu işi yapanlar tarafından ağıran yer, el ile sıvazlanarak teşhis koyulur. Kırık veya çıkık teşhisi konduktan sonra sıcak su ve sabun ile kırığın olduğu bölgeye bir tür masaj yapılarak kırık olan kemikler yerine getirilir. Daha sonra tavuk yumurtası buğday ununa kırılarak karıştırılır. Bu karışım kırığın üzerine sürülerek, bir bez parçasıyla kırık olan yer sarılır. Bez sarılırken “hardıma” adı verilen ince tahtalar tambon olarak kullanılır. Tahtaların alt ve üst kısmındaki bölgeler suyla hafif ıslatılarak o bölgelerde olabilecek yara, sivilce önlenmeye çalışılır. Kol bağlandığında; hastada bir rahatlık olursa tedavinin doğru olduğu, eğer acı devam

ediyorsa tedavinin yanlış olduğu şeklinde teşhis koyulur. Kırık durumunda sargı, dört ile yedi gün sonra, çıkık durumunda ise bir veya iki gün sonra çözülür.

3.10.1.12. Diş Çekimi

Her yaylada diş çekme işini yapan belirli kişiler vardı. Günümüzde ise bu tür kişilerin kalmadığı belirtilmektedir. Bunlar eskiden diş kelpetenleri ile insanların ağır, çürüyen dişini çekerlerdi. Bu işlemi yaparlarken herhangi bir ilaç kullanılmamaktaydı. Çocukların dişleri ise iplerle beraber çekilmektedir.

3.10.2. Dini Yöntemlerle Tedavi

Dini yöntemlerle tedavi edilen hastalıklar genelde psikoloji bozukluklardan kaynaklanmaktadır. Bu durumların başında, korkmaktan kaynaklanan ruhsal hastalıklar, cin musallat olması, halüsünasyon görülmesi gibi durumlar gelmektedir. Bunlar, değişik dini yöntemlerle tedavi edilmektedir. Bu tedavi yöntemleri şunlardır: Nuska yapıp hastanın üzerinde taşımalarının sağlanması, dua yazılı kağıtın bir su içerisinde bekletilip bir müddet sonra bu suyun hastaya çeşitli aralıklarla içirilmesi, hocaların hastaya kitap açıp hastalığı hakkında bilgi vererek ona çeşitli dualar okuyup üflemesidir.

En fazla karşılaşılan ve dini yöntemle tedavisi yapılan hastalık diye nitelendirebileceğimiz durum nazardır. Nazar, hocaların çeşitli duaları okuyup hastaya üflemesiyle giderilir. Bazen bunun için nuska da yapılmaktadır. Nazardan korunmak için insanlar üzerinde çıra veya nazar boncuğu denilen mavi boncuk bulundururlar. Nazar boncuğu genelde küçük çocukların üzerinde bulundurulmaktadır. Güzel bir iş, insan veya hayvan görülüp “Maaşallah” denildiğinde nazarin olmayacağına inanılır.

Yaylalarda ruhsal bozuklukların tedavisinde çokca kullanılan dini karakterli denilebilecek yöntemlerden biri de şehit veya evliya mezarlarını ve dinle ilgili olan bazı yerleri ziyaret ederek dua etme veya bu yerlerde dilek dilemedir. Sultan Murat

Yaylası'ndaki şehit mezarları, Hıdırnebi Yaylası'ndaki Ziyaret kayası bu tip yöntemlerin uygulandığı yerlerdendir.

3.11. Halk Veterinerliği

Yöredeki yaylalarda hayvan hastalıklarını tedavi eden kimselere “baytar” adı verilmektedir. Tecrübeye ve geleneksel unsurlara dayanarak hayvan hatalıklarını tedavi eden bu kişilere çoğu kez böyle bir ismin verilmediği de görülmektedir. Yaylalarda hayvan hastalıklarını tedavi edenler, hayvanların değişik durumlarından, hastalıkları teşhis eder ve bu durumlara göre genellikle geleneksel unsurlardan oluşan ve tecrübeyle elde edilen metodlarla hayvan hastalıklarını tedavi ederler. Bunların yanında hayvan doğumlarında çıkan sorunları değişik yöntemlerle çözüme ulaştırabilmektedirler.

Yayladaki insanlar, hayvan hastalıkları ile karşılaşınca ilk önce halk içinde bu konuda uzmanlaşmış kişilere başvurmaktadır. Bu kişilerin doğum gibi konularda diplomalı veterinerlerden daha iyi olduğu inancı bulunmaktadır. Çünkü doğumda veterinerler çeşitli aletler kullanırken halk içinden çıkan bu kişiler, herhangi bir alet kullanmazlar. Hayvan hastalıklarını eğer bu kişiler tedavi edemiyorsa yine onların isteğiyle veteriner hekim çağrılır. Yaylaların merkezlere uzak olması nedeniyle genellikle en son kararı bu kişiler verir. Tedavi edilemeyen hayvanlar konusunda ise hayvanın kesilmesi kararını vererek hayvanın etinden faydalanılmasını sağlar. Çünkü hayvan hastalık nedeniyle kesilmeden ölürse “mundar” olduğu düşüncesiyle hayvanın eti yenmez.

Hayvan hastalıkları hakkında en fazla bilgi sahibi olan kişiler çobanlardır. Çünkü hem bu konuda tecrübelidirler hem de geleneksel bütün uygulamalardan haberdardırlar. Hayvan hastalıkları hakkında bilgi sahibi olan kişilerin başka bir özelliği ise hayvanların kırık, çıkık gibi rahatsızlıklarını da kendilerine özgü usullerle tedavi etmeleridir. “Nallama” ve “kırkma” işlemleri “baytar” diye nitelendirilen kişiler tarafından yapılabilmesine rağmen bu gibi işleri genellikle çobanlar yapmaktadır.

Geçmişte tümüyle geleneksel yöntemlerle tedavi usulleri yeğlenirken şimdi ise çobanların yanlarında değişik hastalıklar için üretilen değişik ilaçlar bulundurmaktadır. Bu durumda çobanlara kalan en büyük görev, hastalığın teşhisinin iyi bir şekilde konulması ve hangi ilacın nerede kullanılacağını iyi bilmesidir. Bugün yöredeki yaylalarda hem geleneksel usullerle hem de geleneksel usullerle karışmış tıbbi usullerle tedaviyi, çobanların hemen hemen tümü yapmaktadır. Bu da gelişen ilmin, yaylalara kadar gelebildiğinin bir göstergesidir.

Araştırma sırasında yöredeki yaylalarda tesbit ettiğim belli başlı hayvan hastalıkları ve bunların teşhis ve tedavisi aşağıdaki şekildedir.

3.11.1. Tabak Hastalığı

Tabak hastalığının belirtisi olarak aşağıdaki olumsuzluklar algılanır:

Hayvanların tırnaklarının çıkması.

Hayvanların ayaklarının yara olması.

Hayvanların ayaklarının şişmesi ve çürümeye başlaması.

Hayvanların topallaması.

Eğer tabak hastalığı hayvanın içine vurmuşsa hayvan yayılamaz, hayvanda uyuşukluk oluşur.

Yörede konuştuğumuz kaynak kişiler, bu hastalığın çaresinin olmadığını fakat hastalık fazla ilerlememişse bazı ilaçların kullanıldığını belirttiler. Bu hastalık için “göz taşı” adı verilen yeşil bir taş ile hayvanın ayaklarında yara açılır. Buna “göz taşı vurmak” denir. Bu taşın, kimyevi bir madde olduğu için, mikropları öldürdüğüne inanılır. Daha sonra yanık araba yağı yaralara sürülerek tedavi işlemi tamamlanmış olur. Diğer bir tedavi usulü ise çam ağaçlarındaki ziflerin hayvanın ayaklarındaki yaralara sarılmasıdır.

Başka bir tedavi usulü ise, çobanların teşhisi koyduktan sonra şehirden tabak hastalığı için aldıkları iğneyi hayvana vurmasıdır.

3.11.2. Şarbon Hastalığı

Aşağıdaki olumsuzluklar, sadece büyükbaş hayvanlarda görülen şarbon hastalığının belirtisi olarak algılanır:

Hayvanın derisinin kızarması.

Hayvanın şişmesi.

Hayvanın, derisinin hemen altında su toplanması.

Bu hastalık hayvanın hangi tarafına vurursa o tarafı ve o tarafındaki iç organları su toplar. Hastalık hayvanın etini bozduğundan, hayvan ölmeden kesilse bile hayvanın eti yenmez.

Bu hastalığın tedavi yönteminin bilinmediği ve ilacının yapılmadığını belirten kaynak kişiler, şimdilerde veteriner hekimlerden aldıkları ilaçları önceden kullanarak bu hastalığın önüne geçebildiklerini belirttiler.

3.11.3. Çiçek Hastalığı

Aşağıdaki olumsuzluklar küçükbaş hayvanlarda görülen çiçek hastalığının belirtisi olarak algılanır:

Hayvanın derisi kabarcık kabarcık olur. Kabarcıklar su dolar ve zamanla kendi kendine patlar.

Hayvan yayılamaz.

Bu hastalıktan ölen hayvanın eti yenilmez. Hayvanın cesedi ise kuytu bir yere çukur açılarak gömülür.

Şimdilerde ise çobanlar bu hastalığın önüne geçmek için önceden veteriner hekimlerden aldıkları ilaçlarla hayvanları ilaçladıklarını belirttiler. Bu hastalığın geleneksel usullerle tedavisine rastlayamadık. Konuştuğumuz kaynak kişiler, bu hastalık için oluşturulan geleneksel bir ilacın olmadığını belirttiler.

3.11.4. Uyuz Hastalığı

Hayvanın derisinin çatlaması ve devamlı kaşınmaya çalışması onun uyuz olduğunun belirtileridir. Eğer keçi uyuz olursa tüylerinin dökülmesinden anlaşılır.

Uyuz hastalığı için yapılan ve en çok kullanılan ilacın yapımı şöyledir: Kuru tütün yaprağı suda pişirilir. Belirli bir müddet suda pişirilen tütün yaprağının çıkardığı su, uyuzlu hayvana sürülerek tedavi tamamlanır.

Yörede hayvanlar için kullanılan başka bir uyuz ilacı şöyledir: Beyaz fasulye bir müddet suda pişirilir. Daha sonra bu su, bir gece dışarıda bekletildikten sonra hayvana sürülür.

3.11.5. Oksiya (Fırçubuk) Hastalığı

Sadece ineklerde olup, ineklerin ağzının içindeki damaklarının aşırı büyümesi ve daha sonra dişlerine geçmesiyle ortaya çıkan bir hastalıktır. Bu hastalığa yakalanan inek hiçbir şey yiyemez.

Bunun tedavisi ise “baytar” adı verilen veya oksiya kesebilen kişiler tarafından yapılır. Tedavi şu şekildedir: Hayvanın dişlerine batan, fazlalık et kısımları makasla kesilir. Daha sonra kesilen yerlere tuz konur. Yaranın tam anlamıyla iyileşmesiyle hastalık sona ermiş sayılır.

3.11.6. Taun Yarası

Hayvanların çeşitli yerlerinde çıkan ve irin bağlayan bir yara çeşididir. Bunun tedavisini genellikle çobanlar yapar. Tedavisi şu şekildedir: Yara, bıçak ile yarılarak içinin kanı ve irini iyice akıtılır. Daha sonra bir parça tereyağ yaranın üzerine koyularak sarılır. Bir müddet sonra yara iyileşmeye başlayınca sarılan bez çıkartılır. Günümüzde bazı

yaylalarda bu yara deşildikten sonra tereyağ yerine oksijenli su kullanan obanlar da bulunmaktadır.

3.11.7. İdrardan Kan Gelmesi

İneklerin idrarından kan gelmesi yoluyla kendini gösteren bu hastalığa da yaylalar da rastlanır. İneğin idrarını yapamaması, dalağında kanının pıhtılaşmasıyla devam eden hastalığın halk arasında belirli bir çaresi yoktur. Bu durumda inek kesilir. Bu hastalık nedeniyle kesilen ineklerin etinin yenmesinde herhangi bir sakınca olmadığına inanıldığından hayvanın eti yenir.

3.11.8. Kebelek Hastalığı

Bu hastalığın koyunlara, sudan geçtiğine inanılır. Hayvanın ciğerini etkileyen bir hastalıktır. Koyunun aşırı derece zayıflamasından onun bu hastalığa yakalandığı anlaşılır. Geçmişte bu hastalık için bir Şey yapılmazken Şimdilerde veteriner hekimlerin tavsiyesi üzerine alınan ilaçlarla hastalığın tedavisi yapılabilmektedir.

3.11.9. Soğunak Hastalığı

Bu hastalığın belirtileri hayvanın uyuşması, zayıflamasıdır. Hastalık, bazı hayvanların gözünü kr ederken, sağılan hayvanların sütünü keser. Halk arasında belirli bir tedavisi olmayan bu hastalığın, günümüzde veteriner hekim tavsiyesiyle alınan iğnelerin halk arasında bu işten anlayanlar veya obanlar tarafından hayvanın derisinin altına vurulmasıyla tedavisi yapılır. Bu hastalık sonucunda kesilen hayvanın etinin yenmesinde herhangi bir sakınca olmadığı belirtilmektedir.

3.11.10. Gözteki Hastalığı

Hayvanın kulağının içinde veya göz kapağının üzerinde oluşan bir tür ura, “gözteki” adı verilmektedir. Hayvanın görmesini, sütünü ve değişik yaşamsal unsurlarını etkileyen bu hastalığın tedavisi, urun dikkatli bir şekilde jiletle kesilip, yerine tuz basılmasıyla yapılır. Bu hastalığın tedavisine halk arasında “gözteki kesmek” adı verilmektedir. Gözteki kesmeği bu konuda bilgili olan kişiler yapmaktadır. Bilgisiz kişiler tarafından kesilen gözteki, hayvanın kör olmasına neden olabilmektedir.

3.11.11. Hayvan Zehirlenmeleri

Çoğu zaman hayvan zehirlenmeleri hayvanın yememesi gereken otları yemesinden kaynaklanır. Örneğin, halkın “sumah” adı verdiği bitkinin hayvan tarafından yenilmesi hayvanın zehirlenmesine neden olur. Bunun gibi çeşitli bitkiler hayvanların zehirlenmelerine neden olmaktadır. Yaylalarda zehirlenme sonrasında çeşitli tedavi yolları kullanılır. Bunların bütününe bakıldığında hepsi de hayvanı kusturmaya yönelik tedavi usulleridir. Hayvanın zehirlendiği ağzının köpürmesinden ve uyuşukluğundan anlaşılır. Yaylada zehirlenme sonrası uygulanan tedavi usullerinden bazıları şu şekildedir:

- * “Lora” ya da “livor” adı verilen bitkinin bibili (tohumu) siyah haldeyken toplanıp suda pişirilir. Bu su zehirlenen hayvana içirilir.
- * Ekşi ayrana tuz atılıp, hayvana içirilir.
- * Zehirlenen hayvanın ağzına tavuk yumurtasının akı çığ şekilde verilir. Ardından hayvana süt içirilir.
- * Zehirlenen hayvanın ağzına katı bir şerbet yapılarak dökülür. Bunun iyi olmadığı inancı son yıllarda bu tedavinin terk edilmesine neden olmuştur.
- * Zehirlenen hayvanın ağzına çamurlu su dökülür ve içmesi sağlanır.
- * Zehirlenen hayvanın ağzına kömür veya kül suyu dökülür ve içmesi sağlanır.
- * Nişadır bir bardak suda iyice eritilerek hayvana içirilir.

* Yaban kirazının kabuğu soyularak suda kaynatılır. Bir müddet kaynayan bu su, soğuyunca hayvana içirilir.

Genellikle bu tip karışımlar daha önceden hazırlanarak bir şişeye konulur. Zehirlenme olaylarıyla karşılaşılnca, zaman kaybedilmeden tedaviye başlanır.

3.11.12. Ot Vurması

Halk arasında bir zehirlenme çeşidi kabul edilen “ot vurması”nın nedeninin hayvanın çok ot yemesi inanılır. Kuvvetli ve kilolu hayvanın ot vurmasına daha çok yakalandığı çobanlar arasında söylenmektedir. Ot vurmasının en fazla olduğu dönem, yazın taze otların çıktığı dönemdir. Sadece küçükbaş hayvanlarda görülen ot vurmasının tedavisinde ilk önce hayvanın uyuşukluğunu önlemek için hayvan soğuk suyla yıkanır veya soğuk su dolu bir yere sokulur. Başka bir uygulama ise ot vuran hayvanın koşturulması, hareketli hale getirilmeye çalışılmasıdır. Bazen hayvanın kulağı kesilerek kanının akıtılmasıyla hayvan kurtarılmaya çalışılır.

3.11.13. Doğum

Hayvan doğumlarında, küçükbaş veya büyükbaş hayvanlar için yapılan uygulamalar aynıdır. Fakat küçükbaş hayvan doğumları genelde sorunsuz ve müdahale edilmeye gerek olmadan gerçekleşir.

Doğuracak hayvan devamlı olarak izlenir. Doğum anının çok yaklaştığı hayvanın yatmasından anlaşılır. Eğer yavru normal bir şekilde geliyorsa hiç müdahale edilmeden doğum gerçekleşir. Yavrunun normal şekli ön ayakları ile burnunun önce gelmesidir. Büyükbaş hayvanlarda, yavrunun ön ayakları yarıya kadar gelince hayvana kolaylık olsun diye bu ayaklardan tutularak yavaşça çekilir.

Bazı doğumlarda yavrunun kafasının veya ayağının bükülmesi doğumun gerçekleşmesini engeller. Bu durumda doğum konusunda bilgili kişiler el ile yavrunun

ayağını veya kafasını doğum yapan hayvanın içinde düzeltmeye çalışır. Böylece yavru el veya parmaklarla düzenli şekle sokularak doğum gerçekleştirilir.

Bazen de yavrunun ayağı annesinin kuyruk sokumuna takılır. Bu durumda da el ile veya parmak ile yavrunun geliş şekli düzeltilir. El ile yavrunun geliş şeklini düzeltmeye halk arasında “el salma” denilmektedir. El salma neticesinde yavru yine zor geliyorsa hayvanın (yavrunun) çenesine veya ön ayaklarına ip takılarak yavaşça çekilip doğum gerçekleştirilir. Eğer doğum çok imkansız bir şekle girmişse o zaman doğumu yaptıran kişinin tavsiyesi üzerine veteriner hekim çağrılır.

Doğum olduktan sonra hayvanın göbeği kendiliğinden çekilip, kurur. İnsanlar tarafından herhangi bir müdahale yapılmaz. Yavrular anne tarafından yalanarak temizlenir. Daha sonra kuzular annesinin sütünü emer. Buzağı ise annesinden sağılan süt ile beslenir.

3.11.14. Kırık – Çıkıkların Tedavisi

Büyükbaş hayvanlardaki kırık durumunda, kemiklerin kaynaması zor olduğundan bu tür hayvanlar genellikle kesilir. Bunun için kırık ve çıkık tedavisi genellikle küçükbaş hayvanlar için kullanılır.

Çıkık tedavisi şöyledir: Çoban veya bu durumlardan anlayan kişi, çıkan organı çekerek yerine getirir. Daha sonra yerine getirmiş olduğu organı çıkan yerinden bir bez parçasıyla dikkatlice ve sıkıca bağlar. 1-2 gün otlığa çıkarılmadan beslenen hayvanın sargısı çözüldüğünde tedavi sona erer.

Kırık tedavisi şöyledir: Kırılan yer bu işten anlayan tarafından belirlenir. Daha sonra suyla veya sabunlu suyla kırılan kemiklerin uçları yerine (eski şekline) getirilir. Daha sonra zift veya yumurta ile yoğrulmuş buğday unu karışımı buraya sürülerek ince tahtalarla desteklenmiş biçimde bez parçasıyla sıkıca bağlanır. 7-8 gün hayvan sürüye katılmadan ahılda beslenir. Küçükbaş hayvanlarda kemiklerin kaynaması normalde yedi

günde olduğundan bu sargı bir hafta sonra çözülür. En fazla dokuz gün içinde hayvan normale dönmüş olur.

3.11.15. Dini Yöntemlerle Tedavi

Dini usullerle tedavi hayvanların nazar alması durumunda kullanılır. Nazar; bazı kişilerin, hayvanların ürünlerini veya güzelliğini gördükten sonra onları gözleriyle etkilemesinden ortaya çıkan bir tür hastalık gibi algılanır. Hayvanlar nazar alınca, sütü kesilir, huysuzlanır ve benzeri anormal hareketler gösterir. Nazarın tedavisi ise şu şekillerde yapılır: Nefesi kuvvetli olarak bilinen hoca veya dindar kişilere tuz okutularak bu tuz hayvanın yalına veya yiyeceğine karıştırılarak ona yedirilir. Başka bir uygulama ise hocalara “nuska” yazdırılarak nazar alan hayvanın boğazına takılır. Genellikle bu tür dini usullerle nazarın tedavi edildiğine inanılır.

Nazardan korunmak için hayvanların boğazlarına mavi boncuklar, içinde çıra bulunan nuskalar, değişik renklerle bezenmiş süslemeler takılır.

3.12. Halk Meteorolojisi

Yaylalardaki birçok işin türünü ve şeklini yaylanın o anki hava durumu belirler. Bundan dolayı insanlar, yaylada havanın nasıl olacağını, nasıl olduğunu bunların ne anlama geldiğini ortaya koymak için bir uğraş içindedirler. Bu uğraş zihinle ilgili olup, tecrübe ve çeşitli inançlar diye nitelendirebileceğimiz iki temel unsura dayanır.

Yaylalarda en iyi hava tahmini yapan kişiler, yaşlılar ve çobanlardır. Yayladaki kaynak kişilerin deyimiyle, bu kişilerin yaptığı hava tahminleri meteoroloji istasyonlarının yaptıklarından daha iyi olduğu belirtilmektedir. Bunlar; hayvanların, bitkilerin, insanların, çeşitli durumlarından, rüzgarın esişinden, bulutun türünden, sisin geldiği yönden, gökyüzündeki yıldızların durumundan, rüyalardan ve benzeri unsurlardan

hareketle hava tahminleri yaparlar. Bunların çoğu tecrübeye dayalı hava tahminleri olup kesinliği de yöre halkı tarafından kabullenilmiştir.

İnsanların yaylada olduğu müddetçe meydana gelen ve yayla yaşamını en çok etkileyen meteorolojik olaylar şunlardır: Sis (duman), yağmur, dolu, rüzgarlar.

Yayla denilince ilk akla gelen meteorolojik olay “sis” tir. Yayladakilerin duman adını verdiği sis, yayladaki her şeyi bir anda yalnızlığa sürükleyen, o güzelim manzarayı elinizden alan, inekleri ve koyunları kaybettirebilen, giysilerde, çimenlerde, saçlarda su damlacıkları bırakan bir beyaz karanlıktır. Ne zaman geleceği ve ne zaman dağılacağı belli olmayan sisin, çeşitli yaylalarda ne zaman gelip ne zaman dağılacağı konusunda bilgi sahibi olanlar vardır. Bunlar, bir tecrübe ürünü olan bilgilerdir. Örneğin, bazı yaylalarda bazı ayların ilk iki haftası öğleden sonra veya öğleden önce hep sisli geçer. Bu, o yayladakiler tarafından tecrübeyle bilindiğinden sisin ne zaman gelip ne zaman dağılacağı söylenebilmektedir. Sis gelmesi ve dağılmasını gelen rüzgarlardan da anlayanlar bulunmaktadır. Değişik yaylalarda aynı tür rüzgar sis getirebilirken başka bir yaylada sis dağıtabilmektedir.

Yerel rüzgarların her birinin her yerde ayrı adı vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Yıldız, poyraz, doğa yeli, keşişleme, güney yeli, lodos, karayel, akyel, gökyel gibi.

Yörede bulunan yaylalarda, genellikle deniz tarafından gelen rüzgarlardan sonra yağmur oluşmaktadır. Yaylalardaki yağmur oluşum şekli ise yamaç veya cephesel yağmur diye adlandırılan yağmurlardır. Çiseleme şekliyle, sine sine yağın çisenti türü yağmurlara yaylada “çise” adı verilmektedir. Yaylada meydana gelen başka bir yağış şekli ise “çiy” dir. Havanın nemliliğinin çimen, çayır ve bitkiler üzerinde ince su tanecikleri biçiminde yoğunlaşması şeklindeki çiy havanın sisli olduğu zamanlarda ve sabah vakitlerinde hemen hemen her zaman rastlanır. Isının sıfırın altına düştüğü zamanlarda ise çiyin yerine çayır, çimen ve bitkilerin üzerinde “kırağı” oluşmaktadır.

Yaylada meydana gelen başka bir yağış çeşidi ise “dolu” dur. Havanın aniden soğumasıyla su damlaların buz şeklinde yeryüzüne inmesi diye tarif edebileceğimiz

“dolu” nun kalınlığı buğday tanesi büyüklüğünden, fındık büyüklüğüne kadar olduğu söylenmektedir.

Yöredeki yaylalarda meteorolojik olayları etkileyen en önemli meteorolojik olay rüzgarlardır. Yaylalarda iç bölgelerden gelen rüzgarlar “kıble” diye adlandırılır. Ve bunların sıcak getiren zararsız rüzgar olduğu söylenmektedir. Denizden gelen rüzgarların ise yağmur getirdiği hemen hemen herkes tarafından bilinmektedir.

Yaylada havanın nasıl olacağı tahmin edilirken tecrübe ve çeşitli inançlardan yararlanıldığını yukarıda belirtmiştik. Çeşitli yaylalarda derlediğimiz tecrübeye dayalı hava tahminlerinden bazıları şunlardır:

- * Denizden yukarı doğru rüzgar varsa hava bozuk olur. İç kesimlerden (dağdan) rüzgar gelirse hava iyi olur. Dağdan gelen rüzgar havayı kurutur.
- * “Batı tarafı kızarırsa yat, doğu tarafı kızarırsa kalk”. sözüyle batı tarafının kızarmasının yağmur veya önemli bir hava olayını getirmeyeceğini; doğu tarafının kızarmasının ise çok şiddetli bir yağmurun habercisi olduğunu, bundan dolayı kalkılıp tedbirin alınması gerektiği belirtilmektedir. (Kadırga Yaylası)
- * “Çok sıcak olduğu zaman bunun peşinde bir çatlak var.” ve “Her sıcaklığın bir yağmuru vardır.” cümleleriyle aşırı sıcaklıkların ardından yağmurun geleceği yönünde hava tahmini yapılmaktadır.
- * Hava yağacağı zaman koçlar dövüşür.
- * Keçilerin kuyruğunu aşağı indirmesi ve yumulması yağmur yağacağını işaretleri olarak algılanır. Keçiler kuyruğunu kaldırıyorlarsa hava iyi olur.
- * Erkeklerin hayaları hava bozacağı zaman toplanır, sıcak olacağı zaman ise sarkar.
- * Güneyden gelen siyah bulutlar yağmur bırakmaz ya da çok az bırakır. Başka bir ifadeyle bu bulutlar çise şeklinde yağış bırakır. (Lişer Yaylası)
- * Köpekler çok uluduğunda hava olaylarında anormal bir şey olacak demektir. Bu anormallik çok şiddetli yağmur, deprem olabilmektedir.
- * Yaylaya üç veya daha fazla yıl çıkan ineklerin hareketlerine bakılarak hava tahmininde bulunulur. Bu ineklerin yukarı (yükseğe) doğru gitmesi havanın bozuk olacağı şeklinde yorumlanır. Bu inekler, yaylaya her sene çıktığından yağmur yağacağı

zaman ahıra gitmek istemeyip yayılmayı tercih ettikleri kaynak kişiler tarafından bildirilmektedir. Akşamın olmasıyla kendiliğinden ahıra gelen bu inekler, kaynak kişilerin deyimiyle “bilinçli inekler” dir.

* Ağustos ayı geldiğinde hava çok ayaz olursa on gün sonra her taraf kırağı olur.

* “Vargit” adlı çiçeklerin açması kar yağışının başlayacağını habercisidir. Ayrıca bu çiçeklerin görünmeye başlamasıyla köylere olan göç de başlar.

* Karayel rüzgarıyla sis gelirse hava bozuk olur. Karayel rüzgarı yağmurun habercisidir. (Hıdırnebi Yaylası)

* Dağdan, kıbleden sis gelirse hava iyi olur.

* Yıldızların çokça toplandığı, aralarının bir dereye benzetildiği yeri yöre halkı “gök deresi” diye tabir etmektedir. Havanın açık olduğu gecelerde gökyüzüne bakılarak “gök deresi” diye tabir edilen yerin açık veya kapalı olmasına göre hava tahmini yapılır. Gök deresinin kapalı olması havanın kötü; açık olması havanın iyi olacağına işarettir.

* Akşamüstü koyun ve inek çok otlamaya çalışıyorsa, kafasını hiç kaldırmadan otluyorsa havanın yağışlı olacağına işarettir.

* İnekler yayılırken çok sert yayılıyorsa havanın kötü olacağına işarettir.

* Yayılda çayırklar çok olursa kışın sert geçeceği şeklinde hava tahmini yapılır.

* Gülgen ağaçları yapraklarını üst kısmından aşağıya doğru dökerse kışın uzun ve sert olacağı şeklinde hava tahmini yapılır.

* Romatizma olan kişilerin ağrıları başlayınca yağmur yağacağı şeklinde hava tahmini yapılır.

Değişik inançlara göre yapılan hava tahminlerinden derleyebildiklerimiz şunlar:

Rüyalara göre yapılan hava tahminleri kişilere göre değişiklik göstermektedir. Bazıları ise genel olarak aynı hava tahminine yorumlanır. Örneğin, rüyada koyunların evin kapısına gelip yığılması, ertesi gün kar yağacağına yorumlanır. Rüyada kuru odun veya kuru ağaçların görülmesi havanın kurak geçeceğine yorumlanır.

Bu konudaki inanmalar yaylalarda çok değişiktir. Herhangi birinin, birisini görmesi ve onun yağmur getireceğine inanması yönünde hava tahminleri yapılabilmektedir.

Tecrübeye dayalı hava tahminlerin genellikle gerçekleştiği, fakat bu tür inanmalara bağlı hava tahminlerinin ise gerçekleşmediği belirtilmektedir.

Yöre halkı tarafından o yılın nasıl geçeceğini kapsayan inanmaya bağlı bir hava tahmini de kullanılmaktadır. Bu hava tahmini eski hesap denilen ayların başlangıcı kabul edilen kalendar ayında yapılır. O yılın bütün aylarının nasıl geçeceği ana hatlarıyla bu tahminde belirtilir. Kalendar ayının birinci günü birinci ayı, ikinci günü ikinci ayı, üçüncü günü üçüncü ayı olmak üzere ilk on iki gün, on iki ayı temsil eder. Bu günlerin yağışlı, güneşli, sisli, kapalı, soğuk geçmeleri temsil ettikleri ayın da öyle geçeceğine yorumlanır.

3.12.1. Yağmur Duası

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde olduğu gibi yöredeki yaylalarda da kuraklık olduğu zaman yağmur duasına çıkılır. Otların kurumması ve suların azalması hayvancılıkla geçimini sağlayan yayla halkının yaşamını olumsuz yönde etkiler. Kuraklığın nedeni yayla halkına göre günahların çokluğudur. Bu durumlarda yayladakiler toplu halde yağmur duasına çıkarak Allah'tan dualarla yağmur isterler.

Yağmur duasına ne zaman çıkılacağı yaylanın ileri gelenleri (ihtiyarlar, imam, muhtar) tarafından genellikle camide kararlaştırılır. Yağmur duasına öğle namazı kılındıktan sonra çıkılır. En önde imam bulunur. İmamın hemen arkasında Türk bayrağını taşıyan kişinin bulunduğu safta yaylanın ihtiyarları, ileri gelenleri bulunur. Duaya çocukların katılması özellikle tercih edilir. Çünkü onların günahsız olduğuna inanıldığından dualarının kabul olacağı inancı vardır. Yaylalarda yapılan yağmur dualarına kadınlar katılmaz. Yağmur duası, yaylalarda genellikle yüksek tepelerde veya dere (su) kenarlarında yapılır. İmam ellerini ters çevirmiş bir şekilde dua eder. Cemaat de aynı şekilde "amin" sesleriyle duaya katılır. Bazen yağmur duasının yapıldığı yere koyun ve inekler de getirilir. Amin denildiğinde hayvanların bağırıışlarının da bir yalvarış olduğu kabul edilir.

Yağmur duası yapıldıktan sonra Allah Rızası için koyun veya inek kesilir. Bunun eti hayır için dağıtılır. Kesilen koyun veya ineğin sayısı belli değildir. Bu sayı yaylanın zenginlerine ve hayırseverlerine bağlıdır.

Yağmur duası yapılırken okunan dualar taşlara üflenir. Daha sonra bu okunan taşlar bir araya toplanarak suyun veya derenin içine konur. Kaynak kişiler eğer yağmur duasından sonra çok yağmur yağarsa o taşların sudan alındığını böylece yağmurun kesildiğini belirtmektedirler. Görüştüğümüz bütün kaynak kişiler, yağmur duasından bir müddet sonra yağmurun yağdığını belirttiler ve yağmur duasına karşı inançlarını çeşitli sözlerle ifade ettiler.

3.12.2. Güneş Duası (Kuçkuçura)

Yöredeki yaylalarda öyle dönemler vardır ki sis ve yağmur nedeniyle güneş hiç görünmez olur. Bu dönemlerde yaylanın gençleri tarafından “Kuçkuçura” adı verilen güneş duası diyebileceğimiz bir tören yapılır. Son yıllarda hemen hemen hiç yapılmayan bu törenin izlerine bazı yaylalarda rastlamak mümkündür. Törenin bazı değişikliklere uğrayarak birkaç yaylada (Lişer ve Şolma Yaylası) halen devam ettiğini tesbit ettik.

“Kuçkuçura” törenin geçmişteki yapılışı şöyledir: “Yaylanın veya obanın gençleri akşamleyin toplanır. Kuçkuçura töreni için iş bölümü yaparlar. Yayladan yaylaya az çok farklı olmakla beraber tören şu şekilde geliyordu. Gece çıra veya feneri tutan çırakmancı, kemenceci, toplanacak yiyeceklerin konacağı kapları veya kazanı taşıyanlar, horoncular ve diğer katılanlardan tören topluluğu oluşurdu. Katılanlar kemence eşliğinde türkü söyleyerek, horon oynayarak obanın veya yaylanın evlerini teker teker ziyaret ederler, evlerin kapısında yere çömelerek “Kuçkuçura” törenlerinde söylenmesi gelenek haline gelen tekerlemeleri söylerlerdi.” (Duman, 1989: 37)

En çok söylenen tekerlemeler ve türküler şunlardır:

“Guza guza,
Gus guruza,
Allah’tan güneş isderuz.
Hatunnardan gaymag isderuz.
Verenin teknesine bin bereket,
Vermeyenin teknesine başım kadar,
Bi kokmuş sıçan düşsun.

E yaylacı süt ana,
Teknelerin şen olsun.
Rezil eyleme bizi,
Düşmanların kör olsun.

Benden selamlar olsun.
Kapıların taşına,
Al kaşuğu tiyeze,
Geç küleğün başına.

Alaca çorapların,
Dize çikayi dize,
Geliyiruk tiyeze,
Ne verecesin bize.” (Duman, 1989: 37)

Kuçkuçura, kuçkuçura,
Ne istersin Allah’tan?
Yağ isterim, güneş isterim.
Verirsen ver gidelim.
Vermesan kov gidelim.
E yaylaci süt ana,
Tekneleri şen ana,
Verirsen ver gidelim.
Vermesan kov gidelim.

Bu tekerlemelerden başka doğaçlama türküler söylenerek yağ, peynir, un toplanır. Böylece yaylanın veya obanın bütün evleri dolaşılır. Toplanan malzemelerle “lapa” veya “höşmeri” adı verilen yemek hazırlanır. Açık bir yerde hazırlanan yemek orada hep birlikte yenir.

Bazı yerlerde törenin son bölümü değişiklik gösterir. Örneğin, Maçka, Hamsiköy yaylalarında şöyledir: Yiyecekler toplanıp ziyaretler bitince geniş bir çimende durulur, ortaya dikilen kazığa asılır ve dönülür. Bu arada tekerlemeler söylenir, yemekler hazırlanırdı. Kuçkuçura töreni sırasında yiyecek toplayan, kazanı taşıyan kişi yiyecekler pişirilene kadar hiç konuşmaz, höşmeri yenince boş kalan kazan onun başına geçirilir ve dümbelek gibi çalınır. Böylece tören biter ertesi gün güneşin çıkacağına inanılır. (A.g.e: 37)

Günümüzde ise törenin yapıldığını tesbit ettiğimiz Maçka’ya bağlı Lişer ve Şolma yaylalarında törenin son bölümünün tamamen değiştiğini gözlemledik. Bu yaylalarda törenin malzeme toplandıktan sonraki bölümü, şu şekilde devam etmektedir.: Malzemeleri toplayan gençler, kendi içlerinden herhangi birisinin evine giderek “höşmeri” adlı yemeği yaparak yerler. Bu şekilde o kümeden herkes bir geceyi sahiplenir. Sahiplenilen gecelerde toplanılan malzemeler o kişinin evine getirilir ve yemek orada yapıp yenir. Yemeğin yendiği gecenin sabahında güneş çıkarsa, kimin evinde yemek yenmişse onun duasının kabul olduğuna inanılır.

3.12.3. Güneş ve Ay Tutulması

Güneş ve ay tutulması olaylarının oluşmasını yöre halkı günahların çokluğundan olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Bunun içindir ki güneş ve ay tutulması olayı gerçekleşirken yayladaki insanlar dualar eder, bildikleri sureleri okurlar. Aynı zamanda ezan ve sala da okuyanlar olur. Tüm bunların yanında silah atanlar da vardır. Akçaabat ilçesine bağlı Hıdırnebi Yaylası’nda Ali İhsan Yılmaz adlı kaynak kişimiz, bütün herkesin ay veya güneş tutulması olayının farkına varıp dua etmesi ve ezan okumasını sağlamak amacı ile

silah atıldığını belirtti. Hemen hemen yöredeki bütün yaylalarda aynı şeylerin yapıldığını derleme çalışmalarımızda tesbit ettik.

3.13. Halk Takvimi

Yaylalarda miladi takvimle birlikte “kocakari ayları” veya “eski hesap” gibi adlar verilen kameri takvimde kullanılmaktadır. Ayrıca derleme çalışmaları yaparken eski Türk geleneğinde bulunan 12 Hayvanlı Türk Takvimi’nin de izlerine rastladık. Altmış yaşın üstündeki bazı kaynak kişilerin yıllara çeşitli hayvan isimleri verdiklerini belirttiler. Fakat bugün kullanılmadığı için bunları zamanla unuttuklarını, yıllara verilen hayvan isimlerinden bazılarının koyun, domuz, sığır, sığan olduğunu belirttiler.

Trabzon’un Şalpazarı ilçesinde tesbit edilen, yıllara verilen hayvan isimleri şu şekilde belirlenmiş:

“1. Yıl Sığan	5. Yıl Ulu	9. Yıl Maymun
2. Yıl Sığır	6. Yıl Yılan	10. Yıl Tavuk
3. Yıl Bars	7. Yıl At	11. Yıl İt
4. Yıl Tavşan	8. Yıl Koyun	12. Yıl Domuz” (Çelik 1999: 515-516)

Yaylalarda kocakari ayları denilen aylar, bazı yaylalarda farklı isimlendirilmektedir. Halkın kullandığı bu aylar şunlardır:

14 Ocak – 13 Şubat	-	Kalandar Ayı – Galandar Ayı
14 Şubat – 13 Mart	-	Küçük Ayı – Gücuk Ayı
14 Mart – 13 Nisan	-	Mart Ayı – Mart Ayı
14 Nisan – 13 Mayıs	-	April Ayı – April Ayı
14 Mayıs – 13 Haziran	-	Mayıs Ayı – Mayıs Ayı
14 Haziran – 13 Temmuz	-	Kirez Ayı – Kirez Ayı
14 Temmuz – 13 Ağustos	-	Orak Ayı – Orak Ayı
14 Ağustos – 13 Eylül	-	Ağustos Ayı – Ağustos Ayı
14 Eylül – 13 Ekim	-	İstavrit Ayı – Boş Ayı

14 Ekim – 13 Kasım	-	İzim (Üzüm) Ayı – Üzüm Ayı
14 Kasım – 13 Aralık	-	Ayrıt Ayı – Dar Ayı
14 Aralık – 13 Ocak	-	İstiyana (İsteyen Ayı – Karakaş Ayı)

Yaylalarda tüm işler yukarıda belirtilen aylara göre düzenlenmektedir. Örneğin; yaylaya çıkış, yayladan iniş, otların biçimi, koyunların kırılması, şenliklerin tarihi, fırtınalara ve hava şartlarına hazırlanma hep bu aylara göre yapılmaktadır. Bu aylardaki değişik gün veya bölümler için çeşitli inanmalar da bulunmaktadır. Ayrıca bu ayların bazılarında yıl boyu hava şartlarının nasıl olacağı yönünde hava tahminleri de yapılmaktadır. Bu konular “Çeşitli İnanışlar” ve “Halk Meteorolojisi” bölümlerinde ele alınmıştır.

Kirez ayının on ikisinde gündönümü olur. Günler kirez ayının on ikisinden sonra kısaltmaya başlar. Günlerin bölümleri yayladakiler tarafından şu şekilde ayrılmıştır:

Boyunduruk (Şafak) : Güneşin bir mızrak boyu yükselene kadar olan vakit.

Kuşluk : Saat dokuz, on civarı.

Öğle : Öğle ezanının okunduğu vakit. Güneş ışınlarını en dik geldiği zamandır.

İkinci : İkinci ezanının okunduğu vakit.

Akşam : Akşam ezanının okunduğu vakit.

Yatsı : Karanlığın tam anlamıyla çöktüğü, yatsı ezanının okunduğu vakit.

Güneşin doğuşu, “şafak atayı” şeklindeki bir kelime öbeğiyle karşılanır. Bu vakte boyunduruk ya da şafak vakti denir. Yayladaki günlük işlerin hepsi yukarıda belirttiğimiz bölümlere göre düzenlenir. İneklerin, koyunların her gün yapılan bakımları, otların biçimi, yemek saatleri, ibadet vakitleri yukarıdaki bölümlere göre düzenlenmektedir.

Yaylada saat olarak “alafranga” diye bilinen saatler kullanılmaktadır. Fakat bundan 20-30 yıl öncesinde “alaturka” diye nitelendirilen saatlerin de kullanıldığı belirtilmektedir. Zaman karmaşası çıkacağından herkesin alafranga saat kullanmaya başladığı söylenmektedir. Alaturka saat, güneş ışınlarına göre düzenlenen bir zaman ölçümüdür.

Örneğin, saat; sabah sekizde, öğlen on ikide, akşam beşte olacak şekilde ayarlanır. Diğer zamanlarda buna göre düzenlenmiş olurdu.

Felaketler ve diğer önemli olayların çoğu miladi takvime göre belirlenmektedir. Miladi takvime göre belirlenmeyenler ise önemli bir toplumsal olay temel alınarak belirtilmektedir. Örneğin, “60 ihtilalinden iki yıl sonra büyük bir sel oldu” gibi. İnsanların doğumu da yılın çeşitli bölümleri ve insanların hafızalarında çokça yer bırakan olaylara göre belirlenir. Örneğin, “60 yılındaki büyük selden iki yıl sonra yaylaya çıkma zamanı doğdu.” gibi.

3.14. Halk Hukuku

Her toplum, kendi içinde yaşamlarını sürdürürken belirli kurallara ve toplumsal beklentilere göre hareketlerini düzenler. Bu kurallar ve beklentiler o toplumun sahip olduğu coğrafya ve geçmişten bugüne aktarılan bütün kültürel öğelerin etkileşiminden doğan sosyal normlardır. Sosyal normlar, toplumun belirli bir düzen içinde yaşamasını sağlayan, düzensizliklerin veya sosyal karmaşanın çözümünü sağlayan yazılı olmayan kurallardır, denilebilir. Trabzon’daki yaylalarda yaptığımız araştırmada halk hukuku diye adlandırabileceğimiz bu kurallardan bazıları aşağıdaki şekildedir.

Yayladaki halkın anlaşmazlıkları ve değişik sorunları, kendi içinde hallettiği en yüksek merci yaylada obaları bulunan köy muhtarlarının bir araya gelip oluşturdukları bir tür meclistir. Bu tür meclisler, yayladaki bütün halkı ilgilendiren yol veya cami yapımı, sınır tecavüzleri, kan davaları gibi sorunlar nedeniyle toplanmaktadır. Sınır tecavüzleri gibi sorunlarda muhtarlar, o konu hakkında bilgili olan kişilerin görüşlerine bilirkişi olarak başvururlar. Onların görüşleri ve bilgileri doğrultusunda tarafların anlaşmaları sağlanır. Eğer anlaşma bu durumda da sağlanamazsa son olarak taraflar, resmi mercilere başvururlar.

Otuz veya kırk sene öncesine göre yok denecek kadar azalan kan davaları, kan davasını başlatan ailenin yayladan çıkıp gitmesi durumunda sonlanmaktaydı. Kan davasının sona

ermesi için göç eden aileden kalan topraklar, “hasmı” diye nitelendirilen kan davalı olduğu aileye kalmaktaydı. Eğer böyle bir olay olmazsa kan davası devam ederdi.

Bir kişi, yayladaki yerini satarken muhtar ve yayladakilerin haberi olması gerekmektedir. Çünkü yayladaki yeri, satın alan kişinin oradaki insanlarla uyum içerisinde olup olamayacağı yeri satanı değil, yayladakileri ilgilendirmektedir. Hatta bazı yaylalarda yayladaki arazinin satılmaması konusunda ileri gelenler ve muhtarlar tarafından karar alınmıştır. Bu karara karşı çıkma kişinin dışlanmasına neden olmaktadır. Böyle bir karar bulunurken satılan arazi de alıcı bulamamaktadır. Yayladakileri böyle bir karar almaya zorlayan neden ise yaylalardaki düzensiz yapılaşmayı engellemek ve yaylaya gelen kişilerin oradaki sosyal düzene aykırı hareketleri olduğu belirtilmektedir. Yaylada yeri olan kişi çok zor durumda kalıp yayladaki yerini satmak istediği takdirde yerinin yayladaki bir aile tarafından alınması arzulanmaktadır.

Yayladaki malların (yerlerin) miras yoluyla dağıtımında erkek ile kız çocukların payları eşit değildir. Erkekler, genelde kız kardeşlerine belirli bir miktar para veya köyden belirli bir yer vererek yayladaki miras haklarının tümünün kendilerine verilmesini isterler. Kardeşler, bir araya gelerek miras işini yukarıda anlatılan şekilde halletmeye çalışırlar. Günümüzde erkek ile kız çocuklar mirası eşit şekilde paylaşabilmelerine rağmen kız çocukları genelde haklarından feragat etmektedirler. Hakkından vazgeçmeyen kız çocukları, mirasın eşit şekilde paylaşılmasını sağlamaktadırlar. Kız çocuklarının hakkından vazgeçmemesi halk arasında hoş karşılanmamaktadır. Çünkü halkın nazarında, “Kız çocuğunun asıl yeri kocasının yaylası ve toprağıdır” düşüncesi hakimdir. Bundan dolayıdır ki kız çocuklarının babadan kalan yayladaki yerlere ev yapma hakkı yoktur. Ancak damadın içgüvey olması durumunda ev yapmasına karşı çıkmamaktadır. Günümüzde de yukarıdaki kurallar devam etmesine rağmen bazı yaylalarda aksi uygulamalar da bulunmaktadır.

Yaylalarda “evlatlık alma” olayı da seyrek olarak görülmektedir. Evlatlık olan çocuk ise çok yakın akrabalarından alınmaktadır. Evlatlık, çocuğu olmayan çiftler tarafından, genelde çiftlerden birinin kardeşinin çocuğunun küçük yaşta alınıp yetiştirilmesi

şeklinde olmaktadır. Çiftlerden erkek olanın kardeşinin çocuğunun alınması daha çok istenmektedir. Eğer bu durum olmazsa kadının kız kardeşinin çocuğunu evlatlık alma yoluna gidilir. Yukarıdaki iki şekilde de gerçekleşmeyen, yakın akrabalarından alınan evlatlık çocuklar da bulunmaktadır.

Akraba evlilikleri görülebilen yaylalarda, tek eşle evlilik hakimdir. Halk çok eşle evlenenlere dışlayıcı bir gözle bakmaktadır. Bu yüzden çok eşle evlilik yok denecek kadar az görülmektedir. Çiftlerin boşanması otuz veya kırk sene öncesine kadar erkeğin; eşini boşadığını bildiren yazılı bir kağıdı muhtara verip, muhtar tarafından kadının babasına kağıdın iletilmesiyle boşanma resmileşirdi. Boşanma kararı ilk önce ailenin büyükleri ve muhtar tarafından irdelenir daha sonra yukarıdaki işlem gerçekleştirilirdi. Geçmişte çok az olduğu belirtilen boşanma olayı günümüzde de çok seyrek olmaktadır. Günümüzdeki boşanma olayları resmi kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

3.15. Halk Matematiği

Yayladaki halk, bilinen ölçülerin dışında halkın arasında daha yaygın olan, gelenekten gelen ölçüleri de kullanmaktadır. Bu ölçülerin kullanımı nesilden nesile aktarılmayla günümüze dek gelmiştir. Aşağıda halk arasında kullanılan bu ölçülerin nasıl ve nerelerde kullanıldıkları üzerinde durulmaktadır.

Yaylada halk arasında kullanılan alan ölçüsü dönümdür. Bir dönüm 918 metrekaredir. Eskiden metre yaygın olmadığından “dönüm” arşın denilen uzunluk ölçüsüne göre belirlenirdi. (1 arşın=68 cm.) Ayrıca halk arasında “kara gotluk” diye tabir edilen tahmini bir alan ölçüsü de kullanılır. “Got” tahıl ölçümünde kullanılan bir ölçektir. “Kara gotluk” ise o yerde ne kadar tahıl ekilebileceğini belirten bir ölçümdür. Örneğin, “Üç kara gotluk yer” gibi. Bu ölçüm o yerde üç got tahıl ekilebileceğini bildiren bir ölçümdür. Yaylada tahıl ekilmemesine rağmen yine de bu ölçüm yayladaki araziler için de kullanılmaktadır.

Yaylada metre dışında kullanılan uzunluk ölçüsü “arşın” dır. 1 arşın 68 cm.’dir. Bu ölçü genellikle altmış yaşın üzerindeki kişiler tarafından kullanılmaktadır. Son yıllarda “arşın” uzunluk ölçüsünün kullanımı çok azalmıştır. Ölçümler, metre ile değil de, metre ile ölçülmüş bir çubuk ya da bir ip ile genellikle yapılmaktadır. Bunun nedeni ölçüm yapılırken daha kolaylık sağlamasıdır. Tahmini olarak kullanılan uzunluk ölçüleri, karış ve adımdır. Örneğin, “Keçinin boynuzu iki karıştı.”, “Yüz adım uzunluğunda bir yerin etrafını çevirdim.” gibi.

Tahıllar, un ve benzeri unsurlar “got” adı verilen, silindirik şekilde, ahşaptan yapılmış olan bir tür kapla ölçülmektedir. Ayrıca, aynı şekilde yapılmış ve aynı tür ölçümler için kullanılan fakat “got” un ¼’ü kadar olan “urup” adı verilen bir ölçek de az hacimli ölçümler için kullanılmaktadır.

Süt, yoğurt ve benzeri unsurların ölçümü, pazarlardan alınan değişik ebatlardaki kaplarla yapılmaktadır. Örneğin, sütlerin ölçüldüğü değişik ebatlardaki kaplara “süt meştebesi” adı verilmektedir. Şehirden alınan bu kapların 1 litre veya 2 litre gibi ölçümleri bulunmaktadır. Halk, litre ile ölçüm yapmamasına rağmen bu bakır veya plastik kaplar ölçüm için esas alınmaktadır. 30-40 sene öncesinde sıvı ürünlerin ölçümü çamurdan yapılmış çömleklerle yapılarak, satılmaktaymış. Şimdilerde ise hem plastik kapların çoğalması hem de çömlek yapımının durması nedeniyle bu tür ölçümler yok olmuştur. Yaylalardaki evlerde plastik kaplara göre tahmini ölçümler oluşmuştur. Pazarda satılan sıvıların ölçümü ise litre cinsinden belirlenmektedir.

Yaylalarda odunlar ölçümü genellikle tahmini usullerle yapılmaktaydı. Şimdi ise kg. türünden yapılmaktadır. Eskiden tahmini usullerle yapılan ölçümlerin başında at veya eşek yükü şeklinde tabir edilen ölçü gelirdi. Bir at yükünde ortalama kırk yarma odun bulunurdu. Bir yarma odunun ortalama uzunluğu 150 cm, kalınlığı 10 cm. ile 20 cm arasında değişirdi. Yüksek yaylalarda orman olmadığından yakacak odun, aşağı köylerdeki ormanlardan odun yapıp yaylalarda satan kişilerden alınırdı. Bu uğraş otuz sene öncesine kadar sezonluk belli başlı bir geçim kaynağı durumundaydı. Şimdi ise yaylalara, şehirden odun getirenler bile bulunmaktadır.

Orman sınırı içerisinde bulunan yaylalarda otuz sene öncesine kadar yapılan kerestelerin fiyatı, kerestenin uzunluğu ve türüne göre belirlenirdi. Örneğin, “hardama” adı verilen ince tahtaların uzunluğuna ve hangi ağaç türünden yapıldığına göre fiyatı belirlenirdi. Günümüzde ise yaylalarda ormanlar sıkı bir şekilde korunduğundan böyle bir uğraş kalmamıştır. Keresteler, şehirlerdeki atölyelerden getirilmektedir.

3.16. Halk Botaniği

Yaylalar, coğrafi konum itibariyle tarım faaliyetlerine çok uygun olmadığından tarım ürünlerinin çok az olduğu yerlerdir. İnsanlar genelde kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla değişik tarımsal uğraşlarda bulunurlar. Bu uğraşlar, yayla evinin hemen yanında olan küçük bahçelerde yapılmaktadır. Marul, maydonoz, kara lahana gibi sebze çeşitlerinin yetiştirildiği bu bahçelerde son yıllarda patates de yetiştirilmektedir. Patatesin yaylalarda köylerden daha iyi yetişmesi, yayladaki patates ekiminin artmasına neden olmuştur. Yine de bu artış ailenin ihtiyacının çok üzerine çıkmamaktadır.

Yaylalarda en çok yetiştirilen sebze türleri, kara lahana, pazı, marul, maydonoz, fasulye, pırasa, soğandır. Bunların yetiştirilmesi de yukarıda belirtildiği gibi sınırlı olup, yayladan yaylaya değişiklik göstermektedir.

Yaylada kendiliğinden yetişen ve çeşitli yemek türlerinin yapıldığı bitki çeşitleri de vardır. Bunlar “sıran” adı verilen “ısırgan otu” ve “livarida” adı verilen bir tür çiçektir. Ayrıca “süpürge” adı verilen bitkinin halk tabiriyle bibilinden (meyvesi) çay yapıp içilmektedir. Kızılcığa benzeyen bu bitkinin meyvesi çocuklar tarafından toplanıp yenilmektedir. Süpürge adı verilen bitkinin yakınlarında yetişen, halkın “Avad çileği” adını verdiği bitki de yaylada kendiliğinden yetişip yenilebilen bitkilerdendir. Böğürtlen diye bilinen halkın “mora” olarak bildiği bitki de yaylada seyrek olarak görülmektedir. Yayladaki ormanlık alanların bazı yerlerinde “Yaban fıncığı” denilen bir tür fıncığa rastlanır. Bu fıncık türü kendiliğinden büyümesine rağmen, meyvesi çok kabuklu ve sert olduğundan halk tarafından rağbet görmez. Bu paragrafta saydığımız bitki çeşitleri “üst yayla” diye adlandırdığımız yüksek yaylalarda olmayıp, “alt yayla” diye

adlandırdığımız ormanlarla iç içe olan yaylalarda görülmektedir. Üst yaylalarda genelde ot ve çeşitlerinin yaygın olduğu bir bitki örtüsü hakimdir.

Yaylalarda yetişen bitkiler halk tarafından isimlendirilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Çay otu, sumah, yer zifiri, gırtl ot (sert yapraklı ot), ehil çayır (yaprağı geniş ot), anuk otu, sıran (ısırgan otu), mora (böğürtlen), lapaza otu (yaprağı geniş olan, çiçek açan bir ot türü), lahteriza otu, karabuliza otu, sütlü otluk, evlita otu, halvan otu, vargit çiçeği, menekşe, papatya, kardelen çiçeği, yayla çiçeği (Sarı renklidir.), sığırcık çiçeği, komar çiçeği.

Yukarıdaki çiçeklerden sarı renkli olan yayla çiçeği, yüksek yaylalarda olup, bebeklerin sarılık hastalığına kalmaması için kullanılan bir çiçektir. Bebeğin ilk banyosunda suya katılarak kullanılan çiçek, bu işlevi nedeniyle toplanıp demet haline getirilerek köylere de indirilir. Vargit çiçeği ise yayladan gitmenin zamanı geldiğini anlatan bir çiçektir. Vargit çiçeğinin yaylada çimenlerde görünmesiyle köye göç hazırlığı başlar. Anuk otundan ise yayladaki insanlar çay yapıp içmektedir. Bu çayın ülser hastalığına iyi geldiği halk arasında belirtilmektedir. Anuk otunun pembe çiçeğiyle birlikte 2 cm. kadar üst kısmı kesilerek kurutulur. Kuruyan kısım suda kaynatılarak bir tür çay haline getirilir.

Ormanlarla iç içe olan yaylalar geniş bir bitki örtüsüne sahiptir. Bu bitki örtüsünde ormanların yeri çok büyüktür. Yakın zamana kadar ormanlardan çeşitli ihtiyaçlar sağlanırken günümüzde koruma çalışmaları nedeniyle ormanlardan ağaç kesimi çok sıkı bir denetim altına alınmış durumdadır. Yakın geçmişe kadar yaylalarda yapılan tüm evlerin kereste ihtiyacı ve kışın yakacak ihtiyacı yayladaki ormanlardan elde ediliyordu. Yaylalardaki ormanlarda görülen ağaç türleri yaylanın yüksekliğine göre değişmekle birlikte genelde aynı tür ağaçlardır. Yaylalardaki ormanlarda en çok görülen ağaç türleri şunlardır: Kara çam, sarı çam, sakız ağacı, latin ağacı, boz ağacı, göknar, gülgen, meşe, kızılğaç, kayın. Gülgen ağacını halk “İstriç ağacı” şeklinde adlandırmaktadır.

Yapı malzemesi olarak en iyi ağaç türlerinin meşe, sarı çam, latin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yaylalarda bir tür ağaç diyebileceğimiz komar ağacı, yakacak

olarak kullanılmaktadır. Komar ağaç olmaktan çok bir bitki örtüsü hüviyetini taşımaktadır. Çiçek açtığı zaman çevresine verdiği güzel kokulardan ve yaylalarda çokça bulunmasından dolayı yayla denilince akla gelen ilk unsurlardandır.

3.17. Halk Zoolojisi

Yaylacılığın oluşmasının temel öğelerinden biri hayvancılıktır. Yayladaki hayvancılık faaliyetleri yayla hayatının şekillenmesini sağlayan önemli unsurlardan biridir. Bu bölümde yaylada yetiştirilen hayvan türleri, hayvanların bakımı, evcil olan ve olmayan hayvanlar ve bunlara verilen isimler, hayvancılık faaliyetlerinde uygulanan geleneklerden bazıları ele alınmıştır.

Yöredeki yaylalarda yetiştirilen hayvan türleri yaylaların coğrafi konumuna göre değişiklik göstermektedir. Yüksek olan yaylalarda küçükbaş hayvancılık yapılırken, ormanlarla çevrili veya ormanla sınırı olan yaylalarda büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Bazı yaylalarda ise hem küçükbaş hem büyükbaş hayvanlar bulunmaktadır. Bu tür yaylalarda küçükbaş veya büyükbaş hayvanlardan herhangi biri diğerine göre çok azınlıkta kalmaktadır. Küçükbaş hayvanların bulunduğu yaylalara halk tarafından “Koyun yaylası” adı verilmektedir. Yaylalarda yapılan başka bir hayvancılık ise arıcılıktır. Son yıllarda büyük bir gelişme gösteren arıcılık, daha çok yüksek yaylalarda yapılmaktadır.

Son yıllara kadar yaylalarda sadece, halkın tabiriyle “kara sığır” türündeki inekler beslenilmekteydi. Günümüzde ise “celsa” ve “montofon” türündeki ineklerde yaylalarda beslenilmektedir. İneklere çeşitli özel isimler de verilmektedir. Bunlardan en fazla kullanılanları şunlardır: Kınalı, sarıkız, cilveli, çiçekli, aynalı, karakız, nazara, güzela, kukula, şahin, aslan, mercan.

Yaylada küçükbaş hayvanların geceleri geçirdikleri yerlere “çit” denilmektedir. Çitler, rüzgar almayan bir yerin tahta kazıklarla çevrilip, bu kazıkların hardama veya başka nesnelere birbirine bağlanmasıyla oluşur. Taşların üst üste konulup bir duvar şeklinde

örülmesiyle oluşturulan çitlerde bulunmaktadır. Büyükbaş hayvanlar ise yayla evlerinin altındaki veya hemen yanındaki ahırlarda geceleri geçirmektedir.

Yaylada yetiştirilen başka bir hayvan türü çoban köpekleridir. Koyunları yırtıcı hayvanlardan koruyan, gece yırtıcı hayvanların saldırılarını haber veren çoban köpeği hayvancılıkla uğraşan insanlar için çok önemlidir. Erkek çoban köpekleri, dişi çoban köpeklerine göre daha çok tercih edilmektedir. Yayladaki çoban köpeklerinin eğitime yavruyken başlanır. Herkes kendi köpeğinin eğitimiyle uğraşır. Bazı yaylalarda köpek eğitiminden çok iyi anlayan kişiler, yayladaki diğer kişilere köpek eğitimi konusunda yardımcı olurlar.

Koyunların çoğaltılması damızlık olarak beslenen koçlarla yapılmaktadır. Yünlü olan “karagöz” türü koçların koyun içine bırakılmasıyla doğal olarak, hiçbir insan etkisi olmadan, koyunların çoğalması sağlanır. Keçilerin çoğalması da aynı şekilde doğal yollarla yapılır. Yöredeki yaylalarda “koston küre” ve “ramat” denilen keçi türleri yetiştirilmektedir.

Yaylalarda hayatı etkileyen ve en fazla bulunan yabani hayvanlar; kurt, çakal, tilki, porsuk, domuz, ayıdır. Halk yabani hayvanların öldürülmesini, zarar verdikleri zaman günah saymazlar. Zarar vermeyen hayvanların öldürülmeleri ise halk arasında günah sayılmaktadır. Sadece domuz hayvanının öldürülmesi, zarar versin veya vermesin günah sayılmamaktadır. Son yıllarda ise yabani hayvanların avlanması doğal dengenin bozulmaması için kontrol altına alınmıştır. Yaylalarda görülen kuş ve birçok böcek çeşidi de vardır. Bunların hepsinin öldürülmesi günah sayılırken özellikle kuşların yavrulama döneminde öldürülmesinin çok büyük günah olduğu belirtilmektedir. Yaylalarda en çok görülen kuş türleri, atmaca, bozkuş, kilsa, karga, serçe, karatavuk, sığırcıktır.

Yayla evlerinde farelerden korunmak için kediler beslenmektedir. Bu kediler, adeta evin bir üyesi gibi evin içinde rahat hareket edebilmektedir. Her evde bir tane kedi beslenerek yayla evinin farelerden temizlenmesi sağlanır. Kediler yemek artıkları ve bazen süt ile beslenmektedir.

Yaylalarda gün geçtikçe küçükbaş ve büyükbaş hayvanların azaldığı görülmektedir. Hayvancılığın desteklenmemesi, insanların artık yaylaya giderek geçimini sağlamasının zorlaşması, hayat şartlarının düzelmesiyle insanların fazla yük altına girmek istemeyişleri, başka iş yerlerinin oluşması bunun başlıca nedenleri olarak görülmektedir.

3.18. Halk Ekonomisi

Yaylalardaki ekonomik hayat hayvancılık üzerine kuruludur. Ekonomik faaliyetlerin hemen hepsi hayvancılık uğraşlarının direk veya dolaylı etkileri durumundadır. Son yıllarda hayvancılık faaliyetlerinin değişik nedenlerle azaldığını ve bunun yerini turistik öğelere dayalı ekonomik uğraşların almaya başladığı görülmektedir.

Yaylalardaki hayvancılık uğraşlarını üç ana başlık altında değerlendirmek lazımdır. Bunlar; küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvancılık ve arıcılıktır. Yaylalardaki en eski ve köklü ekonomik uğraş küçükbaş hayvancılıktır. Küçükbaş hayvancılık zamanla yerini başka uğraşlara bırakmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, insanların çok fazla sıkıntı içine girmeden aynı parayı başka yerlerden bulabilmeleridir. Düzenlen hayat şartı nedeniyle insanlar, eskiden koyunun sütünden yararlanırken şimdilerde ise koyunun sütünden yararlanma yoluna gitmemeleri bunun en güzel örneklerindedir. Çekilen sıkıntının kendilerine fazla maddi imkan sağlamadığını vurgulayan yaylacılar, küçükbaş hayvancılığı daha çok etinden yararlanmak için yapar duruma gelmişlerdir. Bunun yanında koyunun yününden yararlanma ise halen olmasına rağmen yaylacılara büyük maddi imkanlar sağlamamaktadır. Çünkü, kendi deyimleriyle: “Eskisi kadar para etmemektedir.” Bunun en önemli nedeni ise koyun yününün, geçmişte giyim ve çeşitli unsurlar için önemli bir ihtiyaç maddesi iken bugün yerini başka maddelere bırakmasıdır. Genelde yüksek yaylalarda küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Küçükbaş hayvan ile uğraşan yöre insanların bazıları Bayburt ve Gümüşhane yaylalarına gitmektedirler. Küçükbaş hayvancılığın yapıldığı yaylalar orman ile iç içe olmayan, geniş düzlüklere sahip olan yaylalardır. Alt yaylalar ise küçükbaş hayvanlar için yaylaya çıkarken bir müddet otları geçiş yerleri durumundadır. İlk olarak yaylaya çıkanlar küçükbaş hayvancılık yapanlardır. Köydekilerin bir ay sonra yaylalara

gelmesiyle küçükbaş hayvanlar üst yaylalara hareket ederler. Bunun nedeni ise büyükbaş ile küçükbaşın bir yerde yetiştirilmesinin zorluğu ve düzlüklerin fazla geniş olmamasıdır.

Büyükbaş hayvancılık sadece alt yaylalarda değil yöredeki bütün yaylalarda yapılır. Fakat büyükbaş hayvanların sayısı azdır. Genelde her ailenin ortalama üç büyükbaş hayvanı bulunmaktadır. 20-30 sene öncesinde her ailenin en az 6-7 tane büyükbaş hayvanı varken bu sayı da azalmıştır. Büyükbaş hayvanların etinden çok sütünden yararlanılmaktadır.

Sütün ürünü olarak yaylada en çok yapılan ve ekonomiye katkı sağlayan peynir ve çeşitleridir. Yaylada inek sütünden yapılan peynirler, normal peynir, telli peynir ve “minzi” ya da “lor” adı verilen çeşitlerdir. Halk arasında en çok sevilen peynir türü, “Yayla Peyniri” adı verilen bir tür kaşar peyniridir. Diğer süt ürünlerinin halkın ekonomisine fazla katkısı yoktur. Yapılan diğer süt ürünleri, süt, yoğurt, ayran, tereyağıdır. 20-30 yıl öncesine kadar tereyağ ve peynirin halkın ekonomisine katkısı daha çoktu. Şimdilerde ise halk genelde kendi ihtiyaçlarını karşılamak için süt ürünlerini yapmaktadır.

Yayladaki halkın ekonomik faaliyetlerinden biri de hayvanların kışın yiyecek ihtiyacını karşılamak amacıyla yaylalardaki geniş düzlüklerde çayır yetiştirmektir. Yaylaya çıkılan günlerde suni gübreye gübrelenen çayırlar, büyüyünce kesilip, kurutulur. Daha sonra, bazı yaylalarda bir yere toparlanıp köylere indirilmek için bekletilirken, bazılarında ise çayırlar tahta kalıplarda dikdörtgen haline getirildikten sonra köye indirilir. Köye çayır indirme işi geçmişte insan gücüyle olurken, şimdilerde kamyonlarla yapılmaktadır. Yayladaki çayır, halka direkt bir ekonomik katkı sağlamamasına rağmen kışın hayvanların yiyeceği olduğundan ekonomik olarak yaylacılara bir rahatlık sağlamaktadır.

Arıcılık, son yıllarda yaylalarda büyük bir gelişme gösteren bir uğraştır. Bunun nedeni ise diğer hayvancılık türlerine göre daha az meşakkatli ve daha çok gelir getiren bir uğraş olması olarak belirtilmektedir. Yöredeki yaylaların hemen tümünde arıcılıkla

uğraşanların olduğu görülmesine rağmen daha çok yüksek yaylalarda çiçeklerin fazla olduğu yerlerde arıcılık yapılmaktadır. Arıcılık ile uğraşanların her sene gittikleri belli bir mekan olmasına rağmen oranın bitki örtüsünün o yılki durumuna göre yerlerini değiştirebilmektedir.

Geçmişte belirli bir kesimin geçim kaynağı olan el sanatları, günümüzde yok denecek kadar azalmıştır. Bunun nedeni ise el sanatlarıyla yapılan eşyaların yerini daha ucuz ve fabrikasyon ürünlerin almasıdır. Yaylalarda yapılan el sanatları ürünlerinden bazıları şunlardır: Tahta kaşıklar, sepetler, hardama (ince tahta), marangozluk ürünleri, beşik, tahta kaplar, kufalar, tekneler, çarık, yük ipi, çorap. Yukarıda saydığımız eşyalardan deriden yapılan çarık, tahta kaşıklar, yayladaki ormanlardan yapılan tahtalar, mertekler, beşikler, tahta kaplar, kufalar ve teknelerin yapımı durmuş durumdadır.

Yaylanın ekonomisinde çok önemli bir yeri olan, insanların yaptıkları her türlü ürünü pazarladıkları yayla dernekleridir. Buralar, görünürdeki gibi insanların sadece eğlendikleri yerler değildir. Hayvancılık yapanlar, hayvanlarının etini, sütünü, peynirini, yağını; el sanatlarıyla uğraşanlar el emeği, göz nuru olan emeklerini bu derneklerdeki pazar yerlerinde pazarlarlar. Son yıllarda bu derneklerin iç turizm açısından bir hareketlilik kazanmasıyla dernekler, adeta yöre halkının bütün güzelliklerinin sergilendiği fuarlar haline gelmiştir.

Yöredeki yaylaların şu anki durumuna bakıldığında yaylalarda ikamet edenlerin yaş ortalamasının orta yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Genç nüfusun yaylalarda çok az bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Bunun nedeni yaylaların zamanla dinlenmek için yazı çıkılan mesire yeri hüviyetine girmesidir. Genç nüfus yaylacılığı bir meslek olarak görmemesi ve değişik uğraşlarda bulunması da nedenlerden birisidir. Tüm bunlara rağmen yaylalarda kalan insanlar geçmişten gelen bazı gelenekleri de bırakmamaktadırlar. Bunlara en güzel örnek bir ailenin birkaç inek beslemesi ve yaylada ot yetiştirmesidir. Bunun yanında yaylalarda kurulan derneklerin iç turizmi çok hareketlendirdiği görülmüş ve bunun sadece dernek zamanları değil, bütün yaza yaymak eğiliminde uğraşlar gösterilmeye başlanmıştır. Bu uğraşlar sonucunda yöredeki büyük yaylaların tümünde kır kihvesi, et lokantaları, bakkallar, fırınlar gibi turistik faaliyet

gösteren yerler açılmıştır. Bu yerleri açanlar, yayla halkından kişiler olup yeni bir ekmek kapısı oluşturmanın ilk adımlarını, atmışlardır. Hatta bazı yaylalarda büyük oteller, pansiyonlar, bungolov tipi evlerden oluşan yayla kentler bile kurulmuştur. Devlet yaylaların turizm açısından gelişimini sağlamak amacıyla bazı yaylaları “Turizm Merkezi” ilan etmiştir. Turizm merkezi ilan edilen yaylalardan bazıları şunlardır: Şolma, Erikbeli, Karadağ, Uzungöl, Pazarcık, Yılantaş Yaylaları. Şu an yaylalarda on beşin üzerinde motel ve tatil köyü bulunmaktadır. Bu da yaylalardaki turizmin ekonomik yönden ne kadar güçlendiğini göstermektedir.

3.19. Halk Mutfağı

Her yörenin mutfak kültürü, yörenin kültürünü etkileyen bütün öğelerinin etkisiyle oluşmuştur. Yörenin coğrafi konumu ve yöre insanının hayat tarzı bir şekilde yörenin yemeklerinde de kendini hissettirir. Trabzon yöresindeki yaylalarda da hayat tarzı ve coğrafi konum halk mutfağını etkilemiştir. Bu nedenle yayladaki yemekler; pratik yapılan, süt ürünleri ve yaylada yetişebilen bitkilerle yapılan bir özelliğe sahiptir. Çünkü insanlar, buldukları doğal ortam içerisinde yapabildiklerinin en iyisini yapmaya çalışarak bir mutfak kültürü oluşturma çabasındadırlar. Günümüzde ulaşımın bütün yaylalara kadar rahatlıkla sağlanması, yaylalarda yapılan yemek türlerinin çoğalmasını beraberinde getirmiştir. Ulaşım kolaylığı olmadan önce insanlar, köylerdeki yemek malzemelerinin bir kısmını yaylaya getirirlerken şimdi ise arabalarla istediklerini yaylaya getirebilmektedirler. Bu da köylerde yapılabilen yemek türlerinin hepsinin yaylada yapılabilmesini sağlamaktadır. Geçmişte yayla evlerinde hiç görülmeyen hamur işi yemeklerin bugün yaylalarda yapılabilmesi bunun en güzel örneğidir. Bu başlık altında daha çok geçmişte çok yapılan ve halen yapılmakta olan yemek çeşitleri üzerinde durulacaktır.

Yayla evinin hem mutfak hem oturma hem de yatmak için kullanılan en büyük odasında yemekler yapılır. Bu odanın bir tarafında halkın “sahan dolabı” diye tabir ettiği küçük bir dolap bulunur. Bu dolapta tencere, tabak (sahan), kaşık, meştebe gibi mutfak araç-gereçleri bulunur. Dolabın alt katında veya alt tarafında güğüm ya da ibrik gibi büyük

kaplar bulundurulur. Yaylalarda kullanılan mutfak araç – gereçleri de bütün unsurlar gibi değişime uğramış durumdadır. Geçmişte tahta kaşıklar kullanılır, yemekler yayla evinin büyük odasında bir köşesinde bulunan “kara ateş” diye nitelendirilen ateşte pişirilir, ekmekler bu ateşin üzerine konulan sacın üzerinde yapılırdı. Yine sacla yapılan başka bir ekmek çeşidi ise şöyleydi: Sacın altındaki taşın üzerine hamur koyulur, onun üzerine sac örtülürdü. Sacın üzeri ise közlerle örtülürdü. Bir müddet sonra hamur kızarıp ekmek haline gelirdi. Odanın bir bölümü kara ateşin yakılması için hazır edilirdi. Ateşin yakıldığı yer taşlardan yapılırdı. Yemekler ateşin üzerinde ya “sac ayağı” denilen üç ayaklı olup üzerine tencere koyulabilen bir araçla ya da tavandan ateşin üzerine sarkıtılan zincire tencerenin takılmasıyla pişirilirdi. Süt bu ateşte ısıtılır, tahta yayıkta çalkalanarak yağ yapılırdı. Günümüzde kara ateşin yerini, gaz ocakları, demir sobalar alırken; tahta yayık ise yerini elektrikle çalışan yayık makinelerine bırakmıştır. Tahta kaşıklar ise sadece yemek pişirilirken kullanılmaktadır. Demir kaşıklar, çatallar, kepçeler, plastik kaplar, çelik tencereler yaylalarda şimdilerde kullanılan mutfak araçlarındandır.

Yaylalarda yemekler genellikle evin hanımı tarafından yapılır fakat evde gelin veya kız varsa yemek onlar tarafından da yapılabilir. Yemekler yaylada ağaçtan yapılmış sofrada yenilir. Yuvarlak olan sofra üç öğün donatılır. Ev halkı ise onun etrafında kenetlenerek yemeklerini yerler. Yemeğe “Bismillah” ile başlanır. Bu alışkanlık küçüklere aşılacak için besmeleler sesli çekilir. Besmele çekmeyenlerin doyamayacağı inancı vardır. Bazen yayladaki yemek öğünleri dörtte olmaktadır. Bunun nedenini ise yayladakiler, yaylanın havasından ve suyundan kaynaklandığı şeklinde yorumlarlar. Yayla havası ve suyunun sindirimi hızlandırdığı inancı bulunmaktadır.

Yaylada süt ürünlerinden en fazla kullanılanı yoğurttur. Sabah kahvaltısı hariç bütün öğünlerde ve sofralarda yoğurt her zaman bulunur. Sabah kahvaltısı süt ürünleriyle yapılır. Sabahleyin sofra, çayın yanında minzi, süzme, çeşitli reçeller (genellikle incir ve ayva reçelleri) ve hoşmeri ya da kazkaldıran gibi kahvaltılıklarla donatılır. Diğer öğünlerde yenilen yemeklerden bazıları aşağıdaki şekildedir.

3.19.1. Hoşmeri

Bir tavaya biraz kaymak konur. Kaymak biraz kaynatıldıktan sonra içine mısır unu ve peynir konarak çırpılır. Kızarıp kaymağın yağı üste çıkınca yemek yenmeye hazır hale gelir. Kahvaltıda ekmelele yenilen bu yemek diğere öğünlerde yoğurtla yenilebilmektedir.

3.19.2. Kuymak

Bir tavaya kaymak konur. Kaymağın üzerine tereyağ katılır. Tereyağ eriyince üzerine peynir ve un atılarak karıştırılır. Peynirler eriyip bir miktar pişince yemek hazır olur. Bu yemek kahvaltıda ve diğere öğünlerde yenilebilmektedir. Hoşmeriye benzeyen bu yemek türünün peyniri fazla, kaymağı az olması bakımından hoşmeriden farklıdır.

3.19.3. Huliya

Kara lahananın kökten sürdüğü yapraklar iri iri doğranarak kaynar suda haşlanır. Haşlanan kara lahanalar süzdürüldükten sonra bayat ekmelele ince şekilde dilimlenip bir tepsiye dizilir. Haşlanmış kara lahanalar ekmelelelerin üzerine yayılır. Sarmısaklar ince bir şekilde doğranarak lahanaların üzerine serpilir. Tepsinin üzerine bir miktar tereyağı ve zeytinyağı eklenir. Tepsi 15-20 dakika odun sobasının fırınında ya da ocak üzerinde pişirildikten sonra yemek yenmeye hazır hale gelir.

3.19.4. Lahana Kavurması

Lahana ve fasulyeler ayrı ayrı kaplarda haşlandıktan sonra iyice süzülür. İnce ince doğranan soğanlar sıvı yağda veya tereyağında kavrulur. Lahana, fasulye, tuz ve sarmısak katılarak bir müddet daha ateşte bekletildikten sonra yemek hazır hale gelir. Bu yemek ılıkken yenilirse lezzeti daha iyi alınır.

3.19.5. Sarambula

Bu yemek, iki baş soğan, bir yemek kaşığı kuyruk yağı, bir yemek kaşığı tereyağı, bir tutam pırasa ve bir su bardağı fırınlanmış mısır unu (fırın lağızı yarması) ile yapılır. Pırasa ve soğan kıyılarak, eritilen yağda kavrulur. Buna üç su bardağı kaynar su ilave edildikten sonra fırınlanmış mısır unu katılarak karıştırılır. Bazen bu yemeğe bulunursa kılıcı alınmış hamsi de katılır. Yirmi dakika kadar ateşte pişirilen yemek sıcak sıcak servis yapılır. Tabaklara konulduğunda üzerine bir çorba kaşığı tereyağı konularak yenir.

3.19.6. Sırgın Yemeği

Taze ısırgan otlarının tepe kısımları toplanarak kaynar suda haşlanır. Haşlanan ısırgan otları süzgeçte süzildükten sonra bir kabın içinde ezilerek karıştırılır. Isırgan otu ezilmiş bir biçimde bırakılırken iki baş soğan, bir yemek kaşığı tereyağı içerisinde kavrulur. Soğanlar kavrulunca üzerine ezilmiş ısırgan otları ilave edilir. İki bardak su ve bir tas mısır unu da tencereye ilave edilerek yemek on beş dakika kadar pişirildikten sonra hazır olur.

3.19.7. Lahana Yemeği

Kara lahana, mısır unu (mısır yarması), kuru fasulye, kuyruk yağı ile yapılan yemeğe fasulyenin önceden haşlanmasıyla başlanır. Sonra kara lahana ince bir şekilde doğranır. Fasulye ve kara lahana yeteri kadar suyun kaynatıldığı tencereye koyulur. Bu karışım üzerine mısır unu veya mısır yarması katılarak pişene kadar kaynatılır. Yemek pişince kuyruk yağı denilen yağ bir tavada iyice eritilerek yemeğin üzerine dökülür.

3.19.8. Mısır Çorbası

Mısır yarması, kuru fasulye, ayran ve tereyağı ile yapılan yemeğe kuru fasulyenin önceden haşlanmasıyla başlanır. Haşlanmış kuru fasulye ile mısır yarması kaynamış suya dökülerek karıştırılır. Kuru fasulye ve mısır yarması piştikten sonra tereyağı tavada eritilerek üzerine dökülür. Katı hale gelmiş yemek tabaklara konulup üzerine ayran dökülerek yenir.

3.19.9. Fasulye Turşusu Kavurması

Bir çay bardağı ayçiçek yağı, üç baş soğan ile yapılan bir yemektir. Üç baş soğan ayçiçek yağı içinde kavrulur. Fasulye turşusu el ile sıkılarak tencereye dökülür. Bir müddet turşu yağda kavrulduktan sonra yenmeğe hazır hale gelir.

3.19.10. Pazı Kavurması

Pazıların yaprakları toplandıktan sonra haşlanır ve süzdürülür. Üç baş soğan bir bardak sıvı yağ içinde kavrulur. Daha sonra haşlanan pazılar elle sıkılıp kavrulmuş soğanın içine atılır. Tuzu atılan bu karışım bir müddet ateşte kavrulduktan sonra yenmeğe hazır hale gelir.

3.19.11. Pazı Mıklaması

Pazı yaprakları haşlanır ve süzdürülür. Dört baş soğan bir çay bardağı sıvı yağ ve bir kaşık tereyağ içinde kavrulduktan sonra pazı yaprakları sıkılıp suyundan tam arındırılarak kavruktan sonra soğanın içine atılır. Bir müddet kavruktan sonra bu karışım, bir tepsiye dökülüp eşit bir şekilde tepsiye dağıtılır. Bu karışımın üzerine yumurtalar kırılıp, yemek sobanın fırınına sürülür. On dakika sonra fırından alındığında yenmeye hazır hale gelir.

3.20. Halk Mimarisi

Bir yörenin mimarisi, o yörenin iklimi ve doğal ortamıyla doğrudan ilişkilidir. Yöredeki yayla mimarisi de yörenin iklim ve doğal ortam koşullarının etkisiyle şekillenmiştir. Bunun yanında yayla evlerinin geçici bir süre için kullanılması da ilk önceleri ilkel bir yapıda olmalarını gerektirmiş ama günümüzde bu durum değişmiştir. Köy mimarisi ile yayla mimarisi karşılaştırıldığında birbirinin benzer yönlerinin çok olduğu görülmesine rağmen farklı yönlerinin olduğu da çok bariz bir şekilde görülmektedir.

Yayla evlerini yapan ustalar, usta-çırak ilişkisiyle mesleği öğrenen kişilerdir. Usta yanında çalışan çıraklar, belirli bir süre sonra mesleği öğrenince ferdi olarak iş yapmaya başlayabiliyordu. Şimdilerde ise bu gelenek çoğu yerde durmuş durumdadır. Çünkü köy evi ve yayla evi yapan ustaların yanında gelecek vaad etmediği için kimse çalışmamaktadır. Zamanla bu tip ev yapan ustalar da azalmaktadır.

Yayladaki evler, köylerdeki gibi birbirine çok uzak mesafelerde kurulmamaktadır. Bir obayı oluşturan evlerin bir arada ve aralarında 10-15 metre uzaklık olduğu görülmektedir. Eğer oba birkaç köyden oluşuyorsa, aynı köyden olanların evi bir arada toplanmış bir şekilde yapılmaktadır. Obada değişik köylere ait evlerin arasında ayırt edebilecek kadar belirli mesafenin olduğu görülmektedir.

Yaylalar, mülkiyet bakımından kullanımı köylülere verilmiş hazine arazileridir. Tapuları olmayan bu yerlerde hangi ailenin, hangi araziye ev kuracağı, nerde çayır biçeceği ise o yerin yüzyıllar boyunca kullanımının sonucu, ait olduğu kişileri belirlemektedir. Bu da köyün yaşlıları, muhtarı tarafından bilinip bir nevi köyün ileri gelenlerinin güvencesi altındadır.

Yayladaki evlere halk “mazi” ya da “kelif” adını vermektedir. Bu evlerin yapılacağı yerin seçiminde aşağıdaki unsurlar göz önünde bulundurulmaktadır.

- a. Evin yapıldığı yerin civarında yeterli suyun ve su kaynağının bulunması.
- b. Sel olduğunda selden etkilenmeyecek bir yerin olması.

- c. Kuvvetli dağ rüzgarlarından korunması
- ç. Eğimli arazilerde zeminin sert ya da kaya olması.
- d. Evin kurulduğu yer ve civarında verimli toprakların (çayır için) bulunması
- e. Çığ tehlikesinden uzak bir yerde bulunması.
- f. Evlerin çevreye hakim bir yerde bulunması
- g. Evlerin manzaraya dönük olması.

Yayla evlerinde kullanılan yapı malzemeleri ağaç ve taştır. Bazı yaylalarda, evlerde kullanılan yapı malzemesi tamamen ahşap olurken bazı yaylalarda taş ile ahşap birlikte kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise yayla ve çevresinin bu yapı malzemelerine uzaklığı veya yakınlığıdır. Orman ile sınır veya iç içe olan yaylalarda ahşap yapı malzemesi çok kullanılırken, taşın bol olduğu yaylalarda ise taşın yapı malzemesi olarak çokça kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan taşlar sert özellikte olanlardır. Ahşap malzemeler, kullanıldıkları mimari işe göre meşe, kestane, gürgen, ladin ağaçları, çok tercih edilmektedir. Genellikle ladin ağacından “hardama” (hartama-hartıma) adı verilen tahtalar yapılmaktaydı. Hardamalar, çatıların ve tümüyle ahşap olan evlerde köşelerin kapatılması için kullanılmaktaydı. Yapıldığı ağacın türüne ve nemin şiddetine göre çürüyen hartalamalar, üç ile yedi sene arasında değiştirilmekteydi. Günümüzde ulaşımın yaylalara kadar gelmesiyle yapı tarzında da değişiklikler başlamıştır. Yayla evlerini belirli bir süre içinde büyük bir onarımdan geçirmemek, evlerin daha sağlam olması ve ağaç israfını önlemek için hardama kullanımı bırakılıp, beton, tuğla, dökme taş, çinko gibi yapı malzemeleri kullanılmaya başlanmıştır. Evin yapımında kullanılan tahta, mertek ve benzeri ahşap yapı malzemeleri ise artık şehirdeki kereste atölyelerinden getirilmektedir. Yapı malzemesi olarak kullanılan başka bir unsur ise sarı renkli olan, topraktan yapılan çamurun taştan duvar yaparken harç gibi kullanılmasıdır. Zamanla bu gelenek de terkedilmiş, çimento, kireç, kum gibi inşaat malzemelerine yerini bırakmıştır.

Yayla evinin çatısı, ağaç iskeletli olup hardama denilen ince ladin veya çam tahtası ile örtülürken günümüzde daha çok çinko ve tenekeyle kapatılmaktadır. Eğimli bir çatı şeklinin uygulandığı dikdörtgen şeklindeki evlerin, üç tarafının da eğimli olduğu şekilleri çoğunluktadır. Yayla evleri genelde 50 – 60 metrekare üzerine kuruludur.

Zamanla bu evlerin kurulu olduğu alan da büyümektedir. Yayladaki evlerin çoğu tek bölümlü olup bir çadıra benzemektedir. Zamanla bu bölümün yanında bir oda daha oluşmuştur. Evin 30-40 metrekare arasındaki bölümüne “Aşhane” veya “Aşana” denilmektedir. Yemeğin yapıldığı, yenildiği, insanların yattığı, ateşin veya sobanın yandığı, insanların oturduğu, misafirlerin ağırlandığı yer aşanadır. Aşananın hemen yanında bazen kapıyla, bazen bir örtüyle ayrılan “süthane” veya “sütlük” adı verilen süt ürünlerinin yapıldığı ve saklandığı bir bölüm bulunmaktadır. Yayla evlerinin biraz genişlediği ve büyüdüğü durumlarda aşanadan başka bir bölüm daha bulunur. Bu bölüme girişin iki şekilde olduğu görülmektedir. Biri, dışarıdan (aşanadan bağımsız bir şekilde) kapı ile, diğeri ise aşananın bir bölümünden kapı açılarak girilir. Bu odalar, genellikle misafir ya da kalabalık aileler için kullanılan yatak odaları konumundadır.

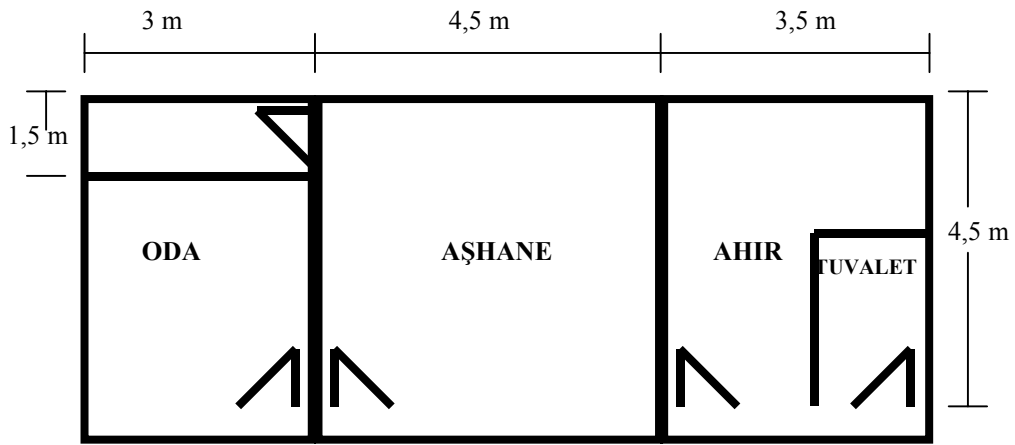
Aşananın bir bölümünde sahan dolabı denilen tabakların ve mutfak araçlarının konulduğu yer bulunur. Genelde hemen kapının arkasında 1-1,5 metre kare kadar bir taş zemin bulunmaktadır. “Suluk” denilen buralar, kap kacağın yıkıldığı, insanların banyo ihtiyacını giderdiklerini, abdest aldıkları yerlerdir. Aşananın başka bir bölümü ise eskiden kara ateşin yakıldığı şimdilerde fırınlı odun sobalarının kullanıldığı bölümlerdir. Aşananın zemini ise geçmiş yıllarda toprak iken günümüzde tahta ile döşenmiş durumdadır. Aşananın bir tarafında dört ve altı ayaklı “sedir” denilen bir oturma grubu bulunur. Akşam ise yatmak için kullanılmaktadır. Evde çok kişi varsa yer yatakları tahta zeminin üzerine serilerek hazırlanır. Erkek ile kadının aynı odada yatması (karı-koca olmadığı hallerde) uygun görülmemektedir. Bunun için evin bölümleri bu unsur göz önüne alınarak yatma için hazırlanır.

Yayla evlerinde insanlar, tuvalet ihtiyaçlarını, evin en uç tarafına eklenmiş olan tuvalette giderirler. Bazen bu tuvaletler evin hemen yanında yapılan küçük bir yapıdan oluşabilmektedir. Çoğunluk itibariyle tuvaletler, evin en uç tarafında olup, dışarıya açılan bir kapıyla girilen yerlerdir.

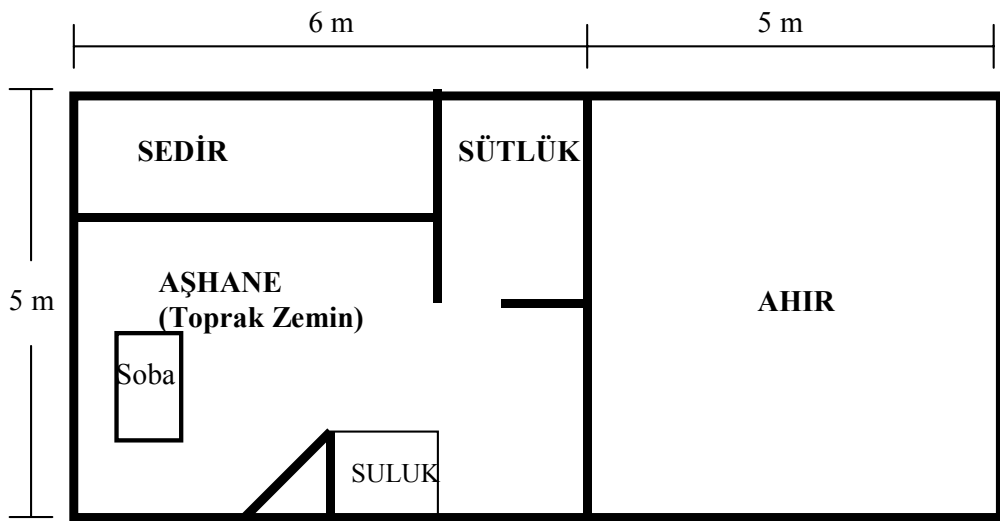
Yaylalardaki evler genelde iki şekildedir. Biri düz arazide kurulup, ahırın evin bitişinde olduğu şekil, diğeri ise eğimli arazide kurulan ahırın evin altında bulunduğu şekildedir.

Düz veya fazla eğimli olmayan arazide evin zemini dış ortam seviyesindedir. Ahırda aynı doğrultuda evin bitişiğinde bulunur.

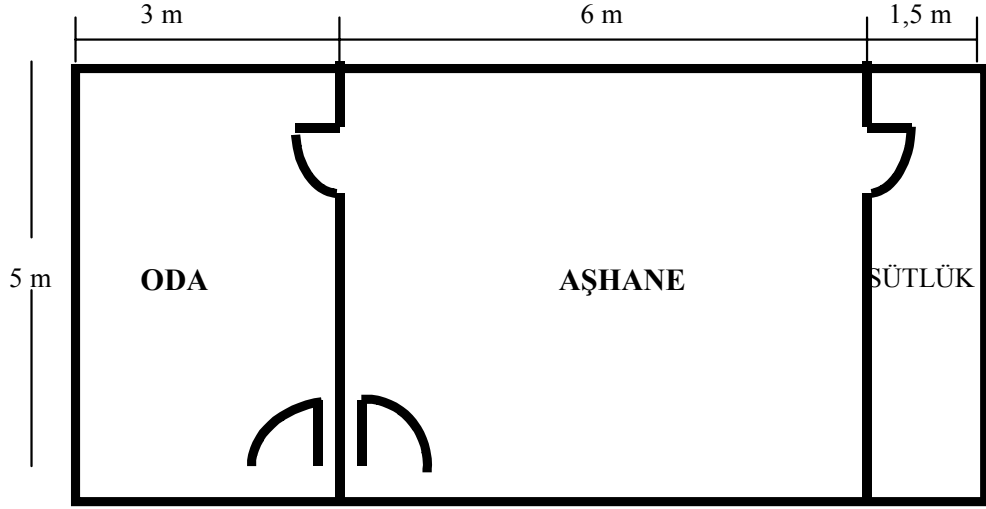
İkinci şekil, evlerin temeli, yaklaşık bir metre zemin eşilerek oluşturulur. Böylece evin ilk katı denilebilecek ahır kısmının duvarları taştan örülü olur. İkinci katın duvarları ise tahta, kerpiç, tuğla ve benzeri yapı malzemelerinden herhangi biriyle örülür.

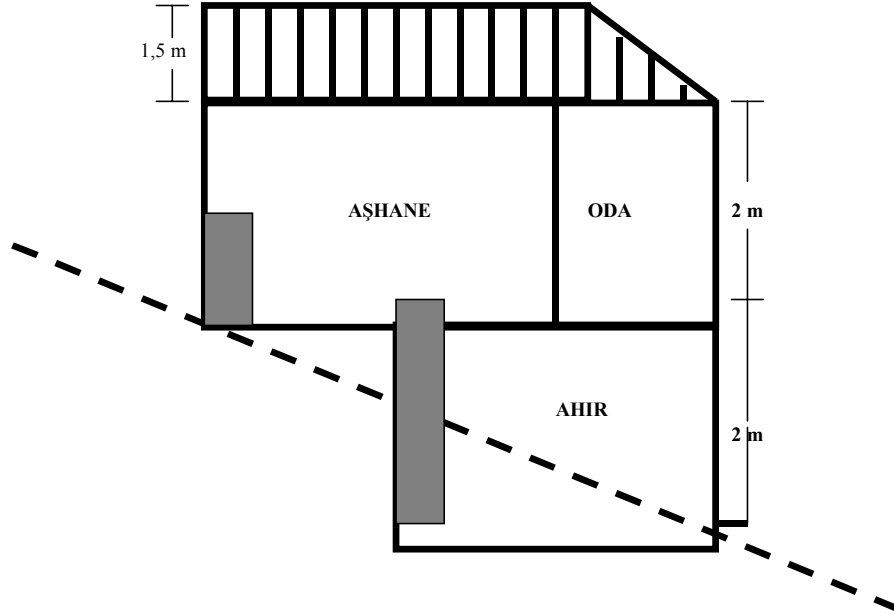
Şekil 1: Ustoğlu Yaylası, İsmail ASLAN'ın Yayla Evi

Şekil 2: Acısu Yaylası Ahmet ERCELEP'in Yayla Evi

Şekil 3: Hıdırnebi Yaylası, Yayla Evi

Şekil 4: Eğimli arazide kurulan yayla evinin yandan görünüşü (Hıdırnebi Yaylası).

Evin ısınma ihtiyacı aşanada bulunan soba ile karşılanmaktadır. Bu sobalarda odun ve ormanların altından toplanan çalı çırpı yakılmaktadır. Orman sınırları içinde olmayan ve ormanlardan uzak olan yaylalarda yakacak olarak tezek kullanıldığı da görülmektedir. Sobalar, sadece evin ısınma ihtiyacında değil, yemek yapımında da kullanılmaktadır. Günümüzde yemek yapımı için çoğu yayla evinde tüplü gaz ocakları bulunmaktadır. Evin aydınlatma ihtiyacı elektrikle görülen yayla evlerinde, elektriğin kesilme olasılığı çok olduğundan gazlı lambalar, gazlı lüküsler, tüplü lüküsler evin bir köşesinde hazır bekletilir. Elektriğin yaylaya gelmediği zamanlar en ilkel aydınlatma aracı “kandil” olarak adlandırılan, içine gaz konulan ve bir fitil yapıp, fitilin yakılmasıyla aydınlanmanın sağlandığı küçük tenekeler bulunmaktaymış. Bunlara “teneke lamba” da denilmekteymiş.

Günümüzde yayla evleri yapılırken yukarıda saydığımız bazı özellikler göz ardı edilmektedir. İnsanlar kendi zevklerine göre evler yaparken, bu evlerin türü de genellikle betonarme olmaktadır. Bazı yaylalarda devlet, yayla mimarisinin bozulmaması için betonarme ev yapımını yasaklamıştır. Evlerin sağlam yapı malzemeleriyle yapılması ve yayladaki yoğun yapılaşma ev seçimi için aranan özelliklerin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Son yıllarda insanların dinlenmek için kendilerine yaylaları yer seçmeleri, yayladaki yapılaşmayı hızlandırmış, mimarinin bozulmasına neden olmuştur. Eğer bu durumu düzeltici gerekli tedbirler alınmadığında yaylaların zamanla betonlaşmış dağ başları olacağından korkulmaktadır.

3.21. Giyim – Kuşam – Süslenme

Yöredeki giyim – kuşam – süslenme günümüzde, geleneksel öğlerden bazılarını kaybetmiş durumdadır. Artık insanlar giyim ihtiyaçlarını genellikle şehirlerdeki pazarlarda, dükkanlarda satılan giyim eşyalarını alarak karşılamaktadır. Bu eşyalar da genellikle geleneksel çizgiyi yansıtmamaktadır. Değişimin olmasına rağmen halen geleneksel giyim – kuşamın devam ettiği görülmektedir. Geleneksel giyim en belirgin bir şekilde göze çarptığı zamanlar, yaylaya çıkış ve yayla şenlikleri zamanıdır. Yayla

şenlikleri veya yaylaya çıkış zamanları herkes, geleneksel giysilerini giyerek yapılan toplumsal etkinliklere katılırlar.

3.21.1. Çocuk Giyimi

Bebekler genellikle köyde kalmasına rağmen yaylaya da getirilebilmektedir. Çocuklar doğmadan önce onların kundakları hazırlanır. Kundakların kız ve erkek çocuklara göre değişiklik göstermesi gibi bir durum yoktur. Kundaklar genellikle beyaz olup çiçek motifleriyle süslenmektedir. Evde yapılan giyeceklerin renkleri çeşitli olmasına rağmen en çok tercih edilen renkler yeşil ve kırmızıdır. Kundaklama yapılırken en alta “hasse” denilen örtü konularak onun üstüne battaniye örtülür. Kundaktan çıkan çocuklar için küçük gömlek ve pantolonlar yapılır. Kundaktan çıkarılan çocukların giysilerinin erkek ve kız olmasına göre renklerinin değiştiği gözlenmektedir. Takı olarak bebeğe “göz boncuğu” ya da “nazar boncuğu” adı verilen boncuk takılır.

Yürüeyebilen çocuklar için ise, günümüzde şehirlerde kurulan dükkan ve pazarlarda alınan giysiler kullanılmaktadır. Bunlar, erkek çocuklar için pantolon, gömlek, kazak, yağmurlukken kız çocukları için etek, buluz gibi giysiler olmaktadır.

3.21.2. Kadın Giyim

Yöredeki yaylalarda en fazla kullanılan kadın giysileri şunlardır:

Fistan / Entari, İşlik, Cepken, Libade, İsparel, Şalvar, Kuşak, Peştamal, Fes, Yaşmak, Yazma, Çorap.

3.21.2.1. Fistan / Entari

Geniş bedenli, uzun kollu bir kadın giysisi olan fistan, iç çamaşırların üstüne giyilir. Genelde yaşlılar tarafından giyilmesine rağmen genç kızların çeyizinde her zaman

bulunan bir giysidir. Etekleri diz kapağının altına, önden açılan yakası göğüs altına kadar uzanan giysi en çok pazen, basma ve ipekli kumaşlardan yapılır. Zengin desenli ve çiçekli dokumaların çok tercih edildiği fistanların etek, yaka ve kol uçları iğne işlemleriyle süslenir. Yaka ve kollar düğmelerle iliklenir.

3.21.2.2. İşlik

Fistan üzerine giyilen, göğüs altında birleşen çapraz yakalı, uzun kollu bir üstlüktür. Kol uçları, yakası, omuz arkası iğne işlemlerle süslenir. Yaşlı kadınlar sade ve koyu, genç kızlar ise sarı ve kırmızı renkli işlikleri tercih ederler.

3.21.2.3. Cepken

Çift sıra düğmeli, bol işlemeli, bel üstüne kadar uzanan, devrik yakalı bir kadın üstlüğüdür. Çuha veya kadifeden yapılan cepkenin içine harç konulmaktadır. Kollu veya kolsuz olabilen giysinin önü, arkası ve kolları simlerle, sırmalarla işlenir.

3.21.2.4. Libade

Genellikle yaşlı kadınlar tarafından giyilen içine pamuk konularak enine ve boyuna dikişlerle baklava dilimi biçiminde dikilen astarlı bir üstlük olup cepken biçimindedir. Kalın basmalardan veya düz renkli pazenden yapılmaktadır.

3.21.2.5. İsparel

Genellikle “kutni” adı verilen dokumadan yapılan, yaşlı kadınların çokça kullandığı, boyundan bele doğru ön yakayı örten dikdörtgen biçiminde bir önlüktür. Dört ucuna dikilen ince bağlarla boyuna ve bele arkadan bağlanır.

3.21.2.6. Şalvar

Bu yöredeki kadınların giydiği şalvarlar diğer yörelerde giyilen şalvardan biçim ve kullanım yönünden farklıdır. Başka yörelerde bir altlık olarak iç çamaşırların üstüne giyilirken, yörede fistanın altına giyilen bir iç donu görevinde kullanılır.

3.21.2.7. Kuşak

Yünlü ve pamuklu dokumalardan yapılan, üçgen biçiminde katlanarak fistan üzerinden bele bağlanan kuşağın çevresi düğümlü ve boncuklu püsküllerle süslenir. Arkadan öne doğru sarılan kuşağın sivri ucu kalçanın sağına kaydırılır.

3.21.2.8. Peştamal

Pamuklu ve yünlü olan peştemaller günlük; ipekli kumaşlardan yapılanlar süs için ve özel günlerde kullanılır. Kadınların bellerine sardıkları bir tür önlük olan peştemaller, enine ve boyuna uzanan değişik ende çizgilerle süslenir. Yaşlılarla gençlerin peştamal sarımları az çok değişiklik gösterir. Genelde peştemaller, önden arkaya doğru, kuşağın sivri ucu görünecek biçimde sarılır.

3.21.2.9. Fes

Kadifeden ya da kalın yünlü kumaştan yapılan, alın çizgisinin üstüne kadar inen bir kadın başlığıdır. Rengi koyu kırmızı olup, fesin ön yüzü çeşitli paralarla süslenir. Kenarları ve tepesi püsküllerle süslenen feslere halk arasında “püsküllü bela” adı verilmektedir.

3.21.2.10. Yaşmak

Çevresi pullu ya da boncuklu oyalarla çevrenip, yaşmak bezi denilen tülbentten yapılan “yaşmak” üçgen biçiminde katlanarak başa sarılır. Yaşmağın çeşitli bağlama şekilleri bulunmaktadır. Genç kızların ve yaşlıların kullandığı bağlama şekilleri farklılık gösterir. Yaşlılar, genellikle yalnız yüz görülecek şekilde yaşmağı bağlarken genç kızların kullandığı bağlama şekillerinde saçların bir kısmı, kulaklar veya çene altı görülebilmektedir.

3.21.2.11. Yazma

Yörede çember anlamına gelen çömber sözcüğüyle karşılanan yazma, ince tülbent üstüne basılan çeşitli desenlerle süslüdür. Kıyıları iğne oyasıyla çevrelenen çömberlerin rengi çeşitlidir. Beyaz pul ve iğne oyalarıyla süslü olan çömberlerde en çok çiçek motifleri kullanılır.

3.21.2.12. Çorap

Yaylalarda havanın sisli olup çayırlarda nem bırakmasından dolayı yün ve ince pamuk ipliğinden dokunan değişik motiflerle süslü diz kapağına kadar gelecek şekilde uzun tip çoraplar kullanılır. Kadınların kullandığı çoraplar çeşitli renklerin bir araya getirildiği bir kompozisyonu hatırlatır. Erkeklerin çorapları ise genellikle siyah veya beyaz renklerden oluşur.

3.21.3. Erkek Giyimi

Yöredeki yaylalarda en fazla kullanılan erkek giysileri şunlardır:

Aba, Yelek, İşlik/Gömlek, Zıpka, Kabalak, Çarık, Çapula, Sabuk, Çorap

3.21.3.1. Aba

Yelegin üstüne giyilen, siyah şayak kumaştan yapılmış, yakasız, uzun kollu, kolları astarlı olduğu halde bedeni astarsız olan bir giysidir. Sağ ve sol tarafta bir cebi olan giysinin, öne doğru çaprazlama açılan iki yakası ile omuz arkası, sırma ve nakış işlemelidir. Genellikle soğuk havalarda giyilen abanın uzunluğu bel hizasını biraz aşmaktadır.

3.21.3.2. Yelek

Aba altına gömleğin üstüne giyilen ön kısmı şayak kumaştan, arka kısmı saten veya ipekten olup astarlı olan bir tür kolsuz giysidir. Boyundan dolanan iki yakasının ön kanatları, üst üste gelecek biçimde göğüs üzerine sarılır. Üst kanat, sol hizasından aşağı doğru diklemesine düğmelerle iliklenir. İçte kalan kanat, iç düğmelerle sağ göğüs altına saklanır. Yaka kanatlarının kıyıları sırmalar ve nakışlarla süslenen yelekte kullanılan düğmeler genellikle siyah ve metalik beyaz renkte olur. Yelekteki cepler ise kol altında bulunmaktadır.

3.21.3.3. İşlik – Gömlek

30-40 sene öncesine kadar “ketan” denilen yerli dokuma bezden el dikişiyile yapılan işlikler günümüzde genellikle beyaz renkli ipek, poplin ya da satenden yapılmaktadır. Yelegin altına giyilen işliğe, sol omuz üstünden ya da önden açılan dik yakalara düğmeler dikilmektedir.

3.21.3.4. Zıpka

Bir tür pantolondur. Arkası körüklü, paçalarından dizlere kadar bacaklara yapışacak kadar dar olan giysinin paçalarının ön ve arka dikişleri sırma işlemelidir. Genellikle

siyah şayak kumaştan yapılan giysinin paça kısmında, ayağa rahat geçmesi için küçük bir yırtmaç bulunur. Yırtmacın ucunda uçurlar bulunup, bunlar bileğe bağlanmaktadır.

3.21.3.5. Kabalak

“Kukulata” adıyla da anılan, başa sarılan bir erkek başlığıdır. Günümüzde kullanımının çok az görüldüğü, iki yana uzanan kollarıyla birlikte 120 cm – 140 cm uzunluğunda olan başlığın orta yeri başa yerleşecek biçimde çukurdur. Yana uzanan kollar özel bir sarımla bu çukur bölüme dolandıktan sonra kulak üstlerinden aşağı doğru uzanır. İki yana uzanan kolların uçları kısa püsküllü olup, kıyıları sırma işlemeli olan kabalağın tepe noktasında uzun kollu bir püskül bulunmaktadır. Sırma ve püsküllerin renkleri kara olan başlığın sarımı özel bir beceri istemektedir.

3.21.3.6. Çarık

Günümüzde kullanılmayan eskiden, sıgır derisinden özel bağlarla dikilerek yapılan, ayağa giyilen ilkel bir ayakkabıdır. Önceleri, yaylalarda kara lastik, değişik türde ayağa giyilen ayakkabıların yerine kullanılan çarıklar, halkın gelir düzeyinin yükselmesi nedeniyle artık kullanılmamaktadır.

3.21.3.7. Çapula

Altı kösele, üstü yumuşak deriden olup, burun kısmı üçgen biçiminde arkaya kıvrık bir tür özel biçimli ayakkabıdır. Topuk arkasında, tutup çekmeye yarayan üçgen biçiminde bir kulağı olan çapulalar için “düz kalıp” adı verilen kalıplar kullanıldığından çapulaların her biri iki ayağa da giyilebilmektedir.

3.21.3.8. Sabuk

Altı ince köseleden, yüzü ile boğazı yumuşak deriden yapılan çizmeye benzeyen boğazlı bir ayakkabıdır. Zıpkanın üstüne çekilen boğazının ucu 3-5 cm kadar dışarı doğru kıvrılır.

3.21.3.9. Çorap

Yörede örülen çoraplarla diğer yörelerde örülen çoraplar arasında sadece nakış bakımından bir değişiklik görülmektedir. Yaylalarda çorap örme işi hem erkek hem de kadınlarca yapılmaktadır. Yün ipliğinden örülen çoraplara “yün çorabı”, kıl ipliğinden örülen çoraplara “kıl çorabı” denilmektedir. Kadın çorapları, erkek çoraplarına göre biraz daha uzun ve bol nakışlıdır.

3.21.4. Takılar

3.21.4.1. Erkek Takıları

Hamayıl

Ön yüzü gümüş işlemeli olan, boyuna asılan uzun bir zincirle sol omuzdan aşırılarak sağ bel üstüne takılan dörtgen biçiminde, dar bir kutudur. Üzerinde çiçek ay-yıldız, cami resimleri gibi şekiller bulunan hamayılın içinde muska, nazarlık, dua gibi kutsallığı olan unsurlar bulundurulur.

Muska

Boyuna gümüş zincirle asılan üçgen biçimindeki küçük bir takıdır. Nuska adıyla da anılan ön yüzü gümüş işlemeli olan takının içine değişik duaların yazıldığı kağıtlar konulur.

Köstek

Yeğin sağ cebine konulan saatin gümüş olan üçlü, beşli, yedili zincirine köstek denilmektedir. Göğüsün sol üstünden sağ cebe doğru uzanan zincirlerin ortasında zincirleri birleştiren bir bilezik bulunur.

Kayış

Yeğin altından bele sarılan gümüş kakmalı bir kemer olan kayışa “Çerkez Kayışı” da denilmektedir. Kayışa eskiden yağdanlık, kavluk denilen kutular asılırken bugün işlevlerini yitirdiklerinden bu tür araçlar asılmaktadır. Günümüzde daha çok süs ve silah yerini tutan bıçaklar kayışa takılmaktadır.

3.21.4.2. Kadın Takıları

Kaytan

Yünden el tezgahlarında dokunan 2-3 metre uzunluğunda çeşitli desenlerle süslü, uçları püsküllü ve boncuklu olan peştamal üstünden bele bağlanan süslü bir bel bağıdır. Bele sarıldığı gibi şal peştemallara, yün kuşaklara, sırt çantalarına çevre süsü olarak dikilen kaytanın püsküllü uçları, sol belden aşağı doğru uzanır.

Boğazlık

Kadınların boyunlarına takılan bütün takılara yörede “boğazlık” adı verilmektedir. Gerdanlık, beşi birlik, altın ya da gümüş liralara, boncuk dizileri en fazla kullanılan boğazlıklardandır.

Bel Bağı

Günümüzdeki kemer yerine kullanılan, yünden yapılan, genellikle kırmızı rengin tercih edildiği, bele bağlanan karın kaslarını sıkı tutmaya çalışan bir tür bağıdır.

Hamayıl

İçerisine çeşitli dua ve ayetlerin konulduğu kadife kumaşlardan yapılıp ince boncuklarla süslü olan hamayıl kadınlar tarafından boğazlarına takılmaktadır.

Göğüscek

Kadınların evlendikten ve çocukları olduktan sonra sütyen yerine kullandıkları, boyundan ve sırttan bağlanan “kutnu” adı verilen kumaştan yapılan bir takıdır.

3.22. Çeşitli İnanışlar

- * Dünyada çok kötülük yapanlar ölünce hortlar. Hortlamasının nedeni ise yaptığı günahlardan dolayı çektiği azaptır.
- * Kötü rüya görülürse iyi, iyi rüya görülürse kötü, bir olayla karşılaşılır.
- * Sabahleyin kapıya ilk çıkıldığında koyun görülürse o günün uğurlu geçeceğine inanılır.

- * Herhangi bir işe başlarken “uğurlu” diye nitelendirilen insanların ilk önce o işi görmeleri istenir. Çünkü uğurlu kişilerin yapılmaya başlanan işi ilk görmesi, o işin çabuk biteceğine yorumlanır.
- * Mısırların ufak tomurcuk şeklinde olanları veya birbirine bitişik olanları eve veya evin dışında bir yere asılır. Bunun o eve bereket getireceğine inanılır.
- * Karganın çok bağırması, bir haber geleceğinin işaretidir.
- * Ayın biri ve yedisinde misafirin eve gelmesi uğursuzluktur.
- * Evin içindeki zincirin veya dışarda yakılan ateşin üzerindeki zincirin sallanması ev sahibinin borcunu arttırır. Bu inanış daha çok çocuklara “Zinciri sallama babanın borcu artar.” şeklinde ifade edilir.
- * Gece tırnak kesilmesi günahdır.
- * Irmak ve su kıyılarına, ağaç diplerine “Besmelesiz” tuvalete gidilirse, tuvalete giden kişiyi cin çarpar.
- * Kapı eşiğinde oturmak fakirliğe neden olur.
- * Gelin, geldiği ilk gün iş yapmaya başlarsa işi hiç bitmez.
- * Sacayağın üzerine oturan kadın kız doğurur.
- * Misafirin tez gitmesi istenince ayakkabılarının altına tuz sürülür.
- * Gece sakız çiğneyenin ölü kemiği çiğnediği söylenir.
- * Salı günü yolculuğa çıkılmaz. Çıkılması uğursuzluktur.
- * Küçük çocukların tükürmesi yağmurun yağacağına bir işaretidir.
- * Çocukların üzerinden geçildiğinde, yine aynı şekilde geri geçilmezse çocuğun boyu kısa olur.
- * Kırklanmamış çocuğun bulunduğu eve et getirilmez. Eğer et getirilirse çocuk büyüyemez
- * Salı günü çamaşır yıkamak uğursuzluktur.
- * Sacayağın ateşte boş durması, ölü suyunu kaynatmak için beklediğine yorumlanır.
- * Güneş batarken uyumak ömrü kısaltır.
- * Gurbete gidenin ardından su dökülürse tez döner, taş atılırsa daim gurbette kalır.
- * Kolların göğüste bağlanması öksüz kalmaya neden olur.
- * Bilmeyerek bıçak üstüne oturan hamile kadın, erkek çocuk doğurur.
- * Bir kişinin sağ avucu kaşınırsa bir yerden ona para gelir, sol avucu kaşınırsa cebinden bir yere para gider.

- * Sprgeyle dvlen ocuk hrsz olur.
- * Dğnde gelinin zerine buğday, Şeker atılması uğur getirir.
- * Gece uluyan kpek l ağırır.
- * Hamile kadının kocası hayvan keserse, doğn ocuğn boğzı hrlar.
- * Yağmur yağarken evdeki sacayağı kapının nne ters evrilerek konulursa, yağmur kesilir.
- * Makasın boş olarak aılıp kapanması uğursuzluk sayılır.
- * Pazartesi ve perŐembe gnleri uğurludur.
- * Cuma gnleri ortalık toplamak, temizlik yapmak aksiliğe neden olur.
- * Cumartesi gn mezarlıkta ziyaret edilen l, ziyaret eden kişiyi grr.
- * Geceleri sacayağına su dklrse dkeni cin arpar.
- * Sprge ile dvlen ocuğn akli eksik, boyu kısa olur.
- * am ağalarının doruğnda ok kozolak olursa kiŐ erken gelir.
- * Kepeyle ayran ienin dğnnde kar yağr.
- * Kapının eŐiğnde oturana iftira edilir.
- * orapla yatanın mr ksalır.
- * Ahıra kirpi atılırsa, ahırdaki danalar hamile olur.
- * Kulak kaŐınması yağmur getirir.
- * Burnunun sağ yan kaŐınan kişi iyi, sol yan kaŐınan kişi o anda kt anılıyor demektir.
- * Yayıktan bol yağ alabilmek iin yayığa dklen suyun sabah karanlığnda kimseye grnmeden alınması gerekir.
- * Diş ektirenler, ektirdikleri diŐlerini atıya atarlarsa dişleri tez biter.
- * Yeni ay, ilk olarak gren kişi, grdğnde ayakta ise o ay ok gezer.
- * Loğusa ineği olan evde, tavşan adının anılması iyi karşılanmaz.
- * Mezarlığı veya bir mezar parmağıyla gsterenin parmağının ryeceğine inanılır. Parmakla mezar gsterildiğinde, parmağın rmesini engellemek iin parmak ısırılır.
- * Bir insanın stnde skk dikilirse, o kişinin akli ve bahtının da dikildiğine inanılır.
- * Aln aık insanlar, zengin olur.
- * Ekmeği bıakla kesen insanlar, tez ihtiyarlar.
- * Gznde arpacık ıkan insanlar, zengin olur.
- * Yeni doğn ocuğn odasına crcr bceği girerse, o ocuk geveze olur.

- * Değişik nedenlerden dolayı bir türlü gelişemeyen çocukların, bilinmeyen güçler tarafından basıldığına inanılır. Bu tür çocuklara “basık”, bu olaya ise “basıklık” denir. Bunu önlemek için kökü gibi dalları da toprağa kök salmış bir böğürtlen bulunup çocuklar iki kök arasındaki dalların altından geçirilir. Böylece basıklığın kalktığına inanılır.
- * Bazı çocuklar yürümekte geç kalınca bir cuma günü çocuğun ayakları bir iple birbirine bağlanarak namazdan ilk çıkan kişiye kestirilir. Buna “ayak bağı kesmek” denir. Bu olaydan sonra kesilen ip bir dereye veya akarsuya bırakılır. Bu işlemden sonra çocuğun yürümesini engelleyen unsurların yok olduğuna inanılır.
- * Elden ele bıçak, makas gibi kesici aletler verilirse o iki kişi arasında kavga olur.
- * Ateşe tuz atılması iyi karşılanmaz, bu evin içindeki ateşe o evdeki kişilerin kavga edeceğine inanılır.
- * Boş kazan ateşte bırakılırsa uğursuzluk getirir. O evden yakın zamanda bir ölünün çıkacağına inanılır.